

Fra vern til verdiskaping

- *endring i bruk av kulturminner*

Ingerid Solberg

Masteroppgave i region og regionalisering
ved
Institutt for Arkeologi, Historie, Kultur- og Religionsvitenskap

UNIVERSITETET I BERGEN

Våren 2011

Forord

Det er mange som fortjener en takk for hjelp og støtte. Aller først vil jeg takke veielederen min Arne Solli for god hjelp og veiledning, samt fine diskusjoner og refleksjoner. Jeg vil også takke studentene ved masterprogrammet region og regionalisering for gode seminar og diskusjoner. En ekstra hilsen går til Lisbeth for mye godt humør og fine stunder i studenthverdagen.

Jeg vil også takke alle dem som har hjulpet meg med å få tak i materiale i arkivene til Larvik kommune, Sandefjord kommune og Vestfold fylkeskommune.

En stor klem og takk går til familie og venner for støtte og oppmuntring. En ekstra stor klem går til min kjære mor for gjennomlesing og korrektur.

Til slutt vil jeg takke min kjæreste Gunnar for at han tar godt vare på meg og får meg opp morgenen.

Abstract

In today's society cultural heritage is used as a resource in local communities and in business development. The first objective of this study is to investigate how the Norwegian cultural heritage authorities have changed their aim from primarily concerning the protection and conservation of heritage. And to now, when they are also concerned with the creation of economical, social and cultural values in the society. G.J Ashworth calls this use of cultural heritage "the heritage paradigm". The paradigm relates to cultural heritage as a process and an outcome that utilizes objects or sites as means to meet contemporary social needs. This thesis will discuss how and when these objectives of cultural heritage are implemented in Norwegian politics and cultural heritage management.

The thesis subsequently examines how this policy is adopted in an expansive area with a great pressure on cultural heritage. By analyzing regional and municipal planning in Vestfold county and the municipals of Larvik and Sandefjord, I focus on how the governmental strategies for cultural heritage management are implemented at the regional and local level. To clarify how the policies are implemented I examine the cultural heritage management in practice through two smaller case-studies from Larvik and Sandefjord. By using two local case-studies I have also been able to uncover some possible consequences of the new policies in cultural heritage management.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	1
1.1	Tidligere forskning	2
1.1.1	Kulturminneforvaltning og historiebruk	3
1.1.2	Bruk av kultur og kulturminner i stedsutvikling	5
1.2	Avgrensinger og problemstillinger	7
1.3	Kilder	9
1.3.1	Statlig overordnede kilder	10
1.3.2	Regionale og kommunale kilder	11
1.3.3	Kilder til case-studier	12
1.4	Oppbygging av oppgaven	13
2	Bakgrunn	15
2.1	Teori	15
2.1.1	Kulturarvparadigmet	16
2.1.2	Historiebruk	17
2.1.3	Stedsutvikling	19
2.2	Begreper	22
2.2.1	Kulturarv, kulturminne og kulturmiljø	22
2.2.2	Verdiskaping	23
2.3	To kommuner i Vestfold	24
2.4	Byene i historiske framstillinger	26
2.4.1	Larvik	27
2.4.2	Sandefjord	31
3	Fra vern til verdiskaping	34
3.1	Utvikling av dagens kulturminneforvaltning	34
3.2	Endring i kulturarvdiskursen	36
3.2.1	Mot nye utfordringer	38
3.2.2	Endring av kulturminneloven	39
3.2.3	Kulturminneåret 1997	42
3.2.4	Mot en ny kulturminnepolitikk	45
3.2.5	Leve med kulturminner	47
3.2.6	Ny lovgivning	50

3.3	Delkonklusjon	51
4	Identitet og/eller attraktivitet?	53
4.1	Regional verdiskaping	53
4.1.1	Regional identitet og posisjonering	56
4.1.2	Attraktivitet og konkurransefortrinn	59
4.2	Lokale ressurser	62
4.2.1	Larvik	63
4.2.2	Historien med nye farger	64
4.2.3	Sandefjord	67
4.2.4	Historien må bevares og videreføres	68
4.3	Delkonklusjon	72
5	Kulturminner i bruk	73
5.1	Verdiskapingsprosjektet Hammerdalen	73
5.1.1	En ny bydel med 600 års historie	76
5.2	Vera Fabrikker	81
5.2.1	Bevaring eller riving?	82
5.3	Delkonklusjon	87
6	Konklusjon	89
	Kilder og litteratur	97

1 Innledning

”Kulturminner og kulturmiljøer må i større grad tas i bruk for å utvikle gode lokalsamfunn og være ressurser for verdiskap[ning]”.¹ Dette uttalte statssekretær Heidi Sørensen 3. mars 2009 på en konferanse arrangert av Riksantikvaren og Miljøverndepartementet. Det klare politiske budskapet kom i forbindelse med at man var midtveis i Verdiskapingsprogrammet på kulturminneområdet. En slik politikk må betraktes i lys av en større internasjonal trend hvor kultur og historie brukes til økonomiske formål, blant annet ved å profilere og utvikle byer og regioner som attraktive steder. Dette handler om å utvikle steder hvor folk vil bo, etablere seg, arbeide og etablere nye virksomheter. Attraktive steder kan ha særpreget natur- og/eller kulturmiljø, et godt og variert kultur- og fritidstilbud og er spennende turistmål.

Bruk av kulturminner på denne måten kan betraktes som det G. J. Ashworth kaller et kulturarvparadigme. I dette paradigmet er ikke kulturarv lenger noe objektivt som primært er forankret i fortiden, hvor forvaltning dreier seg om vern og bevaring. Kulturarv blir gjennom prosesser i samfunnet et middel som anvendes av samtiden for å møte samfunnets behov. En av grunntankene i norsk politikk er å sikre bosetting og arbeidsplasser over hele landet. Gjennom blant annet Verdiskapingsprogrammet, skal bruk av kulturminner og kulturmiljøer være med å opprettholde levende lokalsamfunn hvor folk ønsker å bo og arbeide. En slik kulturminnepolitikk skal også bidra til verdiskaping i bred forstand, det vil si både sosialt, kulturelt og økonomisk. Betegnelsen verdiskaping er i utgangspunktet hentet fra økonomisk teori, og det er også økonomisk verdiskaping det i stor grad dreier seg om når Regjeringen vektlegger at kulturarven er en viktig ressurs for verdiskaping i samfunnsutviklingen og i næringslivet. Denne politikken ble for alvor gjeldende i Norge med publisering av St.meld. nr. 16 (2004-2005) *Leve med kulturminner*. Ved å betrakte en slik politikk som en del av et kulturarvparadigme, er det interessant å se hvilke behov politikken skal møte i det norske samfunnet. Det vil også være viktig å finne ut om dette er en ny politikk som blir introdusert på begynnelsen av 2000-tallet, eller om linjene kan trekkes lenger tilbake i tid.

¹ Miljøverndepartementet, ”Verdiskapingsprogrammet på kulturminneområdet. Riksantikvarens midtveisseminar, 3. februar 2009”, <http://www.regjeringen.no> (Lastet ned 27.3.2010)

I dagens samfunnsutvikling er det et stadig økende press på arealer til utbygging og bosetting. Kulturminner og kulturmiljøer vil dermed lett kunne komme under press, og i konflikt med andre utviklings- og utbyggingsinteresser. Vestfold er et av landets minste fylker samtidig som befolkningsveksten i området er blant de høyeste i landet, noe som fører til et stadig press på arealer. Vestfold er også blant de områdene i Norge med flest fornminner fra jernalder og vikingtid, i tillegg til mange kulturminner fra nyere tid som vitner om bosetting og sysselsetting innen jordbruk og industri. Det vil derfor være interessant å undersøke hvordan den statlige kulturminnepolitikken blir videreført, og hvilke konsekvenser dette kan få i et pressområde som Vestfold fylke. Ettersom det er kommunen som er hovedaktør i kulturminneforvaltningen, vil jeg også ta for meg Vestfoldkommunene Larvik og Sandefjord.

Det å bruke kulturminner og kulturmiljøer som grunnlag for verdiskaping har møtt kritikk. Arne Bugge Amundsen, professor i kulturhistorie mener at ”kulturarven og kulturminnene kan ikke reduseres til noen objektiverbare gjenstander eller artefakter som kan brukes til merkevarebygging, identitetsindustri eller regionalutvikling”.² I tillegg til et kritisk blikk på denne type bruk av kulturminner, er meningene om kulturminner og verdiskapingsprosesser også delte på lokalt nivå. For eksempel har prosessene om bevaring og bruk av smelteverksovnene i Odda vakt mye debatt.³ For å danne et utgangspunkt og bakteppe for problemstillingene i denne oppgaven vil jeg først gjøre rede for tidligere forskning.

1.1 Tidligere forskning

Dagens kulturminnepolitikk skal danne grunnlag for verdiskaping og utvikle gode lokalsamfunn, og dekker dermed forskningsområder innenfor både kulturminneforvaltning og stedsutvikling. Kulturminnerelatert forskning har i stor grad vært dominert av arkeologer, etnologer, folklorister, kulturvitere og i en viss grad historikere, mens forskning innen stedsutvikling i stor grad har blitt utført av geografer og sosiologer. Disse skillene er derimot i ferd med å endres ettersom forskningsfeltene blir mer tverrfaglige. Jeg vil først diskutere relevant forskning innen kulturminneforvaltning og historiebruk, for så å gjøre rede for forskning på bruk av kulturminner i stedsutvikling.

² Amundsen 2007:28

³ Hofset 22.9.2010, ”Odda trassar konservatoren”, Bergens Tidende, <http://www.bt.no> (Lastet ned 21.4.2010)

1.1.1 Kulturminneforvaltning og historiebruk

Den svenske arkeologen Jonas Grundberg avla i 2004 doktoravhandlingen *Historiebruk, Globalisering och Kulturarvsförvaltning. Utveckling eller konflikt?* I avhandlingen er det sentrale temaet hvordan produksjon og bruk av identitet og stedstilhørighet i en globaliserende samfunnsutvikling, gjør at bruken av fortiden, uttrykt og anvendt som ”kulturarv”, aktiveres og samtidig forandres. Grundberg argumenterer for at forvaltning av kulturarv, som tidligere hovedsakelig var et nasjonalt anliggende, endrer seg i takt med globaliseringsprosessene. I en mer global verden øker samtidig betydningen av hva som skiller et sted fra et annet. Historie og miljø utgjør en stor del av hva som gjør steder unike. Når kultur og kulturarv blir ressurser for å tiltrekke seg investeringer, konsum og nye innbyggere, hevder Grundberg at kultur og kulturarv tilsynelatende blir avgjørende, strategiske ressurser for stedsmarkedsføring og utvikling av turisme. Ved å anerkjenne dette mener han at kultur og kulturarv blir integrert i en postindustriell utviklingskontekst, i strategier for utviklingsplanlegging både for byer og bygder.⁴

Kulturminner og planlegging har også den svenske doktoranden Krister Olsson diskutert i sin avhandling fra 2004, *Från bevarande till skapande av värde. Kulturmiljövården i kunnskapssamhället*. Olsson tar utgangspunkt i spørsmålet om en framtidig kulturmiljøforvaltning bør inkludere alle aktørenes interesser, fra et individuelt til et globalt nivå. Han stiller også spørsmålet om hvordan man kan balansere bevaringen av kulturarv mot andre offentlige og private interesser i lokal planlegging. Olsson mener at beslutningstakere i planprosesser ikke er bevisste det bygde kulturmiljøets kollektive nytte og at de kollektive egenskapene blir marginalisert i planlegging.⁵ Også i Norge har temaet kulturminner i planlegging vært en aktuell forskningstematikk. Marie Louise Anker har i doktoravhandlingen *Kulturminnevern, skjønn og forutsigbarhet. En studie av offentlig arealplanlegging og bevaring av kulturminner* fra 2007, søkt å skape et bedre kunnskapsgrunnlag for utvelgelse av bevaringsverdige kulturminner i offentlig arealplanlegging. Anker hevder at kulturminneforvaltningens myndighet er begrenset i forhold til andre aktører i planleggingen. I økende grad foregår utvikling av reguleringsplaner utenfor kommunens og andre offentlige instansers regi, og Anker mener derfor at intensjoner

⁴ Grundberg 2004:92-93

⁵ Olsson 2003:341

om bevaring av kulturminner vil bli begrenset.⁶ I 2006 avla arkeolog Terje Brattli avhandlingen *Fortid og forvaltning. En analyse av norsk kulturminneforvaltning i perioden 1990-2005, med hovedvekt på arkeologiske forhold*. Avhandlingen tok for seg å beskrive og analysere den norske kulturminneforvaltningens verdigrunnlag de siste 20 åra. Brattli tar utgangspunkt i en analyse av forvaltningens forhold til fenomenet ”fortid”, samtidig som han belyser ulike sider ved kulturminner som samfunnsressurs. Brattli mener at kulturminner er å regne som ressurser, men da først og fremst som ressurser knyttet opp mot fortidens identitetsmessige funksjon.⁷

I masteroppgaven *Kaupang – kulturminner og lokalbefolkning. Et møte mellom nåtid og fortid* fra 2006, søker arkeolog Marit Johansson å belyse hvilke konflikter og problemstillinger som kan oppstå mellom grunneiere og forvaltningsmyndigheter ved vern av kulturminner og kulturmiljøer. På Kaupang har grunneiere fått en økt interesse og stolthet over hjemstedets historie og kulturminner, samtidig som utvidet vern har ført til et problem for mange, særlig innen jordbruk. I følge Johansson handler det ikke om å velge mellom nåtid og fortid, og mener at det er viktig at kulturminnene inngår i et levende lokalmiljø.⁸ I masteroppgaven *Bevaring gjennom bruk – en problemfri utvikling for kulturminneforvaltningen?* fra 2010, har Thea Grobstok Dalen undersøkt hvilke dilemma kulturminneforvaltningen står ovenfor når kulturminner både skal bevares og brukes som ressurser. Dalen mener at kulturminneforvaltning ikke er en objektiv prosess, men at den preges av en kamp om ressurser og makt til å definere meninger og verdier. Hun hevder også at kulturminner kan virke positivt i en større samfunnsøkonomisk sammenheng, bidra til økt livskvalitet, kompetanseutvikling og sikring av kildemateriale for fremtiden, selv om de direkte økonomiske avkastningene ikke er store.⁹ Magnus Nilssen Borgos fant i masteroppgaven¹⁰ *Hamningberg – et pilotprosjekt innenfor verdiskapingsprogrammet for kulturminner* fra 2009, at det er vanskelig å måle verdiskapingseffekter selv om prosjektet har flere resultater å vise til. Dette mener han skyldes at det ikke finnes kriterier som legges til grunn for å kunne definere resultater av et tiltak som verdiskaping.¹¹ Historiker Hege Stavseth har også skrevet om Hamningberg. I oppgaven *Hamningberg – fra fiskevær til minnested* fra

⁶ Anker 2007:10, 211

⁷ Brattli 2006:137

⁸ Johansson 2006:78

⁹ Dalen 2010: 61, 63-64

¹⁰ Både Dalen og Borgos har en oppgave på 30 studiepoeng som avslutning på en femårig mastergrad ved *Programmet i kulturminneforvaltning* ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.

¹¹ Borgos 2009:72-73

2008, hevder hun at det gamle fiskeværer har ”gjenoppstått” ved å bli et minneste, og et sted for turisme og ferie. Denne utviklingen har ikke vært helt problemfri da det har oppstått konflikter både om bevaring av bygningene, og en bekymring om at stedet gjennom mye bruk vil miste noe av sin autenticitet og sjarm.¹²

Arkeolog Linn Langseth leverte i 2005 masteroppgaven *Lovverk og forvaltning – Vern gjennom kulturminneloven eller bevaring gjennom plan- og bygningsloven?* I oppgaven undersøker hun om plan- og bygningsloven er blitt viktigere enn kulturminneloven i forvaltningen av kulturminner og kulturmiljøer i Norge. Langseth hevder at kulturminneloven er et viktigere forvaltningsverktøy enn plan- og bygningsloven. Hun presiserer derimot at plan- og bygningsloven er et viktig redskap i bevaringen av kulturminneressursene, særlig som et verktøy for en bedre balanse på områder hvor kulturminneloven ikke strekker til.¹³ I masteroppgaven i kunst og kulturvitenskap *Verdens kulturarv – en kulturarv for alle?* fra 2008, studerer Kristine Jårvik hvordan kulturarv og minner fra fortiden inngår i identitetsbyggende prosesser, og om kulturarv kan utvikle historiebevissthet. I oppgaven drøfter hun også konfliktene som oppstår i demokratisering av kulturarven og hvordan deltagelse og kommunikasjon er viktige elementer.¹⁴

1.1.2 Bruk av kultur og kulturminner i stedsutvikling

Det tverrfaglige samarbeidsprosjektet *Kulturarv og stedsutvikling* ble i 2006-2009 gjennomført av forskere fra Norsk institutt for kulturminneforskning (heretter NIKU), Norsk institutt for by- og regionforskning (heretter NIBR) og Institutt for landskapsplanlegging ved Universitetet for miljø- og biovitenskap. Det overordnede spørsmålet som ble stilt i prosjektet var ”hvordan har kultur, og da mer spesifikt kulturarven, fått en sentral posisjon i byutviklingsprosesser som foregår i mellomstore norske byer, og hvilke konsekvenser kan dette eventuelt ha for planlegging på ulike nivå og for kulturminneforvaltningen?”.¹⁵ Dette søkte forskerne svar på gjennom undersøkelser i fire mellomstore norske byer, Fredrikstad, Arendal, Ålesund og Narvik.

¹² Stavseth 2008:93

¹³ Langseth 2005:73

¹⁴ Jårvik 2008:73

¹⁵ Swensen 2009:4

Et viktig funn fra prosjektet er at kultur- og opplevelsesindustri betraktes som et middel til å motvirke stagnasjon og utflytting, og til å gjøre stedene attraktive for beboere, næringsliv og tilreisende. Forskerne hevder at kulturarv kan bli et egnet begrep i stedsutvikling fordi det både internasjonalt, nasjonalt og lokalt har blitt tatt i bruk og gjort alminnelig i fagterminologi og i politiske dokumenter.¹⁶

I rapporten fra NIKU hevder Grete Swensen mfl. at kulturarv brukes for å profilere de fire byene som attraktive steder, hvor begrunnelsene er koblet opp mot et ønske om å tiltrekke seg nye innbyggere og næringsetableringer ved å tilby et særegent urbant miljø. Rapporten tar utgangspunkt i blant annet Ashworth sin diskusjon om kulturarvparadigmet. Swensen mfl. mener diskusjonene rundt kultur som drivkraft og innfallsvinkel i byutvikling henger sammen med transformasjonsprosesser i byer som Newcastle, Bilbao, Boston og Baltimore, som igjen må ses i lys av internasjonale forskere som Richard Florida og hans teorier om ”den kreative klasse”. Swensen mfl. hevder også at det er blitt viktig å hevde seg i konkurransen mellom byene.¹⁷ I rapporten fra NIBR hevder Ragnhild Skogheim og Guri Mette Vestby at byers historiske identitet brukes aktivt til å profilere næringsmessige muligheter og byenes kvaliteter som bo- og besøkssted. Etter undersøkelsene mener Skogheim og Vestby at også elementer fra kulturhistorien, gjerne i kombinasjon med det moderne og framtidsrettede, gir tyngde til det som oppfattes som en attraktiv by.¹⁸ Skogheim og Vestby gjør i rapporten også rede for en undersøkelse av endring i diskurser innen kulturarvfeltet de siste 30 årene, og hevder at det på midten av 2000-tallet skjedde et ”paradigmeskifte” i statens tilnærming til kulturarven. Kulturarven ble i økende grad ansett som et virkemiddel for ulike formål, blant annet i by- og stedsutvikling, og som et næringspolitisk virkemiddel. Skogheim og Vestby problematiserer også at når kulturarven betraktes som et middel eller ressurs så reiser det et spørsmål om vern og bevaring i stor grad hviler på om kulturarven er økonomisk lønnsom.¹⁹

Kulturbasert stedsutvikling har vært forskningsområde for flere masterstudenter i samfunnsgeografi. I *Kulturplanlegging i Bjørvika* fra 2009, undersøker Line Thuen Nielsen hvordan kultur blir brukt som en strategi for byutvikling i en norsk kontekst. Dette gjør hun ved å studere hvordan en bred kulturdimensjon inngår i planlegging og merkevarebygging av

¹⁶ Swensen 2009:5

¹⁷ Swensen mfl. 2009:6, 13-14

¹⁸ Skogheim og Vestby 2010:6

¹⁹ Ibid:8, 22-26

Bjørsvika som en ny bydel. Nielsen påpeker at markedsføringen av Bjørsvika både skjer innad mot Oslos egen befolkning, for å gi noe tilbake til byen etter de omfattende transformasjonene, og utad for å styrke Oslos posisjon i den interurbane konkurransen.²⁰ Kultur som strategi for byutvikling har også Silje Gitlestad tatt for seg i *Kampen om Cultiva. Kultur som byutviklingsstrategi i Kristiansand*. I denne masteroppgaven har hun undersøkt hvordan den internasjonale og nasjonale trenden med å satse på kultur i byutvikling kommer til uttrykk i et spesifikt lokalt tilfelle. I oppgaven kommer hun også med kritikk av bruk av Richard Florida i en norsk kontekst.²¹

Denne gjennomgangen viser en variert forskning innenfor temaene kulturminneforvaltning og historiebruk, og bruk av kultur og kulturminner i stedsutvikling. Flere av forskningsresultatene og perspektivene belyser arbeidet med denne masteroppgaven.

1.2 Avgrensinger og problemstillinger

Grundberg hevder at kulturminneforvaltningen endrer seg med globaliseringsprosesser, og hevder at kulturminner inngår i strategier for utvikling i bygder og byer. Det blir dermed interessant å spørre hvilke endringsprosesser det er snakk om, og hvilken utvikling som ønskes. Resultatene fra prosjektet *Kulturarv og stedsidentitet* viser også at kulturminner brukes i utviklingsprosjekter og i prosesser for å gjøre steder attraktive. Forskerne fant også ut at dette hadde blitt etablert gjennom internasjonal påvirkning og offentlige styringsdokumenter. Det reiser seg da et spørsmål om når og hvordan dette blir etablert i styringsdokumenter og statlig politikk. Skogheim og Vestby hevder at det skjedde et paradigmeskifte på midten av 2000-tallet. Ettersom kulturarvparadigmet i følge Ashworth slo seg opp internasjonalt på 1990-tallet, er det interessant å studere utviklingen i norsk kulturminneforvaltning nærmere, og hvordan kulturminner som virkemiddel til verdiskaping etablerte seg i Norge. Dermed blir det første spørsmålet denne oppgaven søker svar på:

Når og hvordan oppstår koblingen mellom kulturminner og verdiskaping i statlig politikk og kulturminneforvaltning?

²⁰ Nielsen 2009:113-114

²¹ Gitlestad 2007:30, 105

Dette vil jeg undersøke ved å ta utgangspunkt i hvordan verdiskaping blir illustrert og formidlet i statlig kulturminnepolitikk og identifisere når de ulike elementene i begrepet blir framtrepende. Det vil også være nødvendig å undersøke om denne koblingen kan sies å være en del av et kulturarvparadigme slik Ashworth skisserer det.

Den statlige politikken skal være retningsgivende for utvikling og forvaltning i samfunnet, men staten har ikke direkte instruksjonsmyndighet over forvaltning på fylkes- og kommunenivå. Det blir nødvendig å spørre hvordan denne kulturminnepolitikken har blitt mottatt på lavere forvaltningsnivå. Studieområdene i prosjektet *Kulturarv og stedsidentitet* var fire mellomstore norske byer i fire forskjellige fylker. I arbeidet med denne oppgaven ønsker jeg å studere to andre mellomstore byer for å se hvor generelle resultatene er. Jeg ønsker også å ta for meg to byer i samme fylke for å få med den overordnede regionale politikken ettersom dette kan ha betydning for lokal politikk. Fylkeskommunen er også en betydelig aktør i kulturminneforvaltningen vil det være nødvendig å inkludere dette forvaltningsnivået. Det andre spørsmålet jeg vil søke svar på blir dermed:

Hvordan har kulturminner som grunnlag for verdiskaping blitt utformet i regional og lokal planlegging?

Vestfold fylke og kommunene Larvik og Sandefjord vil være undersøkelsesområde i oppgaven. Vestfold er med sitt knappe areal og store befolkning et fylke hvor endringsprosesser og presset på kulturminner er stort. Valget falt på Larvik da kommunen med det gamle industriområdet Hammerdalen har vært deltagende i Verdiskapingsprogrammet til Riksantikvaren. Dette prosjektet var det eneste som omhandlet byutvikling og er dermed spesielt aktuelt for å studere bruk av kulturminner som grunnlag for attraktive steder. Erfaringene fra deltakelse i Verdiskapingsprogrammet, og dermed gjennomføring av statlig politikk, vil være verdifulle i arbeidet med oppgaven min. Valget falt også på nabobyen Sandefjord da disse geografisk og størrelsesmessig sett er ganske like. Når jeg hadde valgt Vestfold som nedslagsfelt var et utvelgelseskriterium også at jeg ville ha en by som var kompatibel med Larvik, og jeg valgte dermed bort Tønsberg. Tønsberg er regionshovedstad og er historisk og administrativt sett, by nummer én i Vestfold. Sandefjord og Larvik er derimot begge nummer to byer og vil dermed ha et noenlunde likt utgangspunkt for ønske om utvikling.

Det er også et subjektivt utgangspunkt for valget. Jeg er født og oppvokst i Sandefjord, og ønsker å studere hvordan hjemkommunen og nabobyen Larvik forholder seg til den statlige og regionale kulturminnepolitikken.

De foregående spørsmålene tar for seg kulturminner og verdiskaping på plan- og utredningsnivå. For å gi svar på hvordan politikken gjennomføres må jeg også undersøke kulturminnepolitikken i praksis. Skogheim og Vestby hevder i sin forskningsrapport at det reiser seg et spørsmål om vern og bevaring av kulturminner er avhenging av økonomisk lønnsomhet når kulturarven i økende grad betraktes som en ressurs. Det tredje og siste siktemålet med oppgaven blir dermed å undersøke:

Hvordan og i hvilken grad brukes kulturminner til verdiskaping, og hvilke konsekvenser kan verdiskapingstankegangen få for bevaring av kulturminner?

Disse spørsmålene vil bli belyst ved konkrete eksempler og jeg vil gjennomføre to mindre casestudier fra studieområdet, et fra Larvik og et fra Sandefjord. Fra Larvik kommune vil jeg gå nærmere inn i Verdiskapingsprosjektet Hammerdalen (heretter VSP Hammerdalen) som er et nedlagt industriområde hvor man har tatt i bruk gamle bygninger til ny bruk. Fra Sandefjord kommune vil jeg ta for meg spørsmål om riving eller bevaring av de gamle industrilokalene til Vera Fabrikker. De to casene omhandler industrikultur og dermed kulturminner som ikke direkte er bevaringsverdige etter kulturminneloven. Industrikultur er også et nasjonalt satsingsområde. I tillegg til offentlig deltakelse i begge casene er også private aktører og interesser sterkt representert. Dette er også et sentralt element i den politikken som ble lansert i St.meld. nr. 16 (2004-2005).

1.3 Kilder

Ettersom denne masteroppgaven søker å finne svar på spørsmål fra forskjellige forvaltningsnivåer vil også oppgaven basere seg på studie av ulike tekster i forskjellig omfang, type og kildekategori. For å undersøke når og hvordan koblingen mellom kulturminner og verdiskaping oppstår i statlig politikk og kulturminneforvaltning er overordnede styringsdokumenter på statlig nivå sentrale kilder. De viktigste er

Stortingsmeldinger (heretter St.meld.), Norges offentlige utredning (heretter NOU), lover, lovforarbeider og et utvalg politiske taler. For å studere hvordan kulturminner som grunnlag for verdiskaping blir utviklet og utformet på lavere forvaltningsnivå er fylkes- og kommuneplaner særlig relevante. Til slutt er sakspapirer, evalueringer fra prosjekter samt avisartikler sentrale for å studere hvordan og i hvilken grad kulturminner blir brukt til verdiskaping lokalt. Jeg har valgt ikke å bruke informanter som kilder da jeg ønsker å analysere politiske dokument ved tekstanalyse og historisk kildekritikk.

Jeg har delt kildene inn i tre kategorier som følger de tre delene av analysen. Dette har jeg gjort da jeg stort sett benytter meg av forskjellige kilder i de ulike kapitlene. Jeg vil starte med å ta for meg statlig overordnede kilder før jeg går igjennom kilder fra det regionale og kommunale styringsnivå. Til slutt vil jeg gjøre rede for kildene til de to lokale casestudiene.

1.3.1 Statlig overordnede kilder

I arbeid med forvaltning av kulturminner er det i hovedsak to lover som er relevante. Staten har gjennom ulike særlover styrings- eller kontrollkompetanse ovenfor kommuner og fylkeskommuner på bestemte saksområder.²² En av disse er lov om kulturminner av 1978 (kulturminneloven) som regulerer vern og bruk av kulturminner. Det er imidlertid ikke bare kulturminneloven som legger føringer på kulturminneforvaltning. Plan- og bygningsloven av 2008 har i økende grad blitt et viktig verktøy i kulturminneforvaltningen, gjennom den myndigheten loven gir kommunen til regulering av areal og samfunnsutvikling.²³ Lover er normative kilder som viser hva Stortinget som lovgivende myndighet mener burde være regulerende i samfunnet og ikke hvordan samfunnet faktisk er. Sammen med lovforarbeider vil disse kunne gi svar på hvilke føringer styringsmaktene ønsker å legge på samfunnsutviklingen.

Stortingsmeldinger er rapporter om arbeid på et spesielt felt og/eller en drøfting av framtidig politikk som Regjeringen bruker for å presentere saker for Stortinget. NOU er en utredning gjort av et utvalg eller en arbeidsgruppe som er nedsatt av et departement for å utrede forskjellige forhold i samfunnet. Både Stortingsmeldinger og NOUer er beskrivende ved at de

²² Bernt og Rasmussen 2009:28-29

²³ Plan- og bygningsloven (27. juni 2008 nr. 71) kapittel 11 og 12

gjør rede for et tema. Slik kan de være en kilde til hvordan samfunnet så ut og hvilke problemstillinger styringsmaktene stod ovenfor og framhever som viktige. Stortingsmeldinger og NOUer har samtidig også normative innslag ved at de diskuterer hvordan det bør bli i framtiden, ved å komme med forslag til framtidig politikk og strategier. Slik vil de kunne vise hvordan sentrale styringsmakter ønsker at samfunnet skal se ut og i hvilken retning en ønsker at samfunnet skal utvikle seg. I tillegg til lover og statlige dokumenter har jeg også tatt i bruk en politisk tale. Politiske taler er normative og kan være tendensiøse og sette ting på spissen for å få fram et budskap. Som representant for sittende styringsmakter vil en tale fra en minister kunne utdype og gi vurderinger av Regjeringens politikk og intensjoner. Jeg har også benyttet meg av programnotat og målstruktur for Verdiskapingsprogrammet til Riksantikvaren for å finne målsettinger og intensjoner med programmet.

For å besvare spørsmålene på statlig nivå er kildene jeg har vurdert som brukbare i stor grad av normativ karakter. Dette er viktig da slike kilder avslører normer og nye tenkemåter. Ettersom jeg ønsker å finne svar på når og hvordan den statlige politikken på kulturminneområdet endret seg, er kilder fra de siste 10-20 år sentrale. Ettersom St.meld. nr.16 (2004-2005) *Leve med kulturminner* ble offentliggjort i 2005 og det skjedde store endringer i kulturminneforvaltningen et tiår tidligere, vil kilder fra 1990-tallet og begynnelsen av 2000-tallet tillegges mest vekt.

1.3.2 Regionale og kommunale kilder

Etter plan- og bygningsloven skal fylkeskommunene og kommunene utarbeide planer som skal omfatte mål og strategier for langsiktig samfunnsutvikling.²⁴ Planstrategier på fylkesnivå utarbeides av stat, fylke og kommune i samarbeid og skal redegjøre for hvilke større oppgaver man står ovenfor i hele eller deler av fylket. En regional plan²⁵ fastsetter mål, og er et virkemiddel hvor fylkeskommunen klargjør strategier og virkemidler for å nå målene ut i fra de oppgavene og spørsmålene som er fastsatt i planstrategien. Slike planer trekker opp retningslinjer for planlegging på kommunenivå og det vil dermed være viktig å studere regionale planer for Vestfold. Fylkeskommunen er ansvarlig for tilsynet med fredete kulturminner og har avgjørelsesmyndighet i flere saker som angår kulturminner. Fagfolk i

²⁴ Plan- og bygningsloven (27. juni 2008 nr. 71) del III og IV

²⁵ I plan- og bygningsloven (av 14. juni 1985 nr. 77) var betegnelsen fylkesplan

fylkeskommunen er også rådgivere for kommunene og det vil derfor være interessant å studere fylkeskommunes politikk på kulturminneområdet. Det er imidlertid kommunen som er hovedaktørene i kulturminneforvaltningen. Den kommunale planstrategien bør i følge loven inneholde en gjennomgang av strategiske valg i samfunnsutviklingen, samt en vurdering av planbehovet til kommunen. Kommuneplaner skal utformes etter en helhetlig politikk og har en samfunnsdel og en arealdel. Kommunal planstrategi og kommuneplanens samfunnsdel er redskaper for både økonomisk, sosial, kulturell og miljømessig utvikling i kommunen. Kommuneplanene viser hva som er målsetningene for framtidig utvikling og hvordan kommunen ønsker å gjennomføre dette.

Slik som de statlige kildene i hovedsak er normative kilder, er også kommunale og regionale planer normative. Kommunale og regionale planer er også programmatisk kilder som angir hva som bør være tilfellet i samfunnsutviklingen. Disse planene er av politisk karakter mens kommuneplanens arealdel har rettslig betydning og gir en kartfestet angivelse av arealbruket i kommunen.²⁶ Kommuneplaner vil kunne gi svar på hvordan kulturminner skal forvaltes i kommunen og hvordan kulturminner inngår i en helhetlig byutvikling. Kommuneplaner vil også kunne vise hvordan byene ønsker å profilere seg for å tiltrekke nyetablering og næringsutvikling til kommunen og hvorvidt kulturminner er knyttet til verdiskaping. Da både fylkesplaner og kommuneplaner rulleres jevnlig er det mest hensiktsmessig å studere gjeldende styringsdokument på et nåværende tidspunkt for å finne svar på hvordan forvaltningen ser ut i dag. Det vil være den overordnede regionale planen til Vestfold fylke, en fylkesdelplan²⁷ for kulturminner, samt kommunale planer. For å få et sammenligningsgrunnlag vil jeg også ta for meg noen planer fra slutten av 1990-tallet.

1.3.3 Kilder til case-studier

For å undersøke hvordan og i hvilken grad kulturminner brukes til verdiskaping må jeg bevege meg ned fra plannivået til faktisk gjennomføring av politikken. I casestudiet av VSP Hamnerdalen tar jeg i bruk prosjektplanen som ble laget i forkant av gjennomføringen og den avsluttende rapporten som ble sendt til Riksantikvaren i begynnelsen av 2011. Prosjektplanen vil vise hva som var intensjonene og utgangspunktet for arbeidet med prosjektet. Dette vil

²⁶ Bugge 2009:125-126

²⁷ En regional delplan kan utarbeides for bestemte tema eller områder

være et viktig supplement til rapporten som ble sent etter at prosjektet var avsluttet. I denne rapporteres det om oppnådde resultat, økonomi og forbedringsområder. Dette er en beskrivende kilde som beretter hva representantene ved prosjektet ønsker å formidle videre til Miljøverndepartementet og Riksantikvaren som oppdragsgiver. I studiet av saken om riving eller bevaring av Vera Fabrikker vil jeg ta for meg sakspapirer både fra grunneier, kommunen og fylkeskommunen. Dette er beskrivende kilder som beretter om saksforløpet og viser vurderinger og hensyn som har blitt gjort. Jeg har også tatt for meg noen avisartikler som vil vise holdninger og standpunkt i saken.

Kildene som er relevante for problemstillingene i casestudiene er i hovedsak beskrivende ved at de forteller om noe som har vært. Noen er også normative ved at de beretter om vurderinger og/eller viser synspunkt i saken. Til slutt har artikler på noen utvalgte nettsteder vært relevante kilder for noen av problemstillingene i oppgaven. Slike kilder vil være brukbare til å utdype saksforhold. Dette gjelder for eksempel hjemmesida til Vestfoldmuseene. Jeg har også benyttet meg av internettartikler for å få fram ulike standpunkt og meninger, dette gjelder blant annet nettsidene til Fortidsminneforeningen i Vestfold.

1.4 Oppbygging av oppgaven

I Oppgaven har seks kapitler. I kapittel to vil jeg gjøre rede for oppgavens teoritilfang samt avklare og definere noen sentrale begrep. Jeg vil også gi en kort redegjørelse for analyseområdet for å sette fylket og kommunene inn i en samfunnsmessig og historisk kontekst. Dette vil jeg blant annet gjøre ved å gi innblikk i hvordan byenes historie er framstilt i noen sentrale verk. Videre er oppgaven bygget opp rundt tre analysekapittel som dekker den tredelte problemstillingen. I kapittel tre vil jeg drøfte når og hvordan koblingen mellom kulturminner og verdiskaping oppstår i statlig politikk og kulturminneforvaltning. Dette vil jeg gjøre ved å ta utgangspunkt i hva Miljøverndepartementet mener med at kulturminner som grunnlag for verdiskaping. I kapittel fire tar jeg for meg hvordan kulturminner som grunnlag for verdiskaping har blitt utformet i regionale og kommunale planer. Det siste nivået i analysen vil jeg ta for meg i kapittel fem hvor jeg søker å finne svar på hvordan og i hvilken grad kulturminner brukes til verdiskaping på lokalt nivå og mulige konsekvenser verdiskapingstankegangen kan få for bevaring av kulturminner.

Jeg starter med den statlige politikken da dette i tillegg til å vise utviklingen av kulturminnepolitikken over tid, samtidig danner en innføring i de sentrale elementene i statlig kulturminnepolitikk. Dette er nødvendig for å forstå grunnlaget for forvaltning på lavere nivå. Å begynne med det statlige nivået er også et kronologisk valg da jeg starter med det eldste materialet og avslutter med det nyeste i siste analysekapittel. Helt til slutt rundes oppgaven av i kapittel seks, hvor jeg vil sammenfatte erfaringer og funn fra foregående kapittel. I konklusjonen vil jeg også skissere noen spørsmål som kan være aktuelle for videre forskning.

2 Bakgrunn

I dette kapitlet vil jeg ta for meg sentrale teorier som jeg benytter meg av i oppgaven, og en drøfting av viktige begrep. Gjennomgangen vil lette videre lesing da det i analysekapitlene vil være fokus på kildene, og teorien vil bli brukt som et verktøy for å tolke empirien. Jeg vil også gi en kort innføring i analyseområdet for å sette Vestfold fylke og de to kommunene Larvik og Sandefjord inn i en geografisk og samfunnsmessig kontekst. Til slutt vil jeg gi en kort redegjørelse for hva som er vektlagt i framstillinger av Larvik og Sandefjords historie. Dette gjør jeg for å finne fram til hva som er og har vært sentrale historiske epoker og kulturminner som byene identifiseres med, samt gi et visst innblikk i historien.

2.1 Teori

Forskningsprosjektet *Kulturarv og stedsidentitet* tok for seg Ashworth sin teori om et paradigme hvor kulturarv er et middel til å møte samfunnets behov. For å studere endringer i kulturminneforvaltningen og hvordan dette utformes i regional og lokal forvaltning og politikk, vil jeg ta utgangspunkt i denne teorien. Dette vil jeg gjøre da kulturminner og kulturminner blir ansett som middel til å møte målsettinger om verdiskaping og lokal samfunnsutvikling i St.meld. nr. 16 (2004-2005) *Leve med kulturminner*. Når kulturminner blir ansett og brukt som midler, kommer vi over i et tilgrensende teorifelt om historiebruk. I følge Peter Aronsson er historiebruk prosesser hvor utvalgte deler av historien former og skaper mening og handling. Sentrale styringsmakter ønsker at kulturminner og kulturmiljøer skal bidra til en positiv samfunnsutvikling og vil slik ta i bruk deler av fortiden for oppnå dette. Kulturminner og kulturmiljøer skal i følge St.meld. nr. 16 (2004-2005) også bidra til å skape gode lokalsamfunn og steder, det blir derfor nødvendig å gå til teorier om stedsutvikling for å forstå hva slike politiske ønsker bygger på. Tidligere forskning har også støttet seg til teorier om interurban konkurranse og forskere som Richard Florida. Ettersom denne oppgaven har tilgrensende målsettinger som for eksempel prosjektet *Kulturarv og stedsidentitet*, vil det være relevant også for meg å søke til slike teorier.

2.1.1 Kulturarvparadigmet

Professor i planlegging, kulturarvsforvaltning og urban turisme, G. J. Ashworth skisserer tre paradigmer som har blitt gjeldende i forvaltning av fortiden. Det første paradigmet – ”the preservation paradigm”, stammer fra nasjonalromantikken på midten av attenhundretallet og er bærer av en hovedidé om at en virkelig fortid kan bevares i nåtiden og overføres til framtiden. Det viktigste i et slikt paradigme er å beskytte mot ødeleggelse, og at iboende universelle verdier anerkjennes, tas vare på og overføres gjennom bevaring. På 1960- og 1970-tallet hevder Ashworth at et mellomliggende paradigme – ”the conservation paradigm”, gjorde seg gjeldende. Etter en vellykket bevaring av spesielle bygninger, steder og landskap førte det til et endret fokus i bevaringsarbeidet. Man skulle ikke lenger bevare enkeltbygninger, men hele bygningsmiljøer, ikke bare formen, men også innholdet og ikke bare konkrete steder, men også hele historiske områder. Bevaring skulle ha et formål. Det vil si at selve bevaringen ikke var et mål i seg selv, men at samtidens bruk skulle være en likestilt del av begrunnelsen for bevaring. Ashworth hevder at dette førte til at arkitekter, arkeologer og historikere ble erstattet av stedsplanleggere som sentrale aktører i bevaringsarbeidet.²⁸ Det tredje og siste paradigmet – ”the heritage paradigm” er en videreføring av de foregående paradigmene og blir for alvor gjeldende på 1990-tallet. I dette paradigmet er ikke kulturarv primært forankret i historien og fokuset har endret seg til nå og ikke da:

Heritage is viewed not as an object or site but as a process and an outcome: it uses objects and sites as vehicles for the transmission of ideas in the service of a wider range of contemporary social needs.²⁹

I dette paradigmet mener Ashworth at kulturarv ikke lenger er noe som objektivt er overlevert oss fra fortiden, men et produkt som blir styrt av samtidens behov. Kulturarv er en kulturell konstruksjon som stadig endres og har en utenforliggende verdi. Slik kan kulturarv ha mange formål, både økonomiske, politiske, kulturelle og sosiale, som styres av samfunnets behov.

Begrepet paradigme er slik Ashworth bruker det, måter å se virkeligheten rundt oss på, og gjør dermed virkeligheten til gjenstand for forståelse og analyse. I sin videre drøfting av paradigmene tar han utgangspunkt i en todeling, ”the preservation paradigm” og ”the heritage

²⁸ Ashworth 2008:24-25

²⁹ Ibid:24-25

paradigm”, hvor de ulike paradigmenes blir presentert med sine motsetninger, og hvor det ene betraktes i lys av det andre. Slik Swensen mfl. også påpeker, er det viktig å si at Ashworth til tider overdriver og understreker ulikhetene mellom de to paradigmenes for å få fram poengene sine i dikotomien han bruker. For kulturminneforvaltningen og lokale planleggere kan det derfor være at disse paradigmenes ikke representerer motpoler, men snarere ulike synspunkter som glir over i hverandre.³⁰ Ashworth påpeker også at det ikke har vært et endelig skifte mellom de ulike paradigmenes, og at man i dagens samfunn vil finne alle paradigmenes i varierende grad.³¹

Ashworths teori om kulturarv som et middel til å møte samfunnets behov vil være en gjennomgående forståelsesramme i oppgaven. Teorien vil i hovedsak bli benyttet for å drøfte i hvilken grad dagens kulturminneforvaltning og -politikk kan sies å være et resultat av behov i samfunnet. Slik vil teorien være mest synlig i avsluttende drøfting og oppsummering av analysen i kapittel tre og fire. For ytterligere å forstå bruken av kulturminner vil teorier om historiebruk være av nytte.

2.1.2 Historiebruk

Når den svenske professoren i historiebruk og kulturarv, Peter Aronsson skriver om historiebruk tar han utgangspunkt i begrepet historiekultur som favner om ”(...) de källor, artefakter, ritualer, sedvänjor och påståenden med referenser till det förflutna som erbjuder påtagliga möjligheter att binda samman relationen mellan dåtid, nutid och framtid”.³² Det vil si all produksjon og bruk av historie både i det offentlige og det private rom. Historiekultur kan slik være alt fra felles seremonier og politisk kontroversielle spørsmål til forskningsprogram, skoleundervisning og kulturarvsprosesser. Historiebruk er de prosesser hvor deler av historiekulturen blir tatt i bruk ”för att forma bestämda meningsskapande och handlingsorienterade helheter”.³³ En utvalgt del av historiekulturen blir iscenesatt i historiebruk og vil kunne forme og danne en historiebevissthet. Historiebevissthet er et begrep for hvordan vi ser sammenhengen mellom fortid, nåtid og framtid og består av både et ”erfaringsrom” og en ”forventningshorisont”. Erfaringsrom består av fortellinger og minner

³⁰ Swensen mfl. 2009:13

³¹ Ashworth 2008:24

³² Aronsson 2004:17

³³ Ibid:17

om hvor vi kommer fra eller vår historie, mens det i en forventningshorisont aktualiseres elementer fra erfaringsrommet som gir retningslinjer til hvor vi vil, hva vi ønsker å skape og hvordan vi ønsker å utvikle oss.³⁴ Gjennom kunnskap og fortellinger om fortiden skapes det muligheter for visse forestillinger om framtiden. Dette kan for eksempel være hvordan behovet for tanken om en nasjon med lange linjer tilbake i historien og som virker inkluderende sakte, men sikkert utvikler et borgerfellesskap.³⁵

I følge den danske historikeren Bernard Eric Jensen er et av de viktigste bruksområdene til historiebevissthet å være et ledd i identitetsdannelse hvor ulike prosesser bygger opp et ”selv” og et ”vi” med en fortids-, nåtids og framtidsdimensjon.³⁶ Konstruksjonen av identitet innebærer først og fremst å vise forskjellene på *oss* og *de andre*. Dette er identitet forstått som et sosialt produkt som konstrueres i ulike prosesser og ut i fra et sett med verdivalg. Dette står i motsetning til en essensialistisk forståelse, hvor identitet er noe grunnleggende og det eksisterer en forestilling om at noe er det samme over tid. I følge historikeren Ida Bull kan identitet som en konstruksjon forstås som et middel.³⁷ Menneskers og steders identitet er nært knyttet sammen, gjensidig konstituerende og avhengig av hverandre. Menneskers identitet er romlig forankret, det vil si at sted er med på å definere menneskers identitet. På samme måte er det mennesker som gir steder identitet ved å være forankret i sosial praksis og stedsmyter. Det vil si at steders identitet blir definert av det mennesker til enhver tid tillegger stedet gjennom tanker, forestillinger og ideer om hvordan stedet er.³⁸

I boken *Historiebruk – att använda det förflutna* tar Aronsson utgangspunkt i en hypotese om at historie, og bruken av den blir særlig viktig og synlig i tider hvor framtidsutsiktene er usikre.³⁹ Ved å ta i bruk det som har vært vil man kunne påvirke det som kommer. Det er ikke bare interessen for historie i seg selv som er pådrivere når museumssentere og historiske spill dukker opp i hver en krok. Grundberg hevder også at det er andre faktorer som politiske, økonomiske og sosiale krefter og interesser, som også påvirker og styrer historiebruk i samfunnet.⁴⁰ Aronsson påpeker at det har oppstått nye behov i kommuner for ”(...) en aktiv kulturpolitikk och valmöjligheter för att locka arbetsplatser till orten. Det räcker inte med lediga

³⁴ Aronsson 2004:70-72

³⁵ Aronsson 2002:191

³⁶ Jensen 2003:68

³⁷ Bull 2007:83-84

³⁸ Berg og Dale 2003:50

³⁹ Aronsson 2004:7

⁴⁰ Jf. kapittel 1.1.1; Grundberg 2004:4

bostäder och ett fungerande avloppssystem”.⁴¹ Det at kommuner har et økende behov for en aktiv kulturpolitikk er i stor grad sammenfallende med det Ashworth betegner som kulturarvparadigmet. Slik blir teorier om historiebruk, på linje med Ashworths redegjørelse av kulturarvparadigmet sentralt for å forstå utviklingen av en forvaltning og politikk som skal bidra til at kulturminner og kulturmiljøer danner grunnlag for næringsutvikling og gode lokalsamfunn. For bedre å kunne tolke hva styringsmaktene mener med kulturminner som grunnlag for positiv stedsutvikling vil teori om sted og stedsutvikling være aktuelt.

2.1.3 Stedsutvikling

I geografisk forskning og teori har stedsbegrepet hatt tre hovedforståelser.⁴² Det første er å forstå sted som et spesifikt fysisk område, ”location”, som danner en bakgrunnsramme for samfunnsmessige aktiviteter. I all hovedsak har sted som ”location” blitt anvendt i forhold til økonomi og hvilke lokaliseringsfordeler steder har for næringsvirksomhet. En slik forståelse baserer seg på objektive, eller ytre betingelser for det sosiale og økonomiske liv på stedet. Sted kan slik forstås som noe som er ”gitt”. For det andre har sted blitt forstått gjennom en opplevelsese- og følelsemessige dimensjon ved et sted, ”sense of place”. Denne forståelsen legger vekt på den indre og subjektive dimensjonen av sted, og hvordan mennesker oppfatter og tolker stedet. Sted blir et sted når det ”oppleves” som det. Og til slutt så har sted blitt definert gjennom sosiale kontekster, altså interaksjon i hverdagen, ”locale”. Som ”locale” blir sted definert gjennom anvendelse og praksis knyttet til ulike strukturer. For eksempel er skolen et sted gjennom anvendelse av den.⁴³

Ved at samfunnet i økende grad har blitt påvirket av globaliseringsprosesser og en raskere strøm av mennesker, ideer, varer, kapital og informasjon, har steder på mange måter blitt mer og mer like. Det som derimot også er tilfellet, er at når steder knyttes tettere sammen blir det viktigere å markere det som er ulikt. Dette poengterer blant andre geografene Nina Gunnerud Berg og Britt Dale som hevder at steder i slike prosesser har store muligheter for å forme og påvirke sin egen framtid. Det kan finnes nye utviklingsmuligheter ved å ta utgangspunkt i det

⁴¹ Aronsson 2004:221

⁴² Agnew 1987 i Berg og Dale 2003:41-45

⁴³ Berg og Dale 2003:41-45

særegne ved stedet.⁴⁴ I følge Helga Leitner og Eric Sheppard har globalisering med økonomisk usikkerhet og friere flyt av kapital mellom byer, gjort at det foregår en ”interurban konkurranse” om investeringer, nyetableringer av bedrifter, turister, og attraktiv og kompetent arbeidskraft.⁴⁵ Dette hevder også andre forskere, blant annet Gitte Marling mfl., som mener det vil være en viktig utfordring for byene og deres utvikling å posisjonere seg attraktive steder i denne konkurransen.⁴⁶

Swensen mfl. tok utgangspunkt i at den økende internasjonale trenden om kultur som utviklingspotensial for steder måtte betraktes i lys av teoriene til blant annet den amerikanske forskeren Richard Florida.⁴⁷ I følge Florida konkurrerer byene om høyt utdannede, innovative mennesker, det han kaller ”den kreative klassen”, for å sikre vekst og fremgang. For Florida er klasse et skille mellom yrker, eller arbeidsoppgaver, og blant den kreative klassen finnes forskere, journalister, bedriftsledere, kunstnere, skuespillere og arkitekter. Kjennetegnet er at man skaper nye ideer, ny teknologi og/eller nytt kreativt innhold.⁴⁸ Florida argumenterer for at flere og flere byer ønsker å tiltrekke seg den kreative klassen for sikre seg høyt kompetent arbeidskraft, særlig innen service- og kultursektoren. For å få til dette må byene skille seg positivt ut fra hverandre ved å tilby unike kvaliteter.⁴⁹

Floridas teorier har også møtt kritikk i Norge. Arne Isaksen påpeker at Floridas teorier tar utgangspunkt i et ”høymobilitetssamfunn” hvor den kreative klassen er mennesker som bytter jobb og bosted ofte, og dermed har et løsere forhold til både mennesker og steder enn det som før var vanlig. Dette lar seg ikke direkte overføre til Norge, som Isaksen betrakter som et ”lavmobilitetssamfunn”. I tillegg påpeker Isaksen at de amerikanske byene Florida tar utgangspunkt i er lang større enn norske byer, og mener at det kanskje bare er Oslo og eventuelt de tre neste storbyregionene som kan betraktes ut i fra perspektivene til Florida.⁵⁰

⁴⁴ Berg og Dale 2003:49

⁴⁵ Leitner og Sheppard 1998:285

⁴⁶ Marling mfl. 2007:6-10

⁴⁷ Jf. kapittel 1.1..2

⁴⁸ Florida 2002:8

⁴⁹ Ibid:228

⁵⁰ Isaksen 2005:11

Kultur inngår i dag som en sentral dimensjon i flere transformasjonsprosesser i byer og steder. I følge Jonny Aspen skyldes dette flere forhold, blant annet en overgang fra industriproduksjon til tjenesteytende næringer, hvor kulturdimensjonen både har blitt styrket og fått en utvidet betydning:

En avstemt blanding av innovasjon, kultur, urban rekreasjon og historiske bymiljøer (inkludert kulturminner) fremstår som avgjørende suksessfaktorer for å tiltrekke transformasjonsområder eiendomsutviklere og investorer. I dette inngår også en målsetting om å tilføre byen et nytt og mer salgbart image i konkurransen om regional og internasjonal oppmerksomhet.⁵¹

Det handler om å utvikle byenes bilde eller omdømme som et sted som er attraktivt for innovasjon, kultur og næringsutvikling. Aspen understreker at slike endringer har et globalt tilsnitt, men at det globale alltid vil bli tolket lokalt. Slik blir det globale preget av lokale forhold og betingelser, og det globale og det lokale sammenfiltres. Dette betyr at byer kan betraktes som møtesteder mellom det globale og det lokale, og at byer både påvirker og blir påvirket av globaliseringen.⁵² Dette gjør at utvikling i deler av landet ikke kan studeres løsrevet fra resten av verden og internasjonale trender, og steders utvikling avhenger av institusjoner og nettverk på nasjonalt og internasjonalt nivå. For eksempel påvirkes ungdommens ønsker om framtidig bosted av impulser utenfra.⁵³

Kulturminner og kulturmiljøer er sentrale i mange tilfeller av stedsutvikling, og er slik en form for historiebruk. Aronsson mener at en del kommuner merker utfordringen om å være urban og postmoderne, og at historiebruken intensifieres ved at kommuner føler at de må markedsføre seg eller beskytte "sitt varemerke".⁵⁴ Teoriene om stedsutvikling og konkurransen mellom byer og steder vil være sentralt i alle deler av analysen, og vil bli brukt som støttepunkter for å forklare noen av årsakene til at kulturminner og kulturmiljøer brukes i omdømmebygging, i dannelsen av attraktive steder og i næringsutvikling.

⁵¹ Aspen 2005:5

⁵² Ibid:5

⁵³ Berg og Dale 2003:49

⁵⁴ Aronsson 2004:222

2.2 Begreper

Politikken som skisseres i St.meld. nr. 16 (2004-2005) *Leve med kulturminner* omfatter både kulturminner og kulturmiljøer, samtidig som begrepet kulturarv også benyttes. Denne varierende språkbruken, i tillegg til at betegnelse som benyttes i teori og forskningslitteratur også varierer, gjør det nødvendig å avklare begrepene kulturarv, kulturminne og kulturmiljø. Verdiskaping er også et sentralt begrep i oppgaven som krever en innledende definisjon. Ved å avklare og definere disse begrepene før jeg går i gang med analysen, håper jeg å lette videre lesing av oppgaven og unngå eventuelle uklarheter i begrepsbruken.

2.2.1 Kulturarv, kulturminne og kulturmiljø

I boken *Kulturarv – et identitetspolitisk konfliktfelt* gjør Bernard Eric Jensen rede for hvordan kulturarv i sosialkonstruktivistisk samfunnsteori først og fremst er et deskriptivt og inklusivt begrep som refererer til all kultur en bestemt person eller gruppe har overtatt fra andre personer eller grupper.⁵⁵ I dagens samfunn hevder Jensen derimot at kulturarv brukes som et normativt begrep, hvor det refereres til mindre deler av kulturen og ikke til all nedarvet kultur. Det vil si at det har foregått en utvelgelsesprosess ut i fra et sett med verdier som tilhører et bestemt fellesskap. Spørsmålet om hvem som inkluderes og ekskluderes i et slikt fellesskap reiser seg, og kulturarv er med på å sette en identitetspolitisk dagsorden.⁵⁶

I kulturminneloven blir kulturminner definert som ”alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til”.⁵⁷ Dette er en omfattende definisjon som favner om alle spor menneskene har etterlatt seg. Formuleringen ”i vårt fysiske miljø”, gjør at kulturminner i lovverk og offentligforvaltning blir forbeholdt å omfatte fysiske, eller materielle kulturminner. I forbindelse med Kulturminneåret 2009 har denne definisjonen blitt omdiskutert. Liv Bjørnhaug Johansen, kulturhistoriker og prosjektmedarbeider i Kulturminneåret 2009, argumenterer for at kulturminnebegrepet må gis et annet innhold til i større grad også å omfatte immaterielle kulturminner.⁵⁸

⁵⁵ Jensen 2008:14

⁵⁶ Ibid:15-16, 96

⁵⁷ Lov om kulturminner av 1978 (9. juni 1978 nr. 50) § 2 første avsnitt

⁵⁸ Johansen 2008:7

Kulturmiljøer er i kulturminneloven definert som ”(...) områder hvor kulturminner inngår som en del av en større helhet eller sammenheng”.⁵⁹

I oppgaven vil jeg ha fokus på materielle kulturminner, og vil bruke betegnelsen kulturmiljøer dersom det er snakk om et sted hvor kulturminner inngår. Dersom ikke annet blir spesifisert, vil jeg bruke kulturarv som et normativt begrep som omfatter fysiske kulturminner. Ettersom kildene mine er tekster hvor disse er omtalt, vil jeg måtte skifte mellom begrepene kulturminner, kulturmiljøer og kulturarv, der dette blir nødvendig ut i fra kilden jeg forholder meg til. Da jeg ikke skal studere selve kulturminnet, men hvordan kulturminner blir omtalt og anvendt i ulike tekster, vil jeg ikke foreta noen ytterligere drøfting av begrepene.

2.2.2 Verdiskaping

Begrepet verdiskaping er hentet fra økonomiske teorier hvor det viser til ulike aktiviteter, institusjoner eller grupper som bidrar til brutto nasjonalprodukt (BNP), og er en verdisetting eller prissetting som markedet gjør. Verdiskaping i en mer allmenn betydning er et uttrykk for noe som er verdifullt for samfunnet uten at det nødvendigvis er knyttet til pengeverdier, og er verdiladet på en helt annet måte. Dette kan for eksempel være verdi i forhold til identitet, kunnskap og opplevelse. Disse verdiene har ingen teknisk målestANDARD. Med bakgrunn i disse to definisjonene av verdiskaping har Karl Baadsvik og Karoline Daugstad fra henholdsvis Norsk institutt for naturforskning og Norsk senter for bygdeforskning, jobbet seg fram til en operasjonell tilnærming av begrepet i forbindelse med kulturminner og kulturmiljøer: (1) skaping av økonomiske verdier, (2) verdiskaping av kulturminnet/miljøet og (3) immateriell verdiskaping.⁶⁰ I oppgaven vil jeg legge Baadsvik og Daugstads tredeling av verdiskapingsbegrepet til grunn for å danne et utgangspunkt for drøfting.

Den første kategorien, skaping av økonomiske verdier, betyr at økonomisk gevinst kan måles gjennom bruk av kulturminner for produksjon av ulike varer og tjenester. Man kan i denne kategorien skille mellom direkte og indirekte verdiskaping. Direkte verdiskaping er knyttet til selve objektet eller miljøet. Gjennom økonomiske ringvirkninger som produksjon av andre varer og tjenester, kan kulturminner og kulturmiljøer også oppnå effekter av en indirekte

⁵⁹ Lov om kulturminner (9. juni 1978 nr. 50) § 2 andre avsnitt

⁶⁰ Baadsvik og Daugstad 2003:7

økonomisk verdiskaping. Den andre kategorien, verdiskaping av kulturminnet/miljøet, er forbundet med forvaltning av objektet eller miljøet etter miljømessige siktemål. Dette dreier seg om vern, pleie, restaurering og liknende av kulturminner og kulturmiljøer. Det vil si at verdien på kulturminnet eller kulturmiljøet skapes ved at det holdes i god stand. Denne type verdiskaping kan videre utgjøre grunnlag for økonomisk verdiskaping. Til slutt så handler den tredje kategorien, immateriell verdiskaping, om ulike verdier for mennesker. For eksempel opplevelsese- og kunnskapsverdi, som er vanskelig å måle i økonomisk forstand. Disse tre perspektivene har ikke klare grenser mellom seg og én type verdiskaping kan ofte være forutsetning for en annen type verdiskaping.⁶¹

2.3 To kommuner i Vestfold

Vestfold har vært et attraktivt bosted i århundrer og er særlig kjent for store mengder gravrøyser fra bronsealderen, monumentale gravhauger som tidligere var hjem til Gokstadskipet og Osebergskipet, og Norges første bysamfunn på Kaupang i Larvik. Av nyere historie er skipsfart og hvalfangst noe av det som har vært særlig betydningsfullt. Etter oppløsningen av Norges to eneste grevskaper, Laurvig og Griffenfeldt (senere Jarlsberg) i 1821, ble Jarlsberg og Larvik amt opprettet. Navnet ble omgjort til Vestfold i 1919. Dette er noe fylkeskommunen selv trekker fram som viktig da navnet Vestfold var i bruk på området allerede i vikingtiden.⁶² Referansene til denne historisk viktige bosettingen kommer også fram av fylkesvåpenet fra 1970 som illustrerer en krone på rød bakgrunn. Det er en tydelig henvisning til tradisjonen og fortellingen om at den gammelnorske kongeætten hadde sitt utspring fra Ynglingeætten i Vestfold.⁶³ Samtidig som Vestfold er et av landets minste fylker i areal med sine 2 216 km², er fylket et av landets tettest befolkede med et innbyggertall på over 230 000. Næringslivet er variert med blant annet steinbruddsindustri i Larvik og prosessindustri i Sandefjord, samtidig som området er svært godt egnet for landbruk og er landets største grønnsaksfylke.

Larvik og Sandefjord er nabokommuner og de to mest befolkede byene i Vestfold. Mens Larvik er den største geografisk sett med sine 534,5km² mot Sandefjords 121,8km², er

⁶¹ Baadsvik og Daugstad 2003:7

⁶² Vestfold fylkeskommune, "Om Vestfold", <http://www.vfk.no> (Lastet ned 26.3.2011)

⁶³ Vestfold fylkeskommune, "Fylkesvåpen for Vestfold", <http://www.vfk.no> (Lastet ned 26.3.2011)

Sandefjord byen med flest innbyggere, ca. 43 600. Larvik kommer derimot rett under med et innbyggertall på ca. 42 600.⁶⁴ Byene ligger langs kysten og er populære hytte- og ferieområder. De inngår også i et stort sett sammenhengende bybelte som går fra Holmestrand nord for Horten i Vestfold, til Porsgrunn og Skien i Grenlandsområdet i Telemark.

Figur 1 Hvor er Vestfold? Kilde: visitvestfold.com

Kommunevåpenet til Larvik er fra 1989 og viser en sølvmast med seil mot en blå bakgrunn, og gjenspeiler kommunens tilknytning til sjøen. Larvik ble etter sammenslåingen med nabokommunene Brunlanes, Hedrum, Stavern og Tjølling i 1988, den viktigste jordbrukskommunen i fylket, og er etter Tjøme, Vestfolds viktigste fiskerikommune. Den allsidige industrien – nærings- og nytelsesmiddelindustri, verksteds-, metallvare- og maskinindustri, er kommunens viktigste næring. I tillegg er brytning av larvikitt betydelig.⁶⁵ Treschow-Fritzøe er den største enkeltbedriften med sysselsetting i mange bransjer. I 2009 hadde bedriften 110 ansatte og en omsetning på nesten 1,3 milliarder.⁶⁶ Larvik er en av Østlandets viktigste havner med blant annet bilferge til Danmark.

⁶⁴ Statistisk sentralbyrå, "KommuneFakta – Vestfold", <http://www.ssb.no> (Lastet ned 26.3.2011)

⁶⁵ Store norske leksikon, "Larvik", <http://www.snl.no> (Lastet ned 29.4.2011)

⁶⁶ Treschow-Fritzøe, "Årsrapport 2009", <http://www.fritzoe.no> (Lastet ned 5.5.2011)

Kommunevåpenet til Sandefjord gjenspeiler kommunens tilknytning til hvalfangst og vikingskipfunn. Det ble godkjent i 1914 og viser en hval over et vikingskip, begge i svart, med et seil i rødt og sølv mot en gullfarget bakgrunn. Som Larvik har Sandefjord betydelige jordbruksarealer, og de viktigste bransjene i Sandefjords næringsliv er industri, forretningsvirksomhet og sjøfart. Industrien domineres av kjemisk industri, verkstedindustri og næringsmiddelindustri. Havnen har beskjedne skipsanløp, men har en bilferge til Sverige og atskillig redervirksomhet. Malingfabrikken og det internasjonale konsernet Jotun er kommunens største bedrift. Selskapet har hovedkontor i Sandefjord og 7800 ansatte verden over. Omsetningen var i 2010 på 13,4 milliarder.⁶⁷ Vestfoldbanen går igjennom både Larvik og Sandefjord, og Sandefjord har i tillegg Sandefjord Lufthavn Torp som er den eneste internasjonale flyplassen mellom Kjevik i Kristiansand og Gardermoen nord for Oslo.⁶⁸

2.4 Byene i historiske framstillinger

Jeg har valgt å ta for meg to landsomfattende oversiktsverk med regionale framstillinger hvor også de enkelte byer og/eller kommuner blir presentert. *Norges land og folk*, redigert av Amund Helland er et omfattende verk fra begynnelsen av 1900-tallet som tar for seg historiske, geografiske, statistiske og økonomiske forhold i Norges amt. Boken *Vestfold* er en del av et større verk, *Bygder og by i Norge*, redigert av Vilhelm Møller og utgitt i 1980. Den gjør rede for bygd og by i fylket med geologi, flora og fauna, historie, kultur med mer. Dette er et utvalg jeg har gjort for å få fram hvordan historien framstilles i større verk hvor området blir presentert i egne deler. Et slikt utvalg rommer dermed ikke en gjennomgang av for eksempel større verk over Norges historie hvor Vestfold kun inngår som en del av hele nasjonens historie, eller Øystein Rians *Vestfolds historie: grevskapstiden 1671-1821* som kun tar for seg et avgrenset tidsrom. Ved at det er et relativt stort tidsrom mellom utgivelsen av de utvalgte verkene, vil dette kunne gi et innblikk i om den historiske framstillingen har endret seg over tid.

For å få fram ulike historiske framstillinger vil jeg også ta for meg byhistoriene fra Larvik og Sandefjord. Disse er viktige kilder til hvordan byene selv ønsker å framstille sin historie. *Larviks historie* ble utgitt i forbindelse med byens 250-års jubileum og ble redigert av Oscar

⁶⁷ Jotun, ”Jotun-konsernet”, <http://www.jotun.no> (Lastet ned 5.5.2011)

⁶⁸ Store norske leksikon, ”Sandefjord”, <http://www.snl.no> (Lastet ned 29.4.2011)

Albert Johnsen. Fortsettelsen på verket kom med bind to og tre i henholdsvis 1953 og 1963, begge under redaksjon av A. St. Langeland. I 1971 ga Larvik kommune ut en oppfølgingsbok til de tre bindene om Larviks historie til byens 300-års jubileum. *Larvik. Hva byen var, og slik den ble* er skrevet av Gunnar Christie Wasberg. Larvik kommune har også stått for utgivelsen av en kortfattet byhistorie, *Byen mellom elvene*, skrevet av Odd Bjerke til Larviks 325-års jubileum. *Sandefjords historie* ble etter anordning av Sandefjord kommune skrevet av Finn Olstad og utgitt i 1995 til byens 150-års jubileum. Til slutt vil jeg samle trådene ved å sammenligne tidligere framstillinger med hvordan kommunene presenterer historien på sine nettsider.

2.4.1 Larvik

”Det vakreste ved Larvik er byens omegn”.⁶⁹ Slik begynner Einar Nords omtale av Larvik i *Vestfold* og vitner om betydningen omlandskommunene har hatt for Larvik by. I 1988 ble kommunene Larvik, Tjølling, Brunlanes, Hedrum og Stavern slått sammen til en storkommune. Storkommunen hadde utgangspunkt i Larvik by, som Amund Helland skriver at sannsynligvis var et strandsted før 1600-tallet. Helland tar ikke for seg byens tidlige historie, men poengterer at byens historie er tett knyttet til Fritzøe jernverk som ble anlagt rundt 1645.⁷⁰ Fram til opprettelsen av grevskapet i 1671 var Larvik et ladested under Tønsberg, men kan i følge Helland ikke ha vært helt ubetydelig da Larvik i 1656 ble omtalt som ”den store, navnkundige og berømte ladestad Laurvigen”.⁷¹ Opprettelsen av grevskapet for Ulrik Fredrik Gyldenløve gjorde at Larvik ble tildelt kjøpstadrettigheter og ”Larvik blev saa ”grevernes residens”, et navn, som har holdt sig til vore dage”.⁷²

Blant viktige hendelser og steder trekker Helland fram Herregården som Gyldenløve lot oppføre som grevenes residens. Grevskapet opphørte i 1805 ved salg til den dansk-norske kongen, og eiendommene ble solgt videre til W. F. Treschow i 1835. Larvik hadde en stor sjømannsstand, men også en stor hjemmehørende arbeiderbefolkning og industrien tok på 1880-tallet over for sjøfart. Helland oppsummerer dette slik: ”Byen kan nu trods sin beliggenhed og sine traditioner paa sjøen snarere betegnes som en industriby end som en

⁶⁹ Nord 1980:52

⁷⁰ Helland 1915:151

⁷¹ Arnt Berntsen i Helland 1914:152

⁷² Helland 1915:153

sjøfartsby: Larvik hører ikke mer til de betydeligere sjøfartsbyer i vort land”.⁷³ Helland gir generelt en presentasjon av Larvik som et område av stor betydning og legger i tillegg til grevskapets historie vekt på Fritzøe Jernverk og senere bedriften Treschow-Fritzøe.

I framstillingen til Nord i boken *Vestfold*, viser han at omlandskommunene har vært svært viktige for Larviks historie. Nord legger spesielt vekt på Tjøllings historiske bakgrunn som en av de mest kjente i Norge.⁷⁴ Dette skyldes utgravningene på Kaupang som forteller om det som var Norges første bysamfunn. I omtalen om Brunlanes blir steinrøysene fra bronsealder trukket fram som et av områdets fremste karakteristika,⁷⁵ og vitner om betydningsfull bosetning i området for 1500 år siden. Mens Nord legger vekt på eldre bosetting i Tjølling og Brunlanes, er det utskipping av trelast og treforedlingsindustri som framheves av Hedrums historie. Av senere historie presiseres det at Hedrum, med skipsfart og hvalfangst utgjorde et viktig skattegrunnlag for Larvik by.⁷⁶ Stavern var også et viktig område for skipsfart og en viktig havn som strekker seg tilbake til påbegynnelsen av Fredriksvern i 1750.

Sammenslåingen av kommunene i 1988 førte ikke bare til en mangedobling av areal, men også en betydelig økning i befolkning da det var omlandskommunene, og særlig Hedrum som hadde størst innbyggertall.

I beskrivelsen av Larvik trekker Nord fram byens 300 år gamle kirke og Bøkeskogen som viktige karakteristika. Larvik kirke ble oppført av grev Ulrik Fredrik Gyldenløve i 1677, mens ”(...) den bekjendte Bøkeskog”,⁷⁷ slik Helland omtalte den, er Norges største rene bøkeskog og ble overdratt vederlagsfritt fra F. W. Treschow i 1883 til den norske stat. Nord legger også vekt på ”den verdensberømte båtbygger” Colin Archer som en av byens viktigste personligheter, og hans bolig Tollerodden som et av de sentrale landemerkene i sentrum.⁷⁸ Av minner fra byens historie framhever Nord også ”juveler fra grevskapstiden” – Herregården og Laurvig Hospital fra 1670-åra. Slik som Helland framhever Nord også Herregårdens betydning og mener at den er ”(...) en av Norges største og mest interessante trebygninger”.⁷⁹ Nord påpeker også Larviks viktige historiske posisjon ved å legge vekt på inskripsjonene fra tidligere kongebesøk som er risset inn i fjellet bak Herregården.

⁷³ Helland 1915:170

⁷⁴ Nord 1980: 67

⁷⁵ Ibid:65

⁷⁶ Ibid:69

⁷⁷ Helland 1915:149

⁷⁸ Nord 1980:52

⁷⁹ Ibid:53

I tillegg til grevskapstiden, legger Nord vekt på bedriften Treschow-Fritzøe og hevder som Helland at bedriften på mange måter danner utgangspunkt for Larviks tilblivelse. Treschow-Fritzøe etablerte sine lokaler rundt Farriselva og byen vokste fram rundt denne. I

framstillingen av Larvik gjør Nord et poeng ut av å påpeke at kommunen ikke bare hviler på bedriften Treschow-Fritzøe, men at den også har hatt flere bein å stå på. Et viktig moment for Nord, er at byen alltid har hatt blikket vendt mot havet og særlig med næringene skipsfart og hvalfangst. Han gjør også et poeng av å framheve at Larvik rundt århundreskiftet var den største hvalfangstbyen i verden, men ble senere forbigått av Sandefjord.⁸⁰ Dette viser at Nord ønsker å framheve Larviks posisjon innen sjøfart og hvalfangst. Helland la mer vekt på hvordan industri hadde overtatt sjøfartens posisjon som viktigste næring.

I det første bindet av *Larviks historie* tar Oscar Albert Johnsen for seg tiden fram til ca. 1814. Under redaksjon av A. St. Langeland tar bind to for seg tiden mellom 1814 og 1885, mens bind tre gjør rede for tiden mellom 1885 og 1940. Målet til Langeland var å vise linjene i byens vekst og samtidig skrive en folkelig byhistorie for "(...) å gi byens borgere kjennskap og kjærlighet til de mennesker som har bygd byen, og til det de har etterlatt seg av varige verdier".⁸¹ Begge bindene legger stor vekt på Larviks bys historie med handel, industri og sjøfart og inkluderer i liten grad omlandskommunene. I oppfølgingsverket til de tre bindene om Larviks historie har Gunnar Christie Wasberg som hensikt å gi en oversiktlig fremstilling av historien som er gitt i de tre foregående bindene, samt presentere nytt stoff og andre nyanser. Samtidig skal boken sette byens historie i sammenheng med det øvrige distriktet og fremstille historien fra 1940 og frem til bokens utgivelse. Wasberg legger vekt på områdets tidlige historie, fra "fjerne tider" og jernalder til de første sagene ved Farriselva, og historien fram til 1970-tallet. I motsetning til de foregående bindene legger Wasberg generelt stor vekt på betydningen av Larviks omland, og hvordan industri og sjøfart i sentrum var nært knyttet til periferien.⁸² Wasberg påpeker at "den historiske nøkkelen til Larviks utvikling" har vært industri, eksport og skipsfart i samspillet mellom det skogrike innland og det store utland.⁸³

⁸⁰ Nord 1980:58

⁸¹ Langeland 1953:Forord

⁸² Wasberg 1971:48

⁸³ Ibid:75

I *Byen mellom elvene* gir Odd Bjerke en kortversjon av områdets historie i fra istid til slutten av 1990-tallet. Utgangspunktet er hele den kommunale enheten som ble etablert med sammenslåingen i 1988 og inkluderer dermed Tjølling, Brunlanes, Hedrum og Stavern. Boken bygger på tidligere historiske framstillinger og utvalget er i stor grad sammenfallende med tidligere framstillinger. Nytt for dette verket er derimot at den tar utgangspunkt i funn, kulturminner og betydningsfulle personer, og legger blant annet vekt på utbrytningen av larvikitt, og forskeren og eventyreren Thor Heyerdahl.

I dag blir Larviks historie framstilt på nettsidene til Larvik kommune. De delene av historien det vekt på kommer fram av lenkene ”Grevskapstiden”, ”Fritzøe Verk”, ”Bykjernens utforming”, ”Bygdeborg i Larvik”, ”Bommestad Veiminne” og ”Larvik Museum”. Grevskapets betydning for Larvik har vært gjennomgående i den historiske framstillingen siden utgivelsen av det første bindet i byhistorien i 1923. Kommunen vektlegger også grevskapet på sine nettsider og det hevdes at grevskapstida er ”(...) den perioden som for alltid plasserer byen og distriktet i en særstilling i norsk historie”.⁸⁴ Ordet ”særstilling” gjør at Larvik kommune fremheves som noe spesielt i norsk sammenheng. Dette gjør at utsagnet til Helland om at Larvik som grevenes residens er ”et navn, som har holdt sig til vore dage”⁸⁵, også er aktuelt i 2011, i alle fall i Larvik.

Kontinuiteten i den historiske framstillingen er også tilfellet med Fritzøe Verk og betydningen bedriften Treschow-Fritzøe har hatt for Larvik. Under ”Fritzøe Verk” kommer fram at det er ingen tvil om at bedriften har satt sitt preg på kommunen og var ”hjørnesteinsbedriften”.⁸⁶ Når det gjelder de øvrige lenkene kommunen har i sin framstilling er disse kanskje ikke like åpenbare ut i fra den foregående framstillingen. ”Bykjernens utforming” gir en kort redegjørelse av utviklingen av sentrum mens det under temaet ”Bygdeborg i Larvik” kun fortelles kort om folkevandringstiden.⁸⁷ Videre under temaet ”Bommestad Veiminne” viser kommunen til Vestfoldraet som en viktig ferdselsåre i flere tusen år og hevder at området er et av de mest interessante områdene i Norge når det gjelder veihistorie.⁸⁸ Dagens E18 går blant annet her. Til slutt er temaet ”Larvik Museum” hvor vi kun får opplyst en lenke til museets hjemmesider. Teksten under de fleste lenkene er utdrag fra boken *Byen mellom elvene* av Odd

⁸⁴ Larvik kommune, ”Historie”, <http://www.larvik.kommune.no> (Lastet ned 26.3.2011)

⁸⁵ Helland 1915:153

⁸⁶ Larvik kommune, ”Historie”, <http://www.larvik.kommune.no> (Lastet ned 26.3.2011)

⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ Ibid.

Bjerke. Et interessant moment i denne framstillingen er at vikingtid, med Kaupang som Norges første bysamfunn, ikke er nevnt på nettsidene til Larvik kommune. Dette særlig da Kaupang og området rundt, ikke bare er viktig og enestående i regional og nasjonal historieforståelse, men også er av internasjonal interesse.

Som gjennomgangen over har vist er det jernalder og vikingtid, grevskapsperioden og industrialisering med Fritzøe Jernverk og senere Treschow-Fritzøe som er trukket fram som de viktigste epokene i Larviks historie. Kontinuiteten i den historiske framstillingen vises også ved at kommunen ikke har hatt behov for, eller et ønske om å få skrevet et nytt historieverk, men heller har ”bygget på” eldre utgivelser.

2.4.2 Sandefjord

Om Sandefjord har det blitt sagt at byen bare levde på ”«båtær, hvalær og pengær»”.⁸⁹ Slik begynner Einar Krohn Larsen sin historiske innføring for byen i boken *Vestfold*. Med dette blir to av Sandefjords ankerpunkter i historiske framstillinger trukket fram, hvalfangst og skipsfart. Hvis vi ser disse to under ett og legger til kurbadet og vikingtid har vi nevnt de tre pilarene som Sandefjord kommune vektlegger i sin framstilling av byens historie.⁹⁰

Kommunen slik vi kjenner den i dag fikk sine grenser i 1968 med sammenslåingen av kommunene Sandar og Sandefjord. Arealet ble da mangedoblet da det var omlandskommunen Sandar som var størst i utstrekning. Som by er Sandefjord ung å regne da den ble tildelt kjøpstadrettigheter i 1845. Stedets historie startet imidlertid lenge før.

Amund Helland skriver i sin framstilling av Sandefjords historie at det var tømmertrafikken som gjorde at de første tilløpene til en by kom på slutten av 1300-tallet. Først var det sannsynligvis en handelsplass på stedet som først utviklet seg til et tollested i begynnelsen av 1600-tallet og så mot et ladested rundt 1680, først under Tønsberg og så under Larvik.⁹¹ På 1800-tallet vokste stedet sakte, noe Helland hevder hovedsakelig skyldtes at store deler av Sandefjords oppland tilhørte det som tidligere var Larvik grevskap og som nå var bygslet under godset Treschow. I sin framstilling poengterer Helland at den allmenne oppfattelsen var

⁸⁹ Larsen 1980:72

⁹⁰ Sandefjord kommune, ”Historie”, <http://www.sandefjord.kommune.no> (Lastet ned 26.3.2011)

⁹¹ Helland 1915:128

at Sandefjord var en kjøpstad selv om det av lov ble kalt et ladested.⁹² Det kan dermed forstås slik at Helland mener Sandefjord var av større betydning enn det lovgivningen gå uttrykk for. I 1837 ble det anlagt et badested i Sandefjord som over tid fikk økonomisk betydning for stedet, men Helland presiserer at det var skipsfart forbundet med ishavsfangst som gjorde at byen vokste. Byen utviklet seg jevnt og fremgangen fra ca. 1880 til 1914 var betydelig på grunn av hvalfangst og den tilhørende industrien. I samtiden fikk dette oppmerksomhet og Helland skriver at ”Sandefjord er nu verdens første hvalfangerby”.⁹³

I boken *Vestfold* legger Einar Krohn Larsen vekt på fornminner i distriktet og hevder at mange oldfunn gir ”uomtvistelige bevis” for at det var aktivitet her før vår tidsregning. Blant det viktigste trekker han fram funnet av Gokstadskipet. Fra vikingskip og fornminner tar Larsen et langt tidsmessig sprang fram til ”Hvalfangsten”. Sandefjord var en viktig utskipningshavn for trelast og en rekke skipsverft vokste fram. Med hvalfangsten hevder Larsen at byens navn ble kjent langt ut over landets grenser og Sandefjord var lenge ”hvalfangstens hovedstad”.⁹⁴ Som hos Helland blir hvalfangst omtalt som Sandefjords storhet. Den siste ekspedisjonen fra Sandefjord var i 1967-68, men til tross for næringens viktighet, hadde ikke innstillingen noen uheldige økonomiske følger. Dette skyldes i følge Larsen at hvalfangstselskapene tidlig hadde satset på shipping og industri. Foregangsmenn var Lars Christensen og Anders Jahre med sine rederier som etter hvert opparbeidet seg en stor flåte. Larsen trekker også fram at Odd Gleditsch etablerte malingsfabrikken Jotun i 1926, og Vera Fabrikker fem år senere.⁹⁵ Etter omtalen av industri og shipping påpeker Larsen at Sandefjord fra gammelt av var kjent som en badeby. Badet ble drevet fram til andre verdenskrig med unntak av noen få avbrekk. Det ble bygget ”sosietetsbygninger” som måtte vike for ”den moderne tid” i 1950-årene. Forfatteren legger til at et par av kurbadets bygninger fortsatt står.⁹⁶ I motsetning til Helland bruker Larsen plass på badets bygninger og verdi. Dette kan skyldes at badet fortsatt var i bruk på Hellands tid.

Sandefjords historie består av to bind og har som siktemål å presentere Sandefjords historie og utvikling i hovedsak fra 1845 til 1995. Som det lyder i Sandefjord kommunes forord av daværende ordfører Per Ramberg, så er verket et forsøk på å belyse den sterke veksten byen

⁹² Helland 1915:129

⁹³ Ibid:132

⁹⁴ Larsen 1980:74

⁹⁵ Ibid:76

⁹⁶ Ibid:77-78

hadde i begynnelsen av 1900-tallet og årsakene til dette.⁹⁷ Det blir da rimelig å anta at det er hvalfangstnæringen og ringvirkningene av den det siktes til. Boken kan slik oppfattes som et ”bestillingsverk” for å gjøre rede for en historisk periode eller fenomen som har vært sentral i byens historie, og slik har valgt bort andre deler av historien. Verket er da med på at hvalfangstens posisjon i Sandefjord som ”de gyldne år”⁹⁸ befestes. I forfatterens forord legger Finn Olstad vekt på at det er sterke personligheter som har satt preg på Sandefjords historie. Personene Olstad trekker fram er Christen Christensen og hans sønn Lars Christensen som bygde opp Framnæs Mekaniske Værksted, og som åpnet opp for hvalfangst i Antarktis. Dessuten også skipsreder Anders Jahre og Odd Gleditsch.⁹⁹ Dette viser at det er hvalfangst, skipsfart og kjemisk industri som framheves. Olstad presenterer også mindre kjente personer som sammen med resonnementer og statistikk viser historien om Sandefjord.

I framstillingen tar Olstad utgangspunkt i de nåværende grensene til Sandefjord og presenterer Sandefjords og Sandars, byen og bygdens, historie parallelt. Han påpeker at bymessige prosesser allikevel får en overvekt i forhold til ”(...) den rene bygdehistorien med jordbruket i sentrum”.¹⁰⁰ Dette viser at store deler av kommunen og dets historie må vike til fordel for historiske epoker som har sitt utspring i bykjernen. Sandar var før sammenslåingen mange ganger større enn Sandefjord og det er for eksempel her Gokstadskipet ble funnet, og de fleste andre funn fra vikingtid befinner seg. I tillegg til at utgangspunktet for dannelsen av Sandefjord var trelast fra omlandet.

I framstillingen av Sandefjords historie på kommunenes hjemmesider er presentasjonen av historien delt opp i tre deler – ”vikingtiden”, ”kurbadtiden” og ”hvalfangsttid”.¹⁰¹ Dette viser at det er disse historiske epokene Sandefjord kommune ønsker å framheve i dag.

Gjennomgangen viser at den historiske framstillingen av Sandefjord ikke har blitt betydelig endret på 100 år og viser en stor grad av kontinuitet i framstillingen av fortiden. Det er først og fremst hvalfangst som danner hovedingrediensen i kommunens historie. Vikingtid har også blitt vektlagt. I motsetning til tidligere framstillinger så trekkes ikke industrihistorien fram som viktig på nettsidene til kommunen.

⁹⁷ Olstad 1995: Forord fra Sandefjord kommune

⁹⁸ Larsen 1980:74

⁹⁹ Olstad 1995: Forfatterens forord

¹⁰⁰ Olstad 1995: Forfatterens forord

¹⁰¹ Sandefjord kommune, ”Historie”, <http://sandefjord.kommune.no> (Lastet ned 26.3.2011)

3 Fra vern til verdiskaping

Tradisjonelt har forvaltningen av kulturminner i Norge først og fremst handlet om å minnes fortiden, og overleveringen til kommende generasjoner har skjedd gjennom vern og tradisjonell formidling. Utgangspunktet for denne oppgaven er hvordan kulturminner nå også tillegges en økonomisk verdi for samfunnet og skal brukes som virkemiddel i verdiskaping og samfunnsutvikling. I dette kapittelet vil jeg aller først gi en kort framstilling av utviklingen av dagens kulturminneforvaltning, før jeg gjør rede for når og hvorfor koblingen mellom kulturminner og verdiskaping oppstår i statlig politikk og kulturminneforvaltning. Dette vil jeg gjøre ved å ta utgangspunkt i verdiskapingsbegrepet slik det blir illustrert i St.meld. nr. 16 (2004-2005) *Leve med kulturminner*, og identifisere når de ulike elementene vokser fram. Kapittelet vil være bygd opp kronologisk da jeg ønsker å vise utviklingen over tid. For å vise utviklingen fram mot i dag vil jeg avslutningsvis også ta for meg noen av hovedtrekkene i kulturminneforvaltningen etter publisering av St.meld. nr. 16 (2004-2005).

3.1 Utvikling av dagens kulturminneforvaltning

Dagens kulturminneforvaltning strekker seg tilbake til begynnelsen av 1800-tallet og den nasjonale gjenoppbyggingen etter 1814. Sentralt i folks bevissthet stod det frie Norge fra vikingtid og middelalder, og gjorde at det var særlig betydningen av høy alder hos kulturminnene som ble vektlagt. Endringene i samfunnet skjedde fort utover på 1800-tallet og eldre bygninger og gjenstander ble byttet ut med moderne varianter. Det vokste fram et ønske om å ta vare på enkelte bygninger og gjenstander som kilde til kunnskap om tidligere levemåter og kultur. Bevaring på grunnlag av kunstnerisk verdi, som for eksempel stavkirkene, var også viktig.¹⁰² I tillegg hadde bevaringsarbeidet tydelige kulturpolitiske dimensjoner som en del av nasjonsbyggingen. Dette varte også utover på 1900-tallet.

Vår første kulturminnelov, lov om fredning og bevaring av fortidslevninger (heretter fortidsminneloven) kom i 1905. Ettersom aldersverdi var sentralt på den tiden, ble det i loven innført et kronologisk skille mellom fortidslevninger. Det ble også etablert automatisk vern av alle kulturminner fra før reformasjonen i 1537. Unntak ble gitt for bygninger som var i eie

¹⁰² Gaukstad 2005:134

eller bruk av private da loven trådte i kraft. Dette verdiaspektet har påvirket utviklingen av lovverk og forvaltning fram til i dag.¹⁰³ Med fortidsminneloven ble det også innført et arbeidsmessig skille hvor forvaltningsansvaret for arkeologiske kulturminner ble lagt til de allerede eksisterende landsdelsmuseene, mens Fortidsminneforeningen¹⁰⁴, fikk ansvaret for bygningsrester fra samme tidsrom. Riksantikvaren ble opprettet i 1912 og har siden den gang hatt hovedansvaret for bygningsbevaring. På grunn av unntaket for privateide bygninger, samt at kulturminner fra etter reformasjonen manglet vern, kom lov om bygningsfredning i 1920. Denne ga anledning til å frede bygninger i privat eie etter særskilt vedtak. Fortidsminneloven ble revidert i 1951, men førte til en bergrenset endring i forvaltningsansvaret, bortsett i fra ansvaret for middelalkeologi som gikk fra landsdelsmuseene til Riksantikvaren.¹⁰⁵

I 1978 ble de to tidligere lovene, fortidsminneloven og lov om bygningsfredning, slått sammen og kulturminneloven ble vedtatt. Skillet mellom automatisk fredete kulturminner (fornminner) og kulturminner som kan fredes etter særskilt vedtak, ble opprettholdt som sentralt i lovverket. Et geografisk skille mellom land og vann, hvor marine kulturminner er gitt særskilt vern, er etablert i dagens lovverk og forvaltning. I 1988 ble Riksantikvaren gjort til fagdirektorat for hele kulturminneforvaltningen og fikk det overordnede ansvaret for fornminnene. Fylkeskommunene overtok i 1990 flere oppgaver fra museene og innen bygningsvern, og fikk slik rollen som regional kulturminneforvaltning. I dagens kulturminnelov er det også etablert et grunnleggende kulturelt og etnisk skille mellom samiske kulturminner og øvrige kulturminner, samt at Svalbard utgjør et geografisk særtilfelle.¹⁰⁶ Videre vil jeg gjøre rede for hvordan kulturminneforvaltningens utgangspunkt gradvis har endret seg fra den tradisjonelle vernetanken fra 1800- og begynnelsen av 1900-tallet, til dagens praksis om at vern og bruk av kulturminner også handler om verdiskaping.

¹⁰³ Gaukstad 2005:130-132

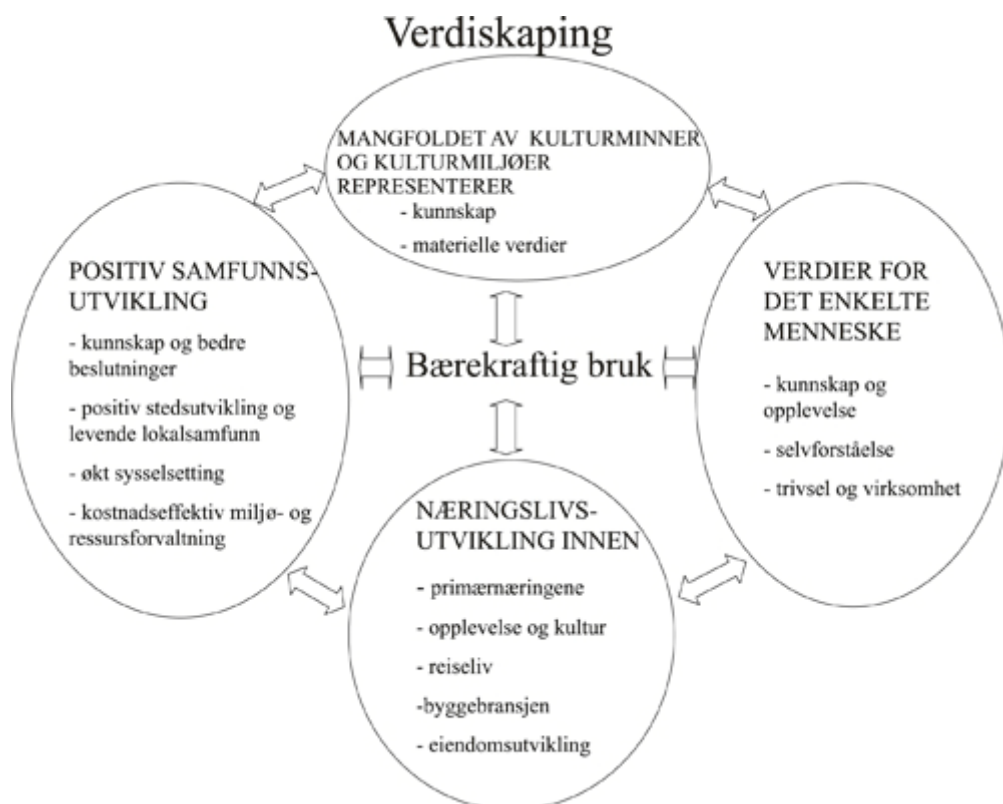
¹⁰⁴ Opprettet i 1844

¹⁰⁵ Gaukstad 2005:132

¹⁰⁶ Ibid:133

3.2 Endring i kulturarvdiskursen

I St.meld. nr. 16 (2004-2005) fremmer Regjeringen en politikk om at kulturarven skal danne grunnlag for verdiskaping i bred forstand. Verdiskaping med utgangspunkt i kulturminner og kulturmiljøer blir illustrert slik:

Figur 2 Eksempler på kulturminner og kulturmiljøers betydning for sosial, kulturell og økonomisk verdiskaping gjennom bærekraftig og kreativ bruk.¹⁰⁷

Figuren er utarbeidet av Miljøverndepartementet og viser eksempler på betydningen kulturminner og kulturmiljøer har for ulike former for verdiskaping. Illustrasjonen kan forstås slik at "mangfoldet av kulturminner og kulturmiljøer representerer" kunnskap og materielle verdier som gir grunnlag for sosial, kulturell og økonomisk verdiskaping. Denne inndelingen av de ulike formene for verdiskaping er ikke sammenfallende med elementene som framstilles i figuren – "verdier for det enkelte menneske", "næringslivsutvikling" og "positiv samfunnsutvikling". Av eksemplene som trekkes fram under de ulike elementene i figuren er bare noen få av dem gjengitt i dokumentet. Det blir derfor vanskelig å vite hvordan

¹⁰⁷ St.meld. nr. 16 (2004-2005):45

Miljøverndepartementet forstår de ulike formene for verdiskaping i St.meld. nr. 16 (2004-2005) og svaret må søkes i andre kilder. Dette kan gjøres ved å gå til Verdiskapingsprogrammet på kulturminneområdet ettersom dette ble grunnlagt med bakgrunn i denne Stortingsmeldingen. I dette programmet er verdiskaping både økonomisk, sosial og kulturell.¹⁰⁸ Slik som det også er i stortingsmeldinga. I rapporten *Midtvegsevaluering av verdiskapingsprogrammet for kulturminner*, utformet av Nordlandsforskning og Telemarksforskning på oppdrag av Riksantikvaren, definerer Tone Magnussen mfl. de ulike formene for verdiskaping. ”Økonomisk verdiskaping” dreier seg om variabler som inntekt, lønnsomhet, sysselsetting og innovasjon som genereres av arbeidet med kulturminner. ”Sosial verdiskaping” handler på sin side om å skape lokal bevissthet og engasjement rundt kulturarven som ressurs, og hvor elementer som samarbeid og samhandling er viktig. Til sist handler ”kulturell verdiskaping” om å styrke lokal identitet og stedstilhørighet. Dette er mer ”tradisjonelle” verdier. Det som derimot er nytt er hvordan dette skal oppnås:

Gjennom aktiviteter knyttet til kulturminner og arbeid med felles logo og merkevareordninger, styrkes lokal identitet og stedstilhørighet, slik at kulturell verdiskaping kan fungere som innsatsfaktor i lokale utviklings- og mobiliseringsprosesser. En slik forsterking av lokal identitet, trivsel og attraktivitet, kan oppfattes som uttrykk for en betydelig grad av kulturell verdiskaping i programmet.¹⁰⁹

Her ser vi at kulturminnenes kulturelle verdier som identitet og stedstilhørighet, skal oppnås gjennom tilnærminger hentet fra næringslivet. Både logo og merkevare er sentrale begrep i reklameindustrien som har som formål å selge en vare. Slik blir mer ”tradisjonelle” verdier som identitet og stedstilhørighet nært knyttet til økonomisk verdiskaping.

Verdiskaping på disse nivåene skal i følge Miljøverndepartementet oppnås gjennom bærekraftig bruk, det vil si at bruk av kulturminner skal skje på en slik måte at de ikke ødelegges, og at valg skal treffes ut i fra et langsiktig perspektiv. Det betyr at samfunnet ikke skal overlate til framtidige generasjoner å finne løsninger på dagens utfordringer. Samtidig skal kulturminnepolitikken bidra til å forstå historiske og kulturelle forutsetninger som ligger til grunn for de miljøutfordringene samfunnet har i dag, og hvordan de kan løses.¹¹⁰

¹⁰⁸ Riksantikvaren, ”Målstruktur”, <http://www.verdiskaping.info> (Lastet ned 1.4.2011)

¹⁰⁹ Magnussen mfl. 2009:4

¹¹⁰ St.meld. nr. 16 (2004-2005):6-7

Bruken av kulturminner skal også i følge figuren være kreativ, og viser at det å bruke kulturminner og kulturmiljøer til slike formål skal skje på nye og ikke-tradisjonelle måter.

Miljøverndepartementet å vise at det å ta vare på mangfoldet av kulturminner og kulturmiljøer vil være en forutsetning for kunnskap og opplevelse for det enkelte menneske. Samtidig vil det enkelte menneskes behov for selvforståelse og trivsel være avhengig av mangfoldet i kulturarven. Et annet eksempel er hvordan bruken av kulturminner og kulturmiljøer som grunnlag for næringsutvikling også er viktig for å ta vare på mangfoldet i kulturarven. Samtidig som næringslivsutvikling innen for eksempel byggebransjen og reiseliv er avhengig av dette mangfoldet. Pilene mellom alle elementene i figuren viser at Miljøverndepartementet anser disse for å være gjensidig avhengige av og utviklende for hverandre.

Det at kulturminner og kulturmiljøer har betydning for sosial, kulturell og økonomisk verdiskaping kan i stor grad forstås som å være sammenfallende med kulturarvparadigmet. Det vil si at når Miljøverndepartementet mener at kulturminner og kulturmiljøer er ressurser som kan være med å utvikle levende lokalsamfunn, skyldes det at Miljøverndepartementet ønsker å møte et behov det norske samfunn har for å opprettholde liv i byer og tettsteder. Dette vil jeg illustrere ved å argumentere for at verdiskapingstankegangen blir framtreddende i kulturminnepolitikken i takt med nye utfordringer samfunnet står ovenfor.

3.2.1 Mot nye utfordringer

På begynnelsen av 1980-tallet ble den dominerende diskursen rundt kulturarv gradvis rettet mot at kulturarv hadde en verdi som beskytter mot negative, ytre påvirkninger fra andre kulturer og samfunn. I St.meld. nr. 23 (1981-82) *Kulturpolitikk for 1980-åra* ble to parallelle strømninger, den raske samfunnsomformingen og internasjonal påvirkning, sett som truende ovenfor norsk kulturarv. Ut i fra sin egen verdi og som motvekt til disse negative påvirkningene ble kulturarven framstilt som verdifull og berettiget støtte.¹¹¹ Slik fikk kulturarv en ny verdidimensjon som et middel til å møte en utfordring det norske samfunnet stod ovenfor, nemlig å forhindre en uønsket utvikling og påvirkning. I den samme Stortingsmeldingen påpekes det at ”det er eit mål å ta vare på og stimulere mangfaldet i våre bygde- og bysamfunn. Derfor er det viktig å utvikle ei planlegging som tek omsyn til lokal

¹¹¹ St.meld. nr. 23 (1981-82) i Skogheim og Vestby 2010:22

tradisjon og kulturhistoriske verdier”.¹¹² Kulturarv, her representert ved lokale tradisjoner og kulturhistoriske verdier, skulle bli tatt hensyn til i planlegging og utvikling av steder, samt at kulturarven skulle være med å bevare og utvikle mangfoldet i bygde- og bysamfunn. Dette viser at allerede på 1980-tallet skulle kulturarv bidra til en positiv samfunnsutvikling, slik vi også ser i verdiskapingsfiguren i St.meld. nr. 16 (2004-2005).

Videre utover 1980-tallet endret synet på kulturarv seg ytterligere ved at kulturminner skulle settes inn i en større sammenheng. Dette kommer fram av blant annet St.meld. nr. 39 (1986-87) *Om bygnings- og fornminnevernet*, hvor det påpekes at naturressursene og kulturminnene er viktige i samfunnsplanlegging og miljøutforming.¹¹³ Det vil si at Regjeringen ønsket at vern og bruk av kulturminner skulle inngå som en integrert del av en helhetlig miljø- og ressursforvaltning. Dette er et sentralt element i dagens kulturminneforvaltning, og St.meld. nr. 39 (1986-87) utgjorde en sentral del av bakgrunnen for endring av kulturminneloven.

3.2.2 Endring av kulturminneloven

I St.meld. nr. 39 (1986-87) ble det identifisert flere områder hvor kulturminneloven ikke var et tilfredsstillende virkemiddel for gjennomføring av ulike vernetiltak. Dette gjaldt blant annet et behov for å kunne frede større områder og helhetlige miljøer. Det at kulturminneloven bar preg av å være en sammenslåing av to tidligere lover, bygningsfredningsloven fra 1920 og fornminneloven fra 1951, gjorde også at Miljøverndepartementet så det nødvendig å foreta endringer av lovens paragrafer.¹¹⁴ I 1992 ble det derfor gjort omfattende endringer i kulturminneloven, blant annet i lovens formål og virkeområde:

¹¹² St.meld. nr. 23 (1981-82) i Skogheim og Vestby 2010:22

¹¹³ St. meld nr. 39 (1986-87) i Ot.prp.nr.51 (1991-1992):kapittel 4.1.1

¹¹⁴ Ot.prp.nr.51 (1991-1992):kapittel 2

Kulturminner og kulturmiljøer med deres egenart og variasjon skal vernes både som del av vår kulturarv og identitet og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning.

Det er et nasjonalt ansvar å ivareta disse ressurser som vitenskapelig kildemateriale og som varig grunnlag for nålevende og fremtidige generasjoners opplevelse, selvforståelse, trivsel og virksomhet.

Når det etter annen lov treffes vedtak som påvirker kulturminneresursene, skal det legges vekt på denne lovs formål.¹¹⁵

Dette er en utvidelse av den opprinnelige formålsparagrafen fra 1978 hvor det het at ”lovens formål er å verne og ta vare på våre kulturminner”.¹¹⁶ Den opprinnelige formålsparagrafen uttrykker ingen begrunnelse for bevaring og vern. Som vi har sett har forvaltningspraksis derimot vært at kulturminner var bevaringsverdige på grunn av deres kunnskaps- og kunstnerisk verdi. Med endringen i 1992 blir det derimot i loven stadfestet en begrunnelse for hvorfor de skal vernes. I følge kulturminneloven skal kulturminner nå vernes som en del av vår identitet og ressursforvaltning, samt at de skal tas vare på for å danne grunnlag for nåtidens og framtidens behov.

I den nye formålsparagrafen omtales kulturminner og kulturmiljøer som ressurser. De utgjør en ressurs som ”vitenskapelig kildemateriale” ved å være primærkilder til kunnskap om fortiden og vår kulturhistorie.¹¹⁷ Kulturminner og kulturmiljøer har dermed også en pedagogisk verdi i formidling. I loven er kulturminner og kulturmiljøer også ressurser til ”opplevelse, selvforståelse, trivsel”. Dette må betraktes ut i fra at samfunnet hadde gjennomgått raske omveltninger de siste tiårene. I følge St.meld. nr. 61 (1991-1992) *Kultur i tiden* hadde både enkeltindivider og samfunnet behov for verdier som kunne skape identitet og forankring, gi trygghet og perspektiv samt styrke livskvalitet.¹¹⁸ Dette har fått utslag i endring av kulturminneloven.

I kulturminneloven er kulturminner og kulturmiljøer også en ressurs til samtidens og kommende generasjoners ”virksomhet”. Denne formuleringen gir rom for en kommende forståelse av kulturminner som ressurser på andre områder enn det som eksplisitt er nevnt i loven. Dette kommer også fram av forarbeidene, hvor det vises til at en slik lovformulering

¹¹⁵ Lov om kulturminner (9. juni 1978 nr. 50) § 1

¹¹⁶ Lov om kulturminner (9. juni 1978 nr. 50) (før lovendringen i 1992) § 1

¹¹⁷ Finne og Holme 2005:26

¹¹⁸ St.meld. nr. 61 (1991-1992) i Skogheim og Vestby 2010:24

åpner for mulighetene til å se kulturminneforvaltning i sammenheng med næringsutvikling.¹¹⁹ Her ser vi at kulturminner og kulturmiljøer som kilder til verdiskaping, her vist ved næringsutvikling, er framme i politikken allerede på begynnelsen av 1990-tallet. Dette verdiskapingsperspektivet styrkes ytterligere gjennom forarbeidene som viser at formålsparagrafen bygger på en forståelse av kulturminner som menneskeskapte miljøressurser. Disse ressursene må i følge forarbeidene forvaltes som økonomiske verdier og som bruksverdier for videre utvikling av kommuner.¹²⁰ Det vil si at kulturminner anses for å være ressurser for næringsutvikling. Samtidig er de også verdier som kan bidra til positiv stedsutvikling, eller utvikling av lokalsamfunn, slik det kommer fram av verdiskapingsfiguren i St.meld. nr. 16 (2004-2005).

Etter lovendringen i 1992 ble kulturminner definert som "(...) alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til".¹²¹ Begrepet er verdinøytralt og åpent, ikke som oppramsingen av objekter som var tilfellet i definisjonen fra 1978: "med kulturminner menes i denne lov alle faste og løse fornminner og skipsfunn i eller over jorden, sjøbunnen og vassdrag, og arkitektonisk eller kulturhistorisk verdifulle byggverk og anlegg av enhver art".¹²² Med lovendringen blir det understreket at kulturminner er mye mer enn det som kan fredes etter, eller som er beskyttet av kulturminneloven. For at kulturminner skal bli fredet etter loven må de være fra før reformasjonen, og slik bli automatisk fredet, eller de må være av en viss kulturhistorisk eller arkitektonisk verdi.¹²³ Arkitektonisk verdi vil falle under et kulturhistorisk perspektiv og har slik ingen selvstendig betydning. For å være av kulturhistorisk verdi er det visse retningslinjer i formålsbestemmelsen i kulturminneloven, slik det ble påpekt ovenfor. Det vil si at alder ikke lenger har noen verdi i seg selv slik det hadde tidligere.

Fra kulturminneforvaltningens begynnelse har enkeltobjekter i hovedsak vært sentrum for interesse og forvaltning. Dette endret seg i 1992 da også hele kulturmiljøer skulle vernes.¹²⁴ Dette gjenspeiler at forvaltningen de siste årene hadde gått i retning av å tenke større helheter i vernearbeidet. Dette vises blant annet i arbeidet med kulturlandskap hvor det ble svært viktig

¹¹⁹ Ot.prp.nr.51 (1991-1992):kapittel 4.1.2; Innst.O.nr.73 (1991-1992):kapittel 4.1

¹²⁰ Ot.prp.nr.51 (1991-1992):kapittel 4.1.1

¹²¹ Lov om kulturminner (9. juni 1978 nr. 50) § 2 første avsnitt

¹²² Lov om kulturminner (9. juni 1978 nr. 50) (før lovendringen i 1992) § 2

¹²³ Lov om kulturminner (9. juni 1978 nr. 50) § 2 fjerde avsnitt

¹²⁴ Ibid. § 20

å skulle bevare dets egenart og variasjon.¹²⁵ Med lovendringen ble det også lovfestet et overordnet perspektiv på kultur og natur ved at kulturminner og kulturmiljøer utgjør en integrert del av miljø- og ressursforvaltningen. Dette får utslag i senere politikk og forvaltning. Tankegangen om at kulturminner og kulturmiljøer utgjør en viktig del av miljøutformingen, og en sentral del i en bærekraftig utvikling, vokste utover på 1990-tallet. Dette ser vi blant annet stadfestet politisk i St.meld. nr. 58 (1996-97) *Miljøvernpolitikk for en bærekraftig utvikling – Dugnad for framtida*.¹²⁶ I Stortingsmeldingen presiserer Regjeringen at kulturminner og kulturmiljøer er kunnskapsbærere som dagens samfunn vil ha nytte av. Dette gjelder blant annet byggeteknikk, konstruksjoner og vedlikeholdstradisjoner. Kunnskapen kulturminnene representerer kan "(...) møte og finne svar på nye problemstillinger og utfordringer dagens samfunn står overfor".¹²⁷ Problemstillinger man viser til i dagens samfunn er blant annet bygging av miljøvennlige hus og gjenbruk av materialer. Dette viser en tanke om at bruk av kulturminner kan tilfredsstille samtidens behov.

Kulturminner får i St.meld. nr. 58 (1996-97) befestet sin posisjon som viktige elementer i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning, ikke bare på grunn av de ressursene de utgjør i form av kunnskap, men også ved at gjenbruk av gamle bygninger er ledd i en bærekraftig miljøforvaltning. Det er ikke bærekraftig bare å ta vare på og vedlikeholde de gamle bygningene, det må også satses på å finne nye bruksmuligheter.

3.2.3 Kulturminneåret 1997

Statsrådene Thorbjørn Berntsen og Åse Kleveland besluttet i 1995 at det skulle arrangeres et offisielt kulturminneår i 1997. Bakgrunnen var et ønske om å sette søkelys på, og dagsorden for de verdiene kulturminner representerer for samfunnet og for den enkelte. Forutsetningene og målene for gjennomføring av Kulturminneåret 1997 (heretter KMÅ) var i følge Fellessekretariatet for KMÅ, ved leder Kari Vartdal Opsvik, i hovedsak å legge vekt på kulturminnenes kunnskapsverdi om fortiden, og som ressurs i samfunnsutvikling. KMÅ skulle også skape glede og bedre forståelse for kulturminner. Samlet skulle dette bidra til

¹²⁵ St.meld. nr. 46 (1988-89) *Om miljø og utvikling* i Finne og Holme 2005:29

¹²⁶ Formålet med denne Stortingsmeldingen var å tydeliggjøre og utdype det økologiske perspektivet som ble lansert i Langtidsprogrammet for 1998 – 2001, som også bygger på et velferds- og generasjonsperspektiv.

¹²⁷ St.meld. nr. 58 (1996-97):kapittel 13.1

langsiktige og varige virkninger i kulturminnevernet.¹²⁸ For å undersøke hva som menes med dette er konferansen ”Kulturarv – en kilde til verdiskaping”¹²⁹ en sentral kilde.

I åpningstalen hevdet daværende miljøvernminister Thorbjørn Berntsen at kulturminnevernet tradisjonelt har blitt assosiert med katedral mer enn med børs. Katedral representerer den tradisjonelle forvaltningen som var sentrert rundt vern og bevaring, samt rundt kulturminnenes kunnskaps- og opplevelsesverdier. Børs knytter Berntsen til mer utradisjonelle tanker rundt kulturminner og deres økonomiske, bruksmessige og samfunnsmessige verdier. Dette kommer tydelig fram i talen:

Det er viktig å få fram kulturminnevern som en ressurs i samfunnsøkonomisk sammenheng, og i større grad enn tidligere fokusere på hva kulturminner og kulturmiljøer bidrar med av sosiale og økonomiske ringvirkninger i samfunnet og ikke bare hva kulturminnevernet koster.¹³⁰

Ved å bruke kulturminner og kulturmiljøer som en ressurs for samfunnet hevder Berntsen at man vil få sosiale og økonomiske ringvirkninger. Disse ringvirkningene består blant annet av tradisjonelle eller sosiale verdier. Dette vil for eksempel være at kulturminner gir menneskene et tidsperspektiv, styrker følelsen av tilhørighet og kulturidentitet og at kulturminnene utgjør et kunnskapsforråd. Ringvirkningene består også av en nyere tankegang om at kulturminner danner grunnlag for næringsvirksomhet og opprettholdelse av levedyktige lokalsamfunn. Dette er en videreutvikling av det vi så skjedde rundt endringen av kulturminneloven i 1992. Berntsen hevder også at de fleste forbinder kulturminnevern med å verne ulike kulturminner og kostnadene dette medfører, og at det økonomiske potensialet ikke tillegges like stor vekt. Dette viser at ministeren ønsker en endring fra en negativ oppfattelse av kulturminner som utgiftsposter til er mer positivt bilde om at kulturminner er ressurser. Dette gjenspeiles i målene og forutsetningene for KMÅ.

Formålet med konferansen var i følge Berntsen å fokusere på utfordringer som vil oppstå i arbeidet med å finne næringsvirksomheter som både skulle sikre levedyktige bygde- og kystsamfunn, og samtidig respektere kulturarven. Her ser vi at vern forutsetter bruk av

¹²⁸ Opsvik 1998:3

¹²⁹ Konferansen ble arrangert i Sandefjord i 1996 som en del av den forberedende satsingen til KMÅ

¹³⁰ Berntsen 1997:6

kulturminner og at bruk er med å verne kulturminner, slik som det blir illustrert i verdiskapingsfiguren i St.meld. nr. 16 (2004-2005). For Berntsen er utgangspunktet næringsutvikling og det potensial kulturarv har som virkemiddel, men han mener også at vern av kulturarv er avhengig av næringsutvikling. Kulturarv og lokalsamfunn er altså gjensidig forsterkende. Berntsen går så langt som til å si at kulturminnevern er et viktig distriktpolitisk virkemiddel.¹³¹ Med dette mener han at kulturminnevern blant annet vil kunne gi nye arbeidsplasser og bedre infrastruktur.

Turisme er et av de fremste områdene ved økonomisk utnyttelse av kulturarven og det har det i følge Berntsen vært lenge. Det som har endret seg i følge Berntsen, er at trenden i masseturismen har gått fra ”sommer-sol-sand”-konseptet til kulturarvbaserte opplevelsesferier, og at det i denne trenden er ”det genuine, ekte og rene som selger”.¹³² For å være attraktiv og tiltrekke seg turister må man skille seg ut, og ”selger” indikerer at dette handler om økonomisk vinning. Ut i fra dette kan Berntsen forstås slik at utviklingen i turismen også kan stimulere utvikling av lokalsamfunn. Dette mener Berntsen kan gjøres ved å bygge på og vise fram det ekte og det typiske, det som er særpreget og originalt ved stedet, ved blant annet å satse på miljøbasert og kultur- og naturbasert næringsutvikling.

Det Berntsen sikter til med verdiskaping i talen sin, er i all hovedsak næringsutvikling og utvikling i distriktene. Dette er også det sentrale i politikken som lanseres i St.meld. nr. 16 (2004-2005). Ved at Berntsen ønsker at kulturminneforvaltningen skal brukes som et ledd i utvikling av lokalsamfunn, blir kulturarven brukt som virkemiddel i samtidens behov for en bedre distriktpolitikk. Denne eksplisitte økonomiske tilnærmingen til kulturarv var i stor grad ny i Norge på den tiden, men i tråd med Ashworths kulturarvparadigme.¹³³ Dette antyder også Berntsen da han hevder at med de raske endringene samfunnet står ovenfor, er det behov for å utvikle nye virkemidler og løsninger på samtidens problemstillinger.¹³⁴ Disse behovene mener Berntsen blant annet kan dekkes av utradisjonell bruk av kulturarven. Det tar derimot enda noen år før verdiskaping på kulturminneområdet brer seg ut i forvaltning og politikk.

¹³¹ Berntsen 1997:6

¹³² Ibid:6

¹³³ Ashworth 2008:25

¹³⁴ Berntsen 1997:6

3.2.4 Mot en ny kulturminnepolitikk

Under behandlingen av St.meld. nr. 58 (1996-97) i Stortinget mente flertallet at den tidens kulturminnepolitikk ikke var tilfredsstillende for å sikre kulturarven for framtiden. Stortinget oppnevnte derfor et kulturminneutvalg som skulle videreutvikle perspektivet på kulturminner som ressurser for samfunnet.¹³⁵ Kulturminneutvalget, ledet av Tora Aasland, fikk mandat til å vurdere verdigrunnlag og hovedlinjer i en ny kulturminnepolitikk samt forslag til tiltak. I NOU 2002:1 *Fortid former framtid* summeres arbeidet opp med visjonen ”Kulturminner og kulturmiljøer – kilder til opplevelse, utvikling og verdiskaping”.¹³⁶

Med ”opplevelse” gis det i utredningen uttrykk for at begrepet har flere aspekter. Først blir opplevelse knyttet til tilhørighet og identitet. Det legges vekt på at kulturminner og kulturmiljøer gir mennesker forankring i verden og bidrar til fellesskapet, både sosialt og kulturelt. Dette er også formulert i formålsparagrafen etter endring av kulturminneloven. Kulturminner og kulturmiljøer er slik en viktig samlende faktor i samfunnet. Samtidig kan kulturminner og kulturmiljøer bidra til en større forståelse og toleranse for kulturelle ulikheter, ved å vise det som er ”ukjent” og som skiller oss. Dette gjør de ved å vise at det ”ukjente” også kommer fra det nære, fra det som er omgitt oss og ikke bare utenfra. Enkeltmennesket skal også gjennom kulturminner og kulturmiljøer oppleve at historien angår en selv, at det enkelte individ inngår i en større sammenheng. Slik får en tidsdybde i tilværelsen. Det heter i utredningen at ”kulturminner og kulturmiljøer gir grunnlag for erkjennelse, glede og innsatsvilje”.¹³⁷ Dette kan forstås som at en opplevelse av historien for enkeltmennesket ikke er det eneste målet, men også en kollektiv innsatsvilje, ved at man føler seg som en del av et fellesskap og en felles forpliktelse gjennom kulturell identitet. Opplevelse blir slik knyttet til en sosial og kulturell dimensjon i samfunnet. Men opplevelse har også en videre forståelse. Begrepet blir også knyttet til et mer økonomisk aspekt ved at kulturminner og kulturmiljøer er sentrale i utvikling av reiselivsnæringen. Slik Berntsen også var inne på, er kulturbasert reiseliv en økende næring. Norge har tidligere fokusert mest på natur, men utredningen poengterer at dette nå endrer seg til å bruke kulturminner og kulturmiljøer bevisst i reiselivssammenheng i større grad.¹³⁸ Behovet for å følge med i tiden og utvikle reiselivsnæringen blir slik et ytre motiv for kulturminnevern.

¹³⁵ NOU 2002:1 *Fortid former framtid*:16

¹³⁶ Ibid:33

¹³⁷ Ibid:34

¹³⁸ Ibid:53

Kulturminner er i følge utredningen også en kilde til ”utvikling”. I visjonen og målsettingene til Kulturminneutvalget, er ikke utvikling definert nærmere og kan slik forstås å favne om så mangt. Videre i utredningen kommer det fram at Kulturminneutvalget mener samfunnsutvikling, representert i stor grad ved næringsutvikling og utvikling av byer og steder.¹³⁹ Som grunnlag for næringsutvikling er det både tenkt at kulturminner og kulturmiljøer er kilder til kunnskap innenfor ulike sektorer, for eksempel primærnæringene og byggebransjen, som kan føre til næringsutvikling gjennom økt kompetanse og konkurransefortrinn. Det er også tenkt at kulturminner og kulturmiljøer kan være kilder som selve næringen baserer seg på, for eksempel innen opplevelse, kultur og reiseliv.¹⁴⁰ Hva som til enhver tid menes med næringsvirksomhet er usikkert da det ikke presiseres hvilken type næringsutvikling det er snakk om eller på hvilken måte denne utviklingen skal skje. På den ene siden er kulturminner og kulturmiljøer kilder til næringsutvikling og er slik ansett som et middel, på den andre siden er det tenkt at ”bruk av kulturminner og kulturmiljøer som grunnlag for næringsutvikling er viktig for å sikre et mangfold av kulturarven”.¹⁴¹ Slik begrunner Kulturminneutvalget at næringsutvikling ikke bare er viktig i seg selv, men at næringsutvikling som et resultat, også er en viktig faktor for bevaring og vern av kulturminner og kulturmiljøer. Næringsutvikling og bevaring av kulturminner og kulturmiljøer blir slik presentert som gjensidig avhengig av og utviklende for hverandre.

I NOU 2002:1 *Fortid former framtid* heter det at ”kravet om utvikling [av byer og steder] og nyskaping må kombineres med en bevisst utnytting av stedlige særpreg og historiske sammenhenger”.¹⁴² Det er ikke bevaring av mangfoldet kulturminner og kulturmiljøer representerer, men et krav om utvikling og nyskaping, som er pådrivende faktor i en slik bruk av kulturarv. Dette må betraktes i lys av teorier om interurban konkurranse.¹⁴³ Det samme mente Berntsen, men den sentrale forvaltningen har nå blitt mer eksplisitt i forhold til hvem som skal ta tak i dette, ved at man henviser til kommunal planlegging og ikke bare til lokal samfunnsutvikling. Det er kommunene som gjennom sin planlegging skal bruke kulturminner i stedsutvikling. Det at internasjonale trender er på vei til å få fotfeste i Norge blir også stadfestet i St.meld. nr. 34 (2000-2001) *Om distrikts- og regionalpolitikken*. Her hevdes det at ”globaliseringa har ført til ny interesse for det lokale og stadbundne. I tråd med ein

¹³⁹ NOU 2002:1 *Fortid former framtid*:48, 55

¹⁴⁰ Ibid:kapittel 4.3

¹⁴¹ Ibid:34

¹⁴² Ibid:42

¹⁴³ Leitner og Sheppard 1998:285

internasjonal tendens har dette medverka til å vitalisera kulturlivet i regionane”.¹⁴⁴ Det NOU 2002:1 *Fortid former framtid* viser, er at disse tendensene for alvor også blir gjeldene i kulturminneforvaltningen.

I visjonen for en ny kulturminnepolitikk er kulturminner og kulturmiljøer til slutt også kilder til ”verdiskaping”. Begrepet blir i utredningen derimot anvendt i liten grad. De få gangene begrepet er brukt er i forbindelse med kulturminneforskning som verdiskapingsområde og økonomisk verdiskaping. Utvalget mener at kulturminneforskning har potensial som verdiskapingsområde, men hva som ligger i begrepet verdiskaping i denne sammenheng blir ikke definert. Med økonomisk verdiskaping viser utredningen derimot til næringsutvikling og kommunal planlegging.¹⁴⁵ Det blir dermed nærliggende å tro at kjernen i begrepet verdiskaping er ment som by- og stedsutvikling og næringsutvikling, og i mindre grad sosiale og miljømessige aspekt. Det næringsmessige aspektet er ikke nytt i offisiell politikk, slik det kommer fram av forarbeidene til endringene i kulturminneloven. Det er allikevel ikke slik at dette utbytte- eller middelprinsippet er enerådende i anbefalingene til Kulturminneutvalget, men det er interessant å påpeke denne tydelige dreiningen i den offisielle diskursen rundt kulturminnepolitikken. Dette følges opp et par år senere med en Stortingsmelding.

3.2.5 Leve med kulturminner

Med St.meld. nr. 16 (2004-2005) *Leve med kulturminner* styrkes koblingen mellom kulturminner og verdiskaping ytterligere, og får direkte utslag i kulturminneforvaltningen. St.meld. nr. 16 (2004-2005) er en handlingsplan for kulturminnepolitikken fram mot 2020. Fram til nå har vi sett at kulturminner og kulturmiljøer har blitt tillagt muligheter for bruk og verdiskaping. Med denne Stortingsmeldingen blir dette stadfestet. Tonene settes an allerede med tittelen på første kapittel: ”Leve med kulturminner – verdier som skal tas vare på og brukes”.¹⁴⁶ Det at kulturminner skal tas vare på har lenge vært en norm innen forvaltning og politikk, men at de også *skal* brukes som verdier, det er en konkretisering.

¹⁴⁴ St.meld. nr. 48 (2002-2003):10

¹⁴⁵ NOU 2002:1 *Fortid former framtid* :35

¹⁴⁶ St.meld. nr. 16 (2004-2005):5

Målet med handlingsplanen og tiltakene som presenteres, er å stoppe forfall og tap av kulturminner. Formuleringen ”målet er å stoppe” viser hensikten med tiltakene og planene for handling, men er Regjeringen er ikke tydelig på at dette *skal* oppnås. Videre vil Regjeringen at ”(...) kulturminnene skal bevares som verdifulle ressurser og være med på å skape verdier i levende lokalsamfunn”.¹⁴⁷ Kulturminner *skal* bevares fordi de er verdifulle ressurser, og fordi de *skal* være en del av virkemidlene som skal brukes til verdiskaping i lokalsamfunn. Ved at Regjeringen eksplisitt kobler kulturminner og kulturmiljø med verdiskaping, gjør at St.meld. nr. 16 (2004-2005) skiller seg ut fra tidligere Stortingsmeldinger hvor det i større grad var fokus på kulturminner som en del av samfunnsplanlegging og miljøutforming.¹⁴⁸ I tillegg til den tydelige politikken i St.meld. nr. 16 (2004-2005) lanserer Regjeringen et eget verdiskapingsprogram med utgangspunkt i kulturminner og kulturmiljøer.¹⁴⁹ Riksantikvaren fikk som faglig direktorat for kulturminneforvaltningen ansvaret for gjennomføring av programmet som gikk over perioden 2006-2010.

Det overordnede målet for *Verdiskapingsprogrammet på kulturminneområdet* var at programmet skulle bidra til at kulturarven brukes som ressurs i samfunnsutviklingen. Ved å bruke kulturarven som en ressurs hadde programmet tre delmål: ”verdiskaping”, ”kulturarven” og ”kunnskap”.¹⁵⁰ Med det første delmålet ”verdiskaping” mener Riksantikvaren at kulturarven skal brukes på best mulig måte for befolkning, næringsliv, lokalsamfunn og regioner. Verdiskaping er i programnotatet definert bredt ved at det innebærer positive effekter for både kulturell, sosial, økonomisk og miljømessig utvikling.¹⁵¹ Dette vil si all utvikling i samfunnet. Ved å se til hva som er hovedpilarene programmet – ”lokalsamfunnsutvikling og næringsutvikling”,¹⁵² ser vi at det i all hovedsak handler om næringsvirksomhet og by- og stedsutvikling. Dette er sammenfallende med St.meld. nr. 16 (2004-2005). I delmål nummer to ”kulturarven”, var målet å ta bedre vare på kulturminner og kulturmiljøer. Her er det fokus på dokumentasjon, vern, formidling og bærekraftig bruk. Dette skal man oppnå ved å skape engasjement, og frambringe ressurser på alle myndighetsnivå, også fra andre sektorer. Man skal også oppnå dette ved arbeide for bærekraftig bruk. Det vil si at bruken skal ta hensyn til hva kulturminnene tåler slik at de ikke blir ødelagt og fortsatt kan

¹⁴⁷ St.meld. nr. 16 (2004-2005):5

¹⁴⁸ St.meld. nr. 39 (1986-87) i Ot.prp.nr.51 (1991-1992):kapittel 4.1.1

¹⁴⁹ St.meld. nr. 16 (2004-2005):10

¹⁵⁰ Riksantikvaren, ”Programnotat”, <http://www.verdiskaping.info> (Lastet ned 1.4.2011)

¹⁵¹ Jf. kapittel 3.2

¹⁵² Riksantikvaren, ”Programnotat”, <http://www.verdiskaping.info> (Lastet ned 1.4.2011)

være en ressurs for framtiden.¹⁵³ Under det siste delmålet ”kunnskap”, er målsettingen å utvikle og spre kunnskap om kulturarven som ressurs. Ut i fra spørsmålene Riksantikvaren ønsker at et dette delmålet skal besvare, kan ressurs forstås som verdiskaping. Dette presiseres ved at Riksantikvaren påpeker at kulturarven er en ressurs i samfunnsutviklingen.¹⁵⁴

Verdiskapingseffektene av kulturminner og kulturmiljøer i programmet skulle måles gjennom ti pilotprosjekter.¹⁵⁵ For å bli et av pilotprosjektene måtte det være en del av en lokal eller regional verdiskapings- og innovasjonsstrategi. I tillegg skulle det i utvelgelsen av prosjekter skulle det legges vekt på kystkultur. Pilotprosjektene strekker seg over hele landet, og fra kystkultur til kulturlandskap og byutvikling. Intensjonen for programmet var å etablere et fellesskap av aktører på tvers av fag og sektorer, og målsettingen var å få til et spleiselag hvor midlene fra programmet skulle brukes i samspill med andre ressurser fra det offentlig og private.¹⁵⁶ I tillegg til pilotprosjekter etablerte Verdiskapingsprogrammet et nettverk for kunnskapsformidling, erfaringsutveksling og koordinering.

Det at kulturminneforvaltningen tar i bruk kulturarven som en ressurs for verdiskaping har utviklet seg over tid. Med opprettelsen av Verdiskapingsprogrammet blir det nå bevilget penger direkte til prosjekter som har dette som formål. Ved at det gis statlig økonomisk støtte til utvikling av kulturminneverdier som skal møte en rekke behov forsterkes inntrykket om at kulturminneforvaltningen er inne i kulturarvparadigmet.

I tillegg til å etablere Verdiskapingsprogrammet, utpekte Regjeringen 2009 som et nytt kulturminneår. Det var tolv år siden kulturminneåret i 1997 og i følge Stortingsmeldingen skal det i fra 2009 holdes hvert tiende år. KMÅ engasjerte mange og synliggjorde verdiene som kulturminner representerer. Tanken bak et nytt kulturminneår var på nytt å mobilisere bredt i samfunnet og sette søkelyset på de verdier og muligheter som kulturminner og kulturmiljøer representerer.¹⁵⁷ Denne visjonen er i stor grad sammenfallende intensjonene til statsrådene Berntsen og Kleveland i 1995.

¹⁵³ Riksantikvaren, ”Målstruktur”, <http://www.verdiskaping.info> (Lastet ned 1.4.2011); jf. bærekraftig bruk i kapittel 3.2

¹⁵⁴ Riksantikvaren, ”Målstruktur”, <http://www.verdiskaping.info> (Lastet ned 1.4.2011)

¹⁵⁵ Tallet ble senere utvidet til tolv

¹⁵⁶ Riksantikvaren, ”Programnotat”, <http://www.verdiskaping.info> (Lastet ned 1.4.2011)

¹⁵⁷ St.meld. nr. 16 (2004-2005):72

Det som er nytt er at dette er nedfelt i en stortingsmelding og signaliserer slik støtte og interesse fra hele Miljøverndepartementet på vegne av Regjeringen Bondevik II, som en sentral del av kulturminnepolitikken. I følge St.meld. nr. 16 (2004-2005) vil Regjeringen at utvikling av plan- og bygningsloven skal være med å legge til rette for at kommunen skal bruke kulturminner i den lokale samfunnsutviklingen.¹⁵⁸ Revisjon av plan- og bygningsloven også et sentralt tiltak i bedre forvaltning av kulturminneverdiene.

3.2.6 Ny lovgivning

I 1998 ble det oppnevnt et planlovutvalg som skulle utrede hvorvidt plan- og bygningsloven som planleggingsredskap kunne forbedres for å ivareta viktige samfunnsinteresser. I prosessen med å utarbeide en ny plan- og bygningslov kom det flere forslag, blant annet fra Kulturminneutvalget, om å styrke hensynet til kulturminner og kulturmiljøer som en viktig samfunnsressurs i planleggingen. Dette omfattet blant annet forslag om å utvide mulighetene for sikring av verdier og utnyttelse av ressurser som kulturminner, kulturmiljøer og landskap representerer og er knyttet til. Det omfattet også å gi bedre regler for langsiktig planlegging og sikring av verdier.¹⁵⁹

I formålsparagrafen til plan- og bygningsloven av 1985 het det at loven skulle regulere utnyttelse av areal og krav til byggverk, samtidig som den gjennom planlegging skulle legge grunnlaget for bruk og vern av ressurser og sikre estetiske hensyn.¹⁶⁰ Hensynet til kulturminner og kulturmiljøer ble ikke presisert og kun omtalt under reguleringsbestemmelsene i § 25 og andre bestemmelser i § 92. Den gamle loven la kun vekt på historiske, antikvariske og kulturelle verdier.¹⁶¹

Plan- og bygningsloven av 2008 er todelt, og plandelen trådte i kraft i juli 2009 mens byggesaksdelen ble gjeldende fra juli 2010. I følge loven skal fylkeskommunene og kommunene utarbeide planer som skal omfatte mål og strategier for langsiktig samfunnsutvikling.¹⁶² Her blir det presisert at fylkeskommunen og kommunen i sin

¹⁵⁸ St.meld. nr. 16 (2004-2005):12

¹⁵⁹ NOU 2002:1 *Fortid former framtid*:kapittel 8.4

¹⁶⁰ Plan- og bygningsloven (av 14. juni 1985 nr. 77) § 2

¹⁶¹ Plan- og bygningsloven (av 14. juni 1985 nr. 77) § 25 punkt 6, se også § 92 tredje avsnitt

¹⁶² Lov om planlegging og byggesaksbehandling (av 27. juni 2008 nr. 71) del III og IV

planlegging har som oppgave å ”sikre jordressursene, kvaliteter i landskapet og vern av verdifulle landskap og kulturmiljøer”.¹⁶³ Denne bestemmelsen finnes ikke i den gamle loven, og endringen viser at dette er blant de viktigste hensynene som skal ivaretas i planleggingen. Kulturminner og kulturmiljøer har slik fått en sentral plass i planlegging etter loven. I følge forarbeidene skal uttrykkene som er valgt i denne bestemmelsen forstås i vid betydning.¹⁶⁴ Hva som inngår i verdifulle kulturmiljøer blir derfor et tolkningsspørsmål som ikke begrenser seg til verken historiske, antikvariske eller kulturelle verdier slik som i den foregående loven. Dette gir da en åpning for å vurdere kulturmiljøer som verdifulle også ut i fra et mer nyttemessig perspektiv, slik som i både NOU 2002:1 *Fortid former framtid* og den påfølgende St.meld. nr 16 (2004-2005) *Leve med kulturminner*.

3.3 Delkonklusjon

Fortiden har lenge blitt brukt til ulike formål, for eksempel i nasjonsbygging, formidling og i konstruksjonen av identitet. Dette kapittelet har vist hvordan fortiden gjennom kulturminner har blitt tatt i bruk på en ny måte. Ved å ta utgangspunkt i verdiskapingsbegrepet slik det blir illustrert i St.meld. nr. 16 (2004-2005) *Leve med kulturminner* har jeg kunnet identifisere når de ulike elementene dukker opp i forvaltning og politikk. Figuren illustrerer verdiskaping gjennom ”verdier for det enkelte menneske”, ”næringslivsutvikling” og ”positiv samfunnsutvikling”.¹⁶⁵

”Verdier for det enkelte menneske” var sentralt i blant annet St.meld. nr. 61 (1991-1992) *Kultur i tiden* og ble lovfestet i kulturminneloven i 1992. ”Næringslivsutvikling” og det mer økonomiske aspektet kom fram i sentral politikk allerede på begynnelsen av 1990-tallet i forbindelse med endring av kulturminneloven. Det at kulturminneloven endres til også å innebære at bevaringsarbeidet skulle ha et formål, gjør at samtidens bruk av kulturminner og kulturmiljøer blir en sentral del i bevaringsarbeidet. Dette ble ytterligere befestet med arbeidet i forbindelse med KMÅ og St.meld. nr. 16 (2004-2005). ”Positiv samfunnsutvikling” var framme allerede på begynnelsen av 1980-tallet i St.meld. nr 23 (1981-1982) *Kulturpolitikk for 1980-åra*, hvor kulturminner ble ansett å kunne stimulere til utvikling i bygde- og bysamfunn.

¹⁶³ Lov om planlegging og byggesaksbehandling (av 27. juni 2008 nr. 71) § 3.1, b)

¹⁶⁴ Ot.prp. nr. 32 (2007-2008):178

¹⁶⁵ Jf. figur 1 i kapittel 3.2

Som vi har sett har dette perspektivet blitt styrket fram mot i dag, med blant annet KMÅ og Verdiskapingsprogrammet. Til slutt er den sentrale intensjonen at bærekraftig bruk av kulturminner og kulturmiljøer, er med å ta vare på dem. Det vil si at kulturminner og kulturmiljøer er gjensidig avhengig av og utviklende for ytre mål. Dette kom fram på begynnelsen av 1980-tallet med St.meld. nr. 23 (1981-1982) hvor det presenteres en tanke om at kulturminner er gjensidig avhengig av behov som samtiden har. På begynnelsen av 1980-tallet var det et behov om å verne om det norske i møte med det internasjonale, og stimulere til utvikling i bygde- og bysamfunn. Dette er som vi har sett også framtrædende i både KMÅ og Verdiskapingsprogrammet.

Samlet viser dette at verdiskaping slik det presenteres i St.meld. nr. 16 (2004-2005) ikke er nytt, da elementene som utgjør dette begrepet har utviklet seg i statlig politikk og kulturminneforvaltning over noen tiår. I følge Skogheim og Vestby skjedde det et ”paradigmeskifte” i statlig tilnærming til kulturarven på midten av 2000-tallet. Dette paradigmeskiftet innebar at kulturarven ble betrakta som et middel til en rekke formål, blant annet i by- og stedsutvikling som et næringspolitisk virkemiddel.¹⁶⁶ Med bakgrunn i det foregående kan det hevdes at KMÅ, og i særlig grad talen til miljøvernminister Berntsen, representerer et skille i kulturminneforvaltningen. Som vi har sett har kulturminneforvaltning gradvis gått fra primært å handle om vern, til også å dreie seg om eksterne mål som samfunns- og næringsutvikling. Men det er først med konferansen i forkant av KMÅ at verdiskaping blir introdusert som begrep og tanken om at kulturminner danner grunnlag for distrikts- og næringsutvikling får fotfeste.

Langseth konkluderte i sin masteroppgave fra 2005 med at kulturminneloven var et viktigere verktøy enn plan- og bygningsloven.¹⁶⁷ Dette kan derimot nyanseres ved at det i St.meld. nr. 16 (2004-2005) hevdes at plan- og bygningsloven er det viktigste verktøyet for å ta vare på kulturminner og kulturmiljøer.¹⁶⁸ Plan- og bygningsloven er som vi har sett et virkemiddel for kulturminneforvaltningen ved at fylkeskommuner og kommuner skal utforme langsiktige mål og strategier for forvaltning og vern. Dette fører oss over til problemstillingen i neste kapittel.

¹⁶⁶ Skogheim og Vestby 2010:26

¹⁶⁷ Langseth 2005:73

¹⁶⁸ St.meld. nr. 16 (2004-2005):81

4 Identitet og/eller attraktivitet?

Gjennomgangen i forrige kapittel viste at kulturminner i stor grad ble betraktet som kilder til kunnskap og identitet på 1980- og begynnelsen av 1990-tallet. I denne type bruk har målgruppen vært intern ved at man har rettet seg mot stedets egen befolkning. Utover på 1990-tallet og inn på 2000-tallet var det i statlig kulturminnepolitikk stedsutvikling og næringsutvikling som var sentralt. Bruken har slik i større grad rettet seg mot en ekstern mottakergruppe i håp om å være attraktiv for nye folk, arbeidsplasser og næringsetableringer. I dette kapittelet vil jeg undersøke hvordan den nye politikken har blitt utformet i regional og lokal planlegging.

4.1 Regional verdiskaping

På slutten av 1990-tallet var det tradisjonelle synet på kulturminneforvaltning, med vern og skjøtsel av kulturminner sentralt i fylkesplanen til Vestfold. Kulturarv og kulturminner var viktig for å skape identitet og tilhørighet. Kultur skulle være med i markedsføring og reiselivssammenhenger, samt å skape attraktive bosteder, men inkluderer i liten grad kulturminner.¹⁶⁹ Dette ble stort sett videreført i fylkesplanen på begynnelsen av 2000-tallet, hvor det generelt ble lagt liten vekt på kulturminneforvaltning.¹⁷⁰

Vestfold fylke vedtok i 2001 å utarbeide en fylkesdelplan for bevaring av kulturminner (heretter kulturminneplan). Dette resulterte i *Kulturarv i en ny tid. Fylkesdelplan for bevaring av kulturminner i Vestfold 2005-2008*. Hovedmålet i denne planen er at ”kulturminner og kulturmiljøer skal ivaretas og brukes til glede for dagens og framtidens generasjoner på en slik måte at de ikke forringes. De skal være kilder til kunnskap og grunnlag for opplevelse og verdiskaping”.¹⁷¹ Fylkeskommunen er her tydelig på at kulturminner og kulturmiljøer *skal* brukes i nåtiden og for framtiden, og at de *skal* danne grunnlag for blant annet verdiskaping. Dette er sammenfallende med retningslinjene i statlig kulturminnepolitikk.¹⁷² I kulturminneplanen forstår Vestfold fylkeskommune verdiskaping som aktiviteter, som:

¹⁶⁹ Vestfold fylkeskommune. Fylkesplan 1996-99:12

¹⁷⁰ Vestfold fylkeskommune. Fylkesplan 2000-2003

¹⁷¹ Kulturarv i en ny tid. Fylkesdelplan for bevaring av kulturminner i Vestfold 2005-2008:2

¹⁷² Jf. kapittel 3

- Gir grunnlag for arbeidsplasser, produksjon og inntekt
- Skaper og legger grunnlag for innsikt, forståelse, kunnskap, identitet, stedsforståelse, trygghet og samhold
- Verner, skjøtter, bevarer eller aktiviserer kulturarven ut fra et bærekraftig perspektiv¹⁷³

Denne definisjonen er sammenfallende med Baadsvik og Daugstads kategorisering av verdiskapingsbegrepet – ”økonomisk verdiskaping”, ”immateriell verdiskaping” og ”verdiskaping av selve kulturarven”.¹⁷⁴ Kulturminneplanen refererer også til Baadsvik og Daugstads rapport *Kulturminner og kulturmiljøer som grunnlag for verdiskaping*, og styrker dermed denne antagelsen. Vestfold fylkeskommune arbeider også med en tredeling av verdiskapingsbegrepet og organiserer aktivitetene ovenfor i kategoriene ”samfunnsøkonomisk ressurs”, ”miljørettet ressursforvaltning” og ”kulturminner bidrar til at det skapes immaterielle verdier”.¹⁷⁵

Den første kategorien ”samfunnsøkonomisk ressurs” er i stor grad sammenfallende med det Baadsvik og Daugstad karakteriserer som økonomisk ressurs. I kulturminneplanen omfatter denne kategorien både inntekter fra turisme og fritidsaktiviteter som enten føres direkte tilbake til kulturminnet og ringvirkninger i annen virksomhet i nærheten. Dette er verdier som med bakgrunn i Baadsvik og Daugstads definisjon, kan forstås som direkte økonomisk verdiskaping. Videre blir samfunnsøkonomisk ressurs også definert som verdier som skapes og forlenges over tid gjennom bruk av fredete og bevaringsverdige kulturminner. Hva fylkeskommunen mener med ”verdier” blir noe uklart da det i kulturminneplanen ikke blir forklart hvilke verdier man sikter til. Til slutt hevder fylkeskommunen at vedlikehold av kulturminnene skaper et behov for produksjon av spesialprodukter og spesialutdannede håndverkere.¹⁷⁶ Det vil si at kulturminner danner en økonomisk gevinst som kan måles gjennom produksjon av ulike varer og tjenester.¹⁷⁷

¹⁷³ Kulturarv i en ny tid. Fylkesdelplan for bevaring av kulturminner i Vestfold 2005-2008:30

¹⁷⁴ Baadsvik og Daugstad 2003; jf. kapittel 2

¹⁷⁵ Kulturarv i en ny tid. Fylkesdelplan for bevaring av kulturminner i Vestfold 2005-2008:31-32

¹⁷⁶ Ibid:31

¹⁷⁷ Jf. Baadsvik og Daugstad i kapittel 2.2.2

Den andre kategorien ”Miljørettet ressursforvaltning” faller derimot ikke direkte innunder kategoriseringen til Baadsvik og Daugstad. Fylkeskommunen hevder at ”bevaring av kulturminner og kulturmiljøer sikrer miljøverdier og bærekraftighet”.¹⁷⁸ Dette oppnås ved at man benytter tradisjonelt vedlikehold som ofte er miljømessig gunstig. Fylkeskommunen mener at vedlikeholdet av kulturminner også har miljømessig gunstige fordeler for bygget som vedlikeholdes, for omgivelsene og for menneskene som bruker kulturminnet. Bevaring av kulturminner er slik en del av en miljøvennlig ressursforvaltning. Samtidig hevder fylkeskommunen at en miljømessig gunstig pleie av kulturmiljøer skaper muligheter for produksjon av spesialprodukter, særlig innen landbruket. På denne måten er en miljømessig gunstig bevaring av kulturminner med å skape indirekte økonomiske verdier.

Under den tredje og siste kategorien ”kulturminner bidrar til at det skapes immaterielle verdier” mener fylkeskommunen at kulturminner og kulturmiljøer gir steder historisk dybde og symbolsk betydning.¹⁷⁹ Ved å legge vekt på og tydeliggjøre stedets historie kan man forsterke en opplevelse av at stedet som betydningsfullt, ved å vise til aktivitet over lengre tid. Samtidig kan historien få ”symbolsk betydning” i forankring av historisk identitet, tilhørighet, refleksjon og stolthet.¹⁸⁰ Det kommer fram av kulturminneplanen at verdiene kulturminner skaper innenfor denne kategorien skjer på ulike nivåer, både nasjonalt, regionalt og lokalt.

Selv om verdiskapingsbegrepet i følge fylkeskommunen er tredelt er det allikevel det økonomiske aspektet ved verdiskaping som er mest framtrædende. Dette kommer blant annet fram ved at fylkeskommunen mener at:

Kulturminner og kulturmiljøer utgjør en betydelig del av vestfoldsamfunnets kapital og kan vurderes som grunnlag for verdiskaping i all planlegging, og som en nøkkelverdi for foredling av steds kvalitet og steds karakter.¹⁸¹

Kapital er et flertydig begrep som blant annet blir brukt om ”human kapital” og ”kulturell kapital”. I dette tilfellet får derimot kapital nære assosiasjoner forbundet med det økonomiske begrepet som betyr en beholdning av økonomiske goder.¹⁸² Dette styrkes av at

¹⁷⁸ Kulturarv i en ny tid. Fylkesdelplan for bevaring av kulturminner i Vestfold 2005-2008:31

¹⁷⁹ Ibid:32

¹⁸⁰ Ibid:32

¹⁸¹ Kulturarv i en ny tid. Fylkesdelplan for bevaring av kulturminner i Vestfold 2005-2008:47

¹⁸² Store norske leksikon, ”Kapital”, <http://www.snl.no> (Lastet ned 16.4.2011)

fylkeskommunen mener at kulturminner og kulturmiljøer som kapital kan danne grunnlag for verdiskaping på alle områder i samfunnet. Kapital sammen med begrepet verdiskaping styrker inntrykket av at fylkeskommunen legger vekt på det økonomiske tilsnittet av kulturminners verdi. Kulturminner og kulturmiljøer anses også for å være sentrale, herav ”nøkkelverdi” i utvikling av steders kvalitet og karakter.

4.1.1 Regional identitet og posisjonering

Vestfold fylkeskommune hevder at kulturminner skaper ”nasjonale symbolverdier”.¹⁸³ Hvordan fylket gjennom flere tiltak forsøker å plassere Vestfold på kartet som vikingtidens sentrum kan illustrere dette. Fylket har lenge vært bevisst sin historie fra vikingene. For eksempel ved at navnet fra vikingtiden ble tatt i bruk på fylket i 1919, og at referansene til vikingtiden også finnes i fylkesvåpenet fra 1970.¹⁸⁴ Vestfold ønsker å framheve at distriktet var et sentralt område i vikingtiden, og posisjonere denne delen av historien som en viktig symbolverdi på nasjonalt nivå. Som det kommer fram av kulturminneplanen mener fylkeskommunen at kulturminner og kulturmiljøer gir steder historisk dybde og symbolsk betydning.¹⁸⁵ Gjennom bruk av kulturminner og kulturmiljøer vil regionen kunne oppfattes som betydningsfull når en kan vise til aktivitet over lengre tid. Dette gjelder særlig vikingtid som er en så sentral epoke i den nasjonale fortellingen om Norge. Den store satsingen på vikingtid er allikevel av nyere dato.

Blant de nyere tiltakene er etableringen av *Vikinger i Vestfold* og *Midgard historisk senter*. *Vikinger i Vestfold* er en fylkeskommunal og interkommunal programsatsing på vikingtid, mens *Midgard historisk senter* er et kompetansesenter med utgangspunkt i Borrehaugene. Tiltaket av nyeste dato er at Vestfolds vikingtid, representert ved Borrehaugen i Borre, Oseberghaugen i Tønsberg og Gokstadhaugen i Sandefjord er sammen med kvernsteinsbruddene i Hyllestad i Sogn nominert til UNESCOs verdensarvliste. Dette er en såkalt ”serienominasjon” i samarbeid med Sverige, Danmark, Island, Latvia og Tyskland for å få en rekke sammenhengende historiske steder på UNESCOs liste som

¹⁸³ Kulturarv i en ny tid. Fylkesdelplan for bevaring av kulturminner i Vestfold 2005-2008:32

¹⁸⁴ Jf. kapittel 2.3

¹⁸⁵ Kulturarv i en ny tid. Fylkesdelplan for bevaring av kulturminner i Vestfold 2005-2008:32

”vikingtidsverdensarv”.¹⁸⁶ Det at fylket ønsker å framheve vikingtid som sentralt i regionens historie, støttes opp av tre av fire eksempler kulturminneplanen gir på immaterielle verdier – ”Nasjonalparken Borre”, ”Kaupang – Norges første by” og ”Vikingfylket Vestfold”.¹⁸⁷ Denne satsingen på vikingtid er i følge kulturminneplanen også med på å styrke ”regional og lokal identitet”.¹⁸⁸

Når vikingtid blir så dominerende i den historiske forestillingen og i konstruksjonen av regional identitet, er det tydelig at det i prosessen har foregått ett eller flere verdivalg.¹⁸⁹ Dette er Vestfold fylkeskommune også tydelige på og har pekt ut jernalder og industrihistorie som de to epokene det skal fokuseres på i arbeidet med kulturminner.¹⁹⁰ Ved at man gjør et valg reiser det seg også et spørsmål om hva som velges bort. Dette påpeker blant annet historiker Bjørg Seland i en artikkel om konstruksjonen av en sørlandsk identitet.¹⁹¹ Som tidligere nevnt i kapittel 2, lå Norges to eneste grevskap i Vestfold. Dette er derimot ikke vektlagt i kulturminneplanen og heller ikke i fylkeskommunens satsing på kulturminner og viser dermed at dette har blitt valgt bort til fordel for historie som omhandler jernalder og industri.

Den store satsingen på vikinghistorie i dannelsen av en vestfoldsk identitet kan forstås som et middel for å posisjonere Vestfold som sentrum for denne historiske epoken. Hans Kjetil Lysgård hevder i sin artikkel *Regioner som forestilte fellesskap – hvordan og hvorfor* at konstruksjonen av identitet er en politisk ladet prosess og utgjør en del av et ønske om å oppnå makt. Det vil si at formingen av regionale identiteter skjer ut i fra en intensjon og et formål.¹⁹² Vestfold ønsker å framheve at distriktet var et sentralt område i vikingtiden. En ønsker også å styrke fylkets vikingtid som ”nasjonale symbolverdier”, og på denne måten høste anerkjennelse fra *de andre*¹⁹³ om at Vestfold er en region nært knyttet til vikingtid.

Regional identitet må skilles fra regional identifisering. Regional identitet er hvordan steder og regioner presenteres for dem som er utenfor regionen, altså forskjellen på oss og de andre. Regional identifisering er et sentralt element i framveksten av regioner som sosiale rom hvor

¹⁸⁶ Vestfold fylkeskommune, ”Vikingtid kan bli verdensarv”, <http://www.vfk.no> (Lastet ned 13.5.2011)

¹⁸⁷ Kulturarv i en ny tid. Fylkesdelplan for bevaring av kulturminner i Vestfold 2005-2008:32

¹⁸⁸ Ibid:32

¹⁸⁹ Bull 2007:83-84

¹⁹⁰ Kulturarv i en ny tid. Fylkesdelplan for bevaring av kulturminner i Vestfold 2005-2008:50

¹⁹¹ Seland 2007:113

¹⁹² Lysgård 2007:90

¹⁹³ Jf. 2.1.2

befolkninga føler en tilhørighet. Regional identifikasjon kan for eksempel bygge på både naturmiljø, kultur og historisk bakgrunn.¹⁹⁴ Det blir derfor interessant å spørre hvorvidt fylkeskommunen sikter til identitet til internt eller eksternt bruk. Regional identitet er i følge Dahlström, Hermeling og Rusten rettet utad, og er nært knyttet til attraktivitet i forhold til de som står utenfor regionen. Regional identifikasjon er derimot rettet innad, mot egne aktører og befolkning. Ettersom fylkeskommunen viser til både ”en regions identitet og attraktivitet”¹⁹⁵ er det derfor rimelig å anta at fylkeskommunen mener bruken av kulturmiljøer skal rettes utad, mot de som står utenfor regionen.

I kulturminneplanen heter det at ”kulturminner og kulturmiljøer skal styrke stedsidentitet og tilhørighet og gi forståelse og rike opplevelser av Vestfolds mangfold og særpreg”.¹⁹⁶ Ved å bevare kulturminner og bruke dem i stedsutvikling vil man få forståelse for mangfoldet og særpreget i Vestfold. Det handler om å skille seg ut og vise det som er typisk for området. Fylkeskommunen trekker også paralleller ved særpreg og attraktivitet, ved å hevde at ”det er vel ingen tvil om at Tønsbergs attraktivitet er tuftet på byens særpreg og hyggelige atmosfære”.¹⁹⁷ Berg og Dale forklarer den økte bruken av særpreg og viktigheten av å markere hva som er ulikt ved stedet, som en konsekvens av globaliseringsprosesser. Som et ledd i dette vil det kunne oppstå nye utviklingsmuligheter ved å bruke det som er særegent ved stedet.¹⁹⁸ Det at fylkeskommunen er bevisst globaliseringens mulige effekter på samfunnsutviklingen, kommer også fram av at kulturminner og kulturmiljøer også skal bidra til stedsidentitet og tilhørighet. Fylkeskommunen viser dermed at sosialt og kulturelt fellesskap er viktig for utviklingen av regionen.

I nyere dokumenter er vektlegging av fylkets historie fulgt opp. Blant annet i *Handlingsprogram for verdiskaping Vestfold 2009* hvor en av overskriftene er: ”Markedsføringen av Vestfold skal i større grad orienteres mot føleleser og historier”.¹⁹⁹ Kulturarv som grunnlag for verdiskaping har derimot en mindre eksplisitt rolle i *Strategisk kulturplan for Vestfold 2011-2014* som ble vedtatt i desember 2010. Men det er fortsatt sentralt at kulturarv kan brukes til markedsføring av regionen. Dette kommer fram av den

¹⁹⁴ Dahlström, Hermelin og Rusten 2005:30

¹⁹⁵ Kulturarv i en ny tid. Fylkesdelplan for bevaring av kulturminner i Vestfold 2005-2008:30

¹⁹⁶ Ibid:43

¹⁹⁷ Ibid:44

¹⁹⁸ Berg og Dale 2003:49

¹⁹⁹ Handlingsprogram for verdiskaping Vestfold 2009:26

fortsatte storsatsingen på ”Vikingfylket Vestfold”.²⁰⁰ Årsrapporten til Vestfold fylkeskommune 2010 er utarbeidet som en egen nettside. Både åpningssiden og forsiden til den utskriftsvennlige versjonen preges av et stort bilde av en dame som er kledd i vikingtidsklær, og bærer tittelen ”Vikingtid kan bli verdensarv”.²⁰¹ Det at fylkeskommunen har dette på forsiden av sin årsrapport viser at dette er sentralt i det som har skjedd i året som gikk, og at fylkeskommunen fortsatt ser dette som en viktig del av sin virksomhet.

4.1.2 Attraktivitet og konkurransefortrinn

Vestfold fylkeskommune sin aktive bruk av kulturminner og kulturmiljø for å skape en regional identitet og posisjonere seg som vikingtidas sentrum, er også et ledd i posisjonering på andre områder. I den overordnede planen *Regional utviklingsstrategi Vestfold. Vestfold i en bærekraftig vinnerregion. Fylkesplan 06–09*,²⁰² er også kulturminner og kulturmiljøer sentrale for å danne grunnlaget for en utvikling som vil gjøre at regionen vil kunne hevde seg.

Fylkeskommunen mener at en av hovedårsakene til at mange vil bo i Vestfold er fylkets positive miljøkvaliteter som innebærer både natur- og kulturmiljøer.²⁰³ Natur- og kulturmiljøkvaliteter som grunnlag for bosetting kan vise til at disse er utgangspunkt for leveveier som avgjør hvor folk bosetter seg. Dette kan for eksempel være hvordan kulturlandskapet danner grunnlaget for jordbruk som levevei. Men det kan også bety at natur- og kulturmiljøkvaliteter gjør at mennesker ønsker å bosette seg der ved at de gir regionen ulike karakteristika som er attraktive.²⁰⁴ I den regionale planen hevdes det også at sjø og innlandsnatur sammen med kulturlandskap og vikingtid skal være Vestfolds fortrinn *også* i framtiden, både nasjonalt og internasjonalt. Man viser til at dette er kvaliteter som har gitt regionen fortrinn i fortiden og som skal videreføres i framtidig samfunnsutvikling.

I følge planen skal det arbeides for tydeligere byprofiler.²⁰⁵ Disse skal være akseptert ikke bare av kommunene selv, men også på tvers av kommunegrensene og danne grunnlag for markedsføring, og for vedtak om lokaliseringer. Slike byprofiler skal være basert på kompetansemiljøer, men sentrum av byene skal også være ”(...) levende miljøer med urbane

²⁰⁰ Strategisk kulturplan for Vestfold 2011-2014:16

²⁰¹ Årsrapport 2010 Vestfold fylkeskommune

²⁰² Denne planen har blitt videreført etter vedtak 18.2.2010

²⁰³ Regional utviklingsstrategi Vestfold. Vestfold i en bærekraftig vinnerregion. Fylkesplan 06–09:3

²⁰⁴ Skogheim og Vestby 2010:34

²⁰⁵ Regional utviklingsstrategi Vestfold. Vestfold i en bærekraftig vinnerregion. Fylkesplan 06–09:5

kvaliteter (...)”.²⁰⁶ I St.meld. nr. 31(2002-2003) *Storbymeldingen: Om utvikling av storbypolitikk* blir kulturminner og kulturmiljøer trukket fram som urbane kvaliteter.²⁰⁷ Å etablere tydeligere byprofiler skal gjøres for at arbeidsfordelinga mellom byene i Vestfold skal bli klarere. Dette er et ledd i fylkets ønske om en helhetlig og felles bypolitikk for å øke konkurransekraften for Vestfoldbyene. Dette er ovenfor både nasjonale og internasjonale markeder om å få flere arbeidsplasser og suksessfulle virksomheter, i det fylkeskommunen betegner som en globalisert, kunnskapsbasert økonomi.²⁰⁸ Dette kan også forklares ut i fra Aspens teori om byers målsetting om å hevde seg i konkurransen om regional og internasjonal oppmerksomhet.²⁰⁹ Det kan dermed forstås slik at stedsutvikling i Vestfold er rettet mot en ekstern mottakergruppe, både nasjonalt og internasjonalt, for å tiltrekke seg en bestemt type mennesker og virksomheter. Utviklingen blir da i mindre grad rettet innad, mot eksisterende befolkning.

Dette støttes ved at fylkeskommunen ønsker å tiltrekke seg ”(...) virksomheter, investorer, og mennesker med kompetanse og kreativitet”,²¹⁰ og gjelder både kompetent arbeidskraft og unge mennesker som skal sikre framtidig rekruttering. Dette kan forstås ut i fra teoriene til Florida om ”den kreative klasse” som består av blant annet forskere, bedriftsledere, kunstnere og arkitekter.²¹¹ I følge Florida er regional vekst drevet av hvor kreative mennesker befinner seg ettersom kreative mennesker er en del av ”human capital”²¹² som er nøkkelen til økonomisk vekst.²¹³

Det er tydelig at fylkeskommunen knytter bruk av kulturminner og kulturmiljøer i stedsutvikling sammen med attraktivitet. Dette gjør fylkeskommunen blant annet ved å vise til diverse undersøkelser som hevder at:

²⁰⁶ Regional utviklingsstrategi Vestfold. Vestfold i en bærekraftig vinnerregion. Fylkesplan 06–09:5

²⁰⁷ St.meld. nr. 31 (2002-2003):99

²⁰⁸ Regional utviklingsstrategi Vestfold. Vestfold i en bærekraftig vinnerregion. Fylkesplan 06–09:3

²⁰⁹ Aspen 2005:5

²¹⁰ Regional utviklingsstrategi Vestfold. Vestfold i en bærekraftig vinnerregion. Fylkesplan 06–09:5

²¹¹ Jf. kapittel 2.1.2

²¹² Human kapital er et uttrykk for en befolknings kunnskap, ferdigheter og kompetanse. Den humane kapitalen kan økes gjennom utdanning og opplæring. Florida 2002:221

²¹³ Florida 2002:223

(...) et steds eller en regions beste sjanse til å hevde seg i en stadig mer global utvikling, er å dyrke fram stedets særpreg og utnytte konkurransefortrinnene. Erfaringsmessig har de lokalsamfunnene og regionene som har utnyttet det potensialet som ligger i kulturarv og stedets historie, hatt sterk vekst. Det er disse stedene som i størst grad får til en positiv stedsutvikling, skaper arbeidsplasser og tiltrekker seg arbeidskraft. Stedene utvikler og lanserer produkter hvor kulturarven brukes i merkevarebyggingen. Disse stedene er også vinnere i forhold til reiseliv.²¹⁴

Ved at fylkeskommunen viser til slike undersøkelser tydeliggjør at virksomheten mener at steders historie og særpreg kan utgjøre steders utviklingspotensial i kamp om å hevde seg i en globalisert utvikling. Dette kan forklares ut i fra perspektivene til Marling mfl. som mener det er en viktig utfordring for steder og deres utvikling å posisjonere seg i den globale, men også nasjonale og regionale, konkurransen om være attraktiv for nye næringsvirksomhet og etablering av arbeidsplasser.²¹⁵

Vestfold fylkeskommune legger stor vekt på merkevarebygging av steder. Dette blir også vist gjennom et bilde av Slottsfjellet i Tønsberg med tittelen ”Merkevarebygging av sted (...)”.²¹⁶ Dette gjør derimot ikke nasjonale dokumenter i samme grad selv om det står i St.meld. nr 16 (2004-2005) *Leve med kulturminner* at ”i framtiden vil kulturarven kunne få økt betydning i utviklingen og profileringen av regioner, byer og tettsteder, også her i Norge”.²¹⁷ Mens statlige dokumenter antyder at bruk av kulturarv i merkevarebygging kan være en strategi som vil øke i framtiden, framhever Vestfold fylkeskommune dette spesielt som noe sentralt i dagens utvikling av regionen.

I kulturminneplanen poengterer fylkeskommunen at ”«brukbarheten» er [nemlig] ikke gitt, den må skapes, presenteres og argumenteres for”.²¹⁸ Det kan tolkes slik at fylkeskommunen mener at verdiskapingen kulturminner skal brukes til må konstrueres og argumenteres for ut i fra de behov regionen har. Veldig raskt etter denne formuleringen hevder fylkeskommunen derimot at det har blitt tatt for gitt at kulturminner og kulturmiljøer bidrar til verdiskaping på noen av områdene som har blitt skissert tidligere:

²¹⁴ Kulturarv i en ny tid. Fylkesdelplan for bevaring av kulturminner i Vestfold 2005-2008:7

²¹⁵ Marling mfl. 2007:6-10

²¹⁶ Kulturarv i en ny tid. Fylkesdelplan for bevaring av kulturminner i Vestfold 2005-2008:7

²¹⁷ St.meld. nr. 16 (2004-2005):6

²¹⁸ Ibid:30

Hittil har man tatt for gitt at kulturmiljøer er viktige faktorer for en regions identitet og attraktivitet, for turisme, at kulturminnerelaterte aktiviteter kan bidra til å skape arbeidsplasser – og i forlengelsen bidra til et godt livsmiljø og godt hushold med eksisterende ressurser.²¹⁹

At det har blitt tatt for gitt er det samme som å si at dette er en selvfølge. Det er altså ikke behov for å argumentere for eller skape brukbarheten til kulturminner som en faktor i verdiskaping. Fylkeskommunen sier det både er en selvfølge at kulturmiljøer er viktige for identitet *og* attraktivitet, for turisme *og* for å skape arbeidsplasser. Dette viser at fylkeskommunen mener det ikke bare er den tidligere bruken av kulturminner og kulturmiljøer som er gjeldende, men også at verdiskaping, her vist ved attraktivitet og skaping av arbeidsplasser, er noe som er selvfølgelig.

Ved flere anledninger påstår fylkeskommunen at positiv stedsutvikling og vekst i økonomi og arbeidsmarked er nært knyttet til steders og regioners bruk av historie og kulturarv.²²⁰ Dette gjøres uten å vise til hvilken forskning det gjelder eller konkrete eksempler som viser dette. Hvilken forskning det refereres til sies ikke eksplisitt, men det følger med en litteraturliste for planen, hvor vi blant annet finner *Kulturminner og kulturmiljøer som grunnlag for verdiskaping* av Baadsvik og Daugstad. Denne forskningsrapporten er den eneste som er sitert i planen, og gjør det nærliggende å tro at det blant annet er denne man sikter til. Ved at fylkeskommunen ikke viser til hvilken forskning det er snakk om eller hvilke resultater forskningen kan vise til, gjør at grunnlaget for denne påstanden kan forstås som relativt tynt.

4.2 Lokale ressurser

I følge nasjonale retningslinjer og de regionale planene til Vestfold fylkeskommune, skal kulturminner brukes som grunnlag for verdiskaping. I dette avsnittet ønsker jeg å studere hvordan denne koblingen mellom kulturminner og verdiskaping har blitt utformet i planlegging på lokalt nivå i kommunene Larvik og Sandefjord.

²¹⁹ Kulturarv i en ny tid. Fylkesdelplan for bevaring av kulturminner i Vestfold 2005-2008:30

²²⁰ Ibid:7, 30, 43

4.2.1 Larvik

I planleggingen til Larvik kommune på slutten av 1990-tallet var det gjennomgående at kulturminner og kulturmiljøer skulle bevares, og eventuelt ny bebyggelse i nærheten måtte tilpasses gamle bygninger og struktur.²²¹ I tillegg til å bevare landskapskarakter og stedsidentitet med estetiske og kulturhistoriske verdier, ble kulturminner og bevaringsverdige bygninger ansett som verdifulle: ”Larvik har en unik kulturminneskatt både hva angår eldre og nyere tids kulturminner”.²²² Denne skatten kunne i følge kommuneplanen benyttes som ”spydspisser” i utvikling av Larvik som turistkommune. Slik som Berntsen påpekte i forkant av kulturminneåret i 1997 var trenden innen turisme på slutten av 1990-tallet å vise fram det som var særpreget og originalt ved stedet.²²³ Dette kan også forstås som en konsekvens av globaliseringsprosesser.²²⁴ På slutten av 1990-tallet var det vikingbyen Kaupang som Larvik kommune mente hadde størst potensial ved at det kunne utvikles til et regionalt og nasjonalt minnesmerke.²²⁵ I følge historiker Ola Svein Stugu er det å etablere minnesmerker et middel til å holde fast på det som initiativtakeren anser som særlig viktig.²²⁶ Det at Larvik kommune ønsker å etablere Kaupang og den historiske tiden området representerer som et minnesmerke, kan slik være et uttrykk for at dette representerer noe spesielt viktig ved kommunens historie.

Larvik har de siste årene hatt en bred kollektiv deltagelse i planprosessene og har jobbet med temaer i ulike arbeidsverksteder. Den gjeldende kommuneplanen, *Kommuneplanens samfunnsdel 2009-2020*, presenterer aller først et framtidsbilde for hvordan man ønsker at kommunen skal se ut i 2020. Blant annet ser kommunen for seg at Larvik i 2020 har vist stor vilje til endring og høster beundring for å ha utviklet seg fra en industriby, til en by med kunnskapsbaserte næringer. Byens framtidige kulturliv er også sentralt. Kommuneplanen er bygd opp rundt mål kommunen ønsker å oppnå innen 2020, med et handlingsprogram som strekker seg fra 2009-2020.

²²¹ Larvik kommune. Kommuneplanens arealdel 1995-2006 med langsiktig utbyggingsmønster:17, 37

²²² Ibid:81

²²³ Berntsen 1997:6

²²⁴ Jf. Berg og Dale i kapittel 2.1.3

²²⁵ Larvik kommune. Kommuneplanens arealdel 1995-2006 med langsiktig utbyggingsmønster:81

²²⁶ Stugu 2008:80

4.2.2 Historien med nye farger

Målene for 2020 er resultatet av det deltakerne på arbeidsverkstedene ønsker skal kjennetegne Larvik i framtiden. Blant målsettingene er at ”kulturarven vises fram med stolthet, og betraktes som en ressurs”.²²⁷ Bruken av begrepet ”stolthet” gjenspeiler at man i Larvik ønsker å framheve kulturarvens positive ansikt. Det at kulturarven betraktes som en ressurs viser at innbyggerne ønsker at den skal være et positivt bidrag til byens utvikling. Denne målsettingen står under overskriften ”Engasjement og samhandling”. Ved at man ønsker at kulturarven skal skape engasjement er det nærliggende å tro at den blir betraktet som en kilde til inspirasjon og glede. Dette stimulerer igjen til positiv utvikling ved at innbyggerne har felles referansepunkter som skaper en plattform for deltakelse og samhandling. En slik bruk av historie og kulturarv finnes det mange eksempler på. For eksempel så var nasjonalismens bruk av historie sentralt for å utvikle et borgerfellesskap.²²⁸

Kommuneplanens målsettinger er tenkt oppnådd gjennom ulike prosjekter, blant annet et eget prosjekt som omhandler kulturarv. I prosjektet ”*Vår historie med nye farger*” er ”målet [er] å sikre kulturarven som en unik ressurs i videreutviklingen av Larvik. Skape stolthet og identitet gjennom kunnskap om Larviks historie, personer og steder”.²²⁹ Prosjektet skal skape stolthet over byen og den utvikling, og identitet koblet til byens historie. Kulturarven anses som en sentral ressurs i utvikling av kommunen. Dette tyder på at Larvik er svært bevisst kulturarvens mulige rolle i byutviklingen og koblingen mellom kulturarv og ressurs er eksplisitt. Samtidig viser det at Larvik følger nasjonale dokumenter og regionalt planverk ved bevisst å ville bruke historie og kulturarv i utvikling av lokalsamfunnet.

Det at kommunen ønsker å vise fram historien med nye farger kan bety at historien skal løftes frem fra glemselen ved at den blir tydeligere framstilt og blir mer framtrædende i bybildet. På den måten vil man kunne vise fram byens særpreg og det som gjør at området skiller seg fra andre områder. Det kan også bety at Larvik ser behov for å friske opp, eller ”male” historien i nye farger, for å gjøre den attraktiv. I den interurbane konkurransen om både regional, nasjonal og internasjonal oppmerksomhet, framstår historie og kulturminner som suksessfaktorer som må framheves for å tilføre steds et nytt og mer salgbart bilde.²³⁰ Nye

²²⁷ Larvik kommune. Kommuneplanens samfunnsdel 2009-2020:11

²²⁸ Aronsson 2002:191

²²⁹ Larvik kommune. Kommuneplanens samfunnsdel 2009-2020:14

²³⁰ Aspen 2005:5

farger kan på en annen side også bety at kommunen ønsker å vise til en flerkulturell historie, som farges av mennesker fra ulike kulturer. Ser vi derimot til eksemplene som blir trukket fram er det kulturminnene på Kaupang, Herregården og Hammerdalen som er sentrale.²³¹ Det vil si kulturminner fra vikingtid, grevskapstid og industrihistorien, og det blir rimelig å anta at det ikke er en multikulturell historie kommunen viser til, men den stedbundne historien hvor fysiske kulturminner og kulturmiljø er sentrale. Larviks historie med nye farger kan dermed forstås som å være rettet utad, mot en ekstern mottakergruppe, for å være attraktiv for innflyttere og næringsetableringer.

Dette har vært et sentralt element i kommunens planlegging over tid. Allerede i *Strategisk Næringsplan 2001- 2005* gjør kommunen rede for at kulturminner og kulturmiljøer inngår som en del av utviklingsstrategier for næringslivet i Larvik. Denne planen ble vedtatt før publiseringen av både NOU 2002:1 *Fortid former framtid* og St.meld. nr. 16 (2004-2005) *Leve med kulturminner*. Larvik kommune var dermed tidlig ute med å utvikle en politikk hvor bruk av kulturminner og kulturmiljøer skulle fremme utviklingen av et godt lokalsamfunn og en god næringsutvikling:

Bevaring og utvikling av miljøkvaliteter, kultur og stedsidentitet, både som forutsetning for næringsutvikling og som potensial for næring, vil ytterligere styrke Larviks eksterne ”image” og omdømme som det gode bosted.²³²

Det at Larvik kommune ønsker at kultur og miljøkvaliteter skal danne grunnlag for næringsvirksomhet, kan forstås som det Aspen kaller avgjørende suksessfaktorer for å tiltrekke seg eiendomsutviklere og investorer – en blanding av innovasjon og nye næringer, kultur og historiske bymiljøer. Slike strategier mener Aspen inngår i byers målsetting om å fremstå med et salgbart image i konkurransen om oppmerksomhet, både regionalt og internasjonalt.²³³ Det imaget Larvik vil selge er ”det gode bosted”, eller, et godt lokalsamfunn.

²³¹ Larvik kommune. Kommuneplanens samfunnsdel 2009-2020:14

²³² Larvik kommune. Strategisk Næringsplan 2001-2005:9

²³³ Aspen 2005:5

Slik som Vestfold fylkeskommune ønsker å gjøre seg attraktive for kompetent arbeidskraft og unge, kreative mennesker,²³⁴ ønsker Larvik kommune i den gjeldende kommuneplanen, *Kommuneplanenes samfunnsdel 2009-2020*, å tiltrekke seg unge mennesker med høy utdanning og som er i etableringsfasen.²³⁵ Det blir derfor, som i Vestfold fylkeskommune, nærliggende å tro at Larvik kommune ønsker å tiltrekke seg det Florida kaller ”den kreative klasse”. Denne antagelsen styrkes gjennom det kommunen viser at de ønsker å være kjent for i 2020:

I Larvik produseres og eksporteres det ikke lenger ting av jern og metall, men byen utvikler menneskelige ressurser via sitt talentprogram, et program som er kopiert i mange byer som trenger ”kreative mennesker”. Programmet har også bidratt til å skape en rekke kulturbaserte arbeidsplasser.²³⁶

Larvik kommune skal ikke bare tiltrekke seg en bestemt befolkningsgruppe, kommunen skal også være med å skape ”kreative mennesker”. Selv om ikke Larvik kommune refererer til Florida i kommuneplanen, er det rimelig å anta at kommunen er sterkt påvirket av hans teorier. Både ut i fra formuleringene i kommuneplanen, men også ettersom Florida i 2008 holdt et foredrag i Larvik på byutviklingskonferansen Citisense 08, også kalt ”Florida-konferansen” i lokale medier.²³⁷

I utsagnet om hva Larvik kommune ønsker å være kjent for i 2020 er det også en tydelig referanse til det som historisk sett har vært Larviks økonomiske fortrinn og kilde til verdiskaping, nemlig Fritzøe Jernverk, i dag Treschow-Fritzøe. Denne koblingen mellom industri og kultur, viser at Larvik kommune ønsker å bruke kommunens historiske fortrinn i innovasjon og nyskaping, til å tegne opp linjer til nåtidens verdiskaping. Det at Larvik ønsker å satse på kulturbasert næringsvirksomhet kan også forklares ut i fra teorien til Aspen om endring i økonomiske bærebjelker fra industri til tjenesteytende næringer.²³⁸

Larvik har visjoner om å sette området på kartet ikke bare regionalt og nasjonalt, men også internasjonalt. Dette skal blant annet skje gjennom prosjektet ”Internasjonalt fyrårn” hvor

²³⁴ Jf. kapittel 4.1.2

²³⁵ Larvik kommune. Kommuneplanens samfunnsdel 2009-2020:12

²³⁶ Ibid:12

²³⁷ Hansen 28.8.2008, ”Giske åpner Florida-konferansen i Larvik”, Østlands-Posten, <http://www.op.no> (Lastet ned 13.5.2011)

²³⁸ Aspen 2005:5

man seg for seg at ”Larvik [er] blitt Østlandets foretrukne destinasjon med det enorme Heyerdahl monumentet i stål på revet. Et fysisk fyrtårn og et landemerke”.²³⁹ Et fyrtårn er noe som lyser opp, viser vei. Larvik kommune ønsker å vise vei til en ønsket utvikling ved å bruke en av sine store historiske og internasjonalt kjente personer, Thor Heyerdahl, som frontfigur og merkevare for byen. Etableringen av et monument viser hva byen er ekstra stolt av og hvordan man ønsker å bli oppfattet utenfra så vel som innenfra.²⁴⁰ Thor Heyerdahl (1914-2002) var en verdensberømt forsker og eventyrer, og et monument vil være med å minne innbyggerne om byens store helt. Slik kan minnet om en historisk person bidra til inspirasjon og utvikling.

Larvik kommune var tidlig ute med å utvikle en politikk hvor bruk av kulturminner og kulturmiljøer skulle fremme utviklingen av gode lokalsamfunn og næringsutvikling. Ettersom både Vestfold fylkeskommune og Larvik kommune følger statlige retningslinjer i kulturminnepolitikken, blir det interessant å undersøke om Sandefjord også følger denne politikken.

4.2.3 Sandefjord

På slutten av 1990-tallet var det sentralt i kommuneplanen til Sandefjord at kulturminner og kulturmiljøer skulle registreres og kartlegges, og eventuelt vernes. Kommunen skulle også jobbe for en økt forståelse for kulturverdiene disse utgjorde for samfunnet.²⁴¹ Hvilke verdier kommunen sikter til utdypes ikke, men det kommer fram at det var viktig å arbeide for en god formidling av lokal historie og egenart. Både for egen befolkning, men også i reiselivssammenheng. Formidlingen skulle særlig dreie seg om vikingtid og hvalfangstid. Dette opprettholdes også i *Strategi for byutvikling i Sandefjord* fra 1999.²⁴²

²³⁹ Larvik kommune. Kommuneplanens samfunnsdel 2009-2020:16

²⁴⁰ Stugu 2008:93,135

²⁴¹ Sandefjord kommune. Kommuneplan 1996:del 3.2

²⁴² Sandefjord kommune. Strategi for byutvikling

Mens den gjeldende kommuneplanen til Larvik er utformet etter plan- og bygningsloven av 2008, er den gjeldende kommuneplanen til Sandefjord utarbeidet etter den gamle plan- og bygningsloven av 1985. Dette gjør at kommuneplanene framtrer som svært ulike. Som det ble påpekt i kapittel 3, har kulturminner og kulturmiljøer i den nye plan- og bygningsloven fått en mer framtreddende rolle enn hva som var tilfellet i den gamle loven fra 1985.²⁴³

4.2.4 Historien må bevares og videreføres

I Sandefjords kommuneplan heter det at ”byens mer enn 1000 årige historie og identitet må bevares og videreføres til kommende slekter med vekt på pilarene vikingtid, kurbadtid og hvalfangsttid”.²⁴⁴ Kommunen hevder at byens identitet er knyttet til Sandefjords historie, og anser både områdets identitet og historie for å ha røtter langt tilbake i tid, selv før det fantes en by på stedet. Vikingtid er et av de viktigste elementene i kommunens historie og identitet, og det kan tolkes slik at aldersbegrensningen på tusen år viser at dagens identitet har utspring fra denne tiden. Ikke før, og ikke senere. Vikingtid er en nasjonalt viktig epoke og etablert som et viktig ikon i nasjonal historie, og identitet. Som tidligere påpekt i kapittel fire, er dette også sentralt i virksomheten til Vestfold fylkeskommune. Det at Sandefjord ønsker å framheve områdets lange historie kan betraktes som at kommunen ønsker å forme og danne en ”historiebevissthet”.²⁴⁵ Det kan være viktig å påpeke for en by som er knappe 165 år gammel, at området har sitt utspring i vikingtiden. Dette ble også framhevet i den regionale planen da Vestfold fylkeskommune hevder at steder kan få historisk dybde og symbolsk betydning gjennom kulturminner og kulturmiljøer.²⁴⁶

I kommuneplanen presiseres det at det ikke bare er vikingtid som skal vektlegges. I presentasjonen av historien gjør kommunen et sprang på 900 år, fram til slutten av 1800-tallet og til den tiden da Sandefjord hadde fått bystatus, og framhever det man kaller ”kurbadtid og hvalfangsttid”. Med ”tid” er det nærliggende å tro at det siktes til en inndeling i epoker eller perioder. Epoker eller perioder er ikke konstante størrelser som kommer fra historien, men er begreper som brukes av historikere eller andre for å forklare eller karakterisere deler av fortiden. Inndeling i epoker og perioder avhenger slik av hvem som konstruerer dem og til

²⁴³ Jf. kapittel 3.2.6

²⁴⁴ Kommuneplan for Sandefjord kommune. Vedtatt 2010:12

²⁴⁵ Aronsson 2004:70-72

²⁴⁶ Jf. kapittel 4.1.1

hvilket formål skal benyttes.²⁴⁷ Vikingtid er en sentral epoke i nasjonal historie mens kurbadtid og hvalfangsttid ikke er epoker det er vanlig å snakke om i historiske sammenhenger, i alle fall ikke i kretser utenfor Sandefjord. Når Sandefjord kommune bruker betegnelsene ”kurbadtid” og ”hvalfangsttid” viser det at kommunen ønsker å framheve disse historiske epokene som svært viktige i byens historie. Det kan også være et forsøk på å framheve det som er spesielt, eller særegent ved kommunen.²⁴⁸ Ved at ”kurbadtid” og ”hvalfangsttid” stilles sammen med ”vikingtid” som er en nasjonalt og internasjonalt kjent epoke, signaliserer kommunen at disse historiske epokene også er av betydning utover Sandefjords grenser.

Når det i kommuneplanen står at byens historie og identitet må ”bevares og videreføres” viser det at Sandefjord har et tradisjonelt syn på forvaltning av kulturminner og kulturmiljøer.²⁴⁹ Dette støttes også opp ved presentasjonen Sandefjord kommune gir av noen nasjonale og regionale interesser ved arealbruk. Som det har blitt påpekt tidligere, er det en nasjonal og regional interesse for at kulturminner og kulturmiljøer skal brukes i verdiskaping og lokal samfunnsutvikling.²⁵⁰ I denne kommuneplanen viser Sandefjord kommune derimot kun til at ”inngrep i særlig verdifulle naturområder, kulturlandskap og kultur[-]miljøer bør unngås”.²⁵¹ Det er interessant at Sandefjord kommune ikke nevner bruk av kulturminner og kulturmiljøer som grunnlag for verdiskaping slik det gjøres både regionalt og nasjonalt. I stedet legger kommunen vekt på at kulturminner og kulturmiljøer i størst mulig grad skal bevares ved at man bør unngå inngrep i som kan skade verdifulle områder. Dette kan tolkes som at Sandefjord kommune ikke følger retningslinjer som er gitt i statlige og regionale dokumenter.

Når det gjelder formidling av byens historie kommer det fram av kommuneplanen at museene etter bystyres vedtak har prioritert formidling av hval og hvalfangst de siste årene. Museer er bærere av historisk identitet og utgjør en del av det kollektive minnet.²⁵² Ved ensidig å fokusere på hvalfangst i formidling av byens historie og identitet, ekskluderer kommunen deler av befolkningen som ikke kjenner seg igjen i, eller har tilknytning til et slikt

²⁴⁷ Ariadne. Kunnskapsbase for kulturfagene ved Universitetet i Oslo, ”Epoker og periodisering”, <http://www.intermedia.uio.no/ariadne> (Lastet ned 18.4.2011)

²⁴⁸ Berg og Dale 2003:49

²⁴⁹ Jf. kapittel 3.1

²⁵⁰ Jf. kapittel 3.2 og 4.1

²⁵¹ Kommuneplan for Sandefjord kommune. Vedtatt 2010:6

²⁵² St.meld. nr. 22 (1999-2000):kapittel 6.1.2

fellesskap.²⁵³ Det blir viktig å spørre hvem bystyrets vedtak om prioritering av historieformidling retter seg mot. Dette kommer fram av planene om å utvide Hvalfangstmuseet. Utvidelsen vil i følge kommunen gjøre museet til en viktigere kulturell møteplass, samfunnsaktør og kunnskapsformidler. Det viser at kommunen ønsker at museet skal være viktig for byens innbyggere og være framtrædende i byen. Samtidig mener kommunen at en utvidelse "(...) vil også kunne gjøre museet til en hovedattraksjon for byen og et viktig element i byens turistnæring".²⁵⁴ Slik ønsker Sandefjord kommune å henvende seg til en ekstern mottakergruppe, turister og andre besøkende. Det at kommunen ønsker å skape en hovedattraksjon ut av museet, viser at historiekultur og historiebruk er en viktig faktor i arbeidet med å sette Sandefjord på kartet.

Som det ble påpekt i kapittel to har det over tid blitt etablert et bilde av Sandefjord som Hvalfangerbyen".²⁵⁵ Dette ønsker kommunen å styrke ytterligere ved å utvide Hvalfangstmuseet. En sidebemerkning er at dette kan være en problematisk satsing internasjonalt, da Norge er ett av tre land som har motsatt seg forbudet mot kommersiell hvalfangst.²⁵⁶ Markedsføring av hvalfangerbyen kan dermed oppfattes av internasjonale turister som et standpunkt i hvalfangstdebatten. Flere andre steder i Norge har satset på "hvalsafari" som en langt mer politisk korrekt hvalturisme.

I 2008 ble det opprettet et felles museum for Vestfold, "Vestfoldmuseene" hvor Hvalfangstmuseet inngår. Vestfoldmuseene er en regional organisasjon som har samarbeidsavtaler med de enkelte museene hvor man forplikter seg til å drive og videreutvikle virksomhetene i henhold til overordnede målsettinger og strategier i organisasjonen. I tillegg til forvalteransvaret skal Vestfoldmuseene også "(...) videreutvikle sterke lokale- og regionale merkenavn".²⁵⁷ Merkenavn er begrep hentet fra reklameindustrien og kan gjenspeile det Aspen kaller "et salgbart image".²⁵⁸ Gjennom lokale og regionale merkenavn skal steder i Vestfold skille seg ut og settes på kartet. Dette kan forklares som en konsekvens av globaliseringsprosesser,²⁵⁹ og som et ledd i den interurbane konkurransen om

²⁵³ Jensen 2008:15-16, 96

²⁵⁴ Kommuneplan for Sandefjord kommune. Vedtatt 2010:13

²⁵⁵ Jf. kapittel 2.3.1

²⁵⁶ International whaling commission, "IWC Information", <http://www.iwcoffice.org> (Lastet ned 4.5.2011)

²⁵⁷ Vestfoldmuseene, "Om oss", <http://www.vestfoldmuseene.no> (Lastet ned 18.4.2011)

²⁵⁸ Aspen 2005:5

²⁵⁹ Jf. Berg og Dale 2003:49

blant annet investeringer, næringsetableringer, arbeidskraft og turister.²⁶⁰ Slik som tidligere påpekt er dette sentralt i den regionale planleggingen til Vestfold fylkeskommune.²⁶¹ Sandefjord kommune trekker fram Vestfoldmuseene, og dermed indirekte et mål om å etablere lokale merkenavn. Dette samtidig som kommunen så tydelig befester hvalfangstens posisjon i Sandefjord, gjør at det kan tenkes at sentrale og regionale retningslinjer om kulturminner som grunnlag for verdiskaping har fått noe, om ikke eksplisitt, innpass i kommunens politikk.

I tillegg til at Sandefjord kommune ønsker å tiltrekke seg turister kommer det også fram i kommuneplanen at kommunen ønsker å gjøre seg attraktiv for andre grupper mennesker. Flere steder i kommuneplanen framheves det at Sandefjord skal være et godt sted å bo.²⁶² Det blir i denne forbindelse interessant å trekke fram hvordan kommunen har tatt til seg internasjonale tendenser, om interurban konkurranse og konkurransen om en attraktiv befolkningssammensetting.²⁶³ En av hovedmålsettingene i kommuneplanen presiserer dette:

Et viktig virkemiddel for å styrke bedriftenes rekrutteringsmuligheter og å motivere bedrifter og selvstendige næringsdrivende/grundere til å etablere seg i Sandefjord, er å gjøre det attraktivt å bosette seg i byen. Dette innebærer bl.a. at kommunen må ha et boligtilbud, et godt skole- og barnehage tilbud, et bredt kulturtilbud samt gode og varierte muligheter for fritidsaktiviteter.²⁶⁴

Kommunen er bevisst på at man må tiltrekke seg nye bedrifter og arbeidstakere, og at dette gjøres ved at byen fremstår som attraktiv og interessant. Kommunen ønsker å oppnå en attraktiv befolkningssammensetning og nye næringsetableringer, og er slik deltakende i det Leitner og Sheppard karakteriserer som en ”interurban konkurranse”.²⁶⁵ I motsetning til Vestfold fylkeskommune og nabokommunen Larvik trekker ikke Sandefjord kommune fram kulturminner eller kulturmiljøer som faktorer som vil kunne gjøre byen mer attraktiv. Det at Sandefjord kommune ikke er bevisst, eller ikke ønsker å bruke historie og kulturminner som en del av attraktivitetsbyggingen, kommer også fram ved at kulturminner og kulturmiljøer

²⁶⁰ Leitner og Sheppard 1998:285

²⁶¹ Jf. kapittel 4.1.2

²⁶² Kommuneplan for Sandefjord kommune. Vedtatt 2010:4, 12, 20

²⁶³ Jf. kapittel 2.1.3

²⁶⁴ Kommuneplan for Sandefjord kommune. Vedtatt 2010:20

²⁶⁵ Leitner og Sheppard 1998:285

ikke nevnes når det i kommuneplanen gjøres rede for ønsket videreutvikling av sentrum.²⁶⁶

Denne antagelsen styrkes også ved å se til de overordnede målene som kommuneplanen setter for byutviklingen, hvor det står at kommunen ønsker å ”bevare bymiljøer av stor historisk verdi”.²⁶⁷ Ved at kommunen tilsynelatende kun ønsker å bevare disse bymiljøene, kan det tenkes at Sandefjord kommune ikke anser kulturminner for å utgjøre en ressurs i byutviklingen.

4.3 Delkonklusjon

Gjennomgangen i dette kapittelet viser at det i den regionale planleggingen til Vestfold fylkeskommune, legges vekt på at kulturminner og kulturmiljøer er med å skape en regional identitet med vikingtid som et sentralt element. Kulturminner og kulturmiljøer ble også ansett som konkurransefortrinn i kampen om å være attraktiv for innflytting og næringsetableringer. Jamført resultatene i det foregående kapittelet, følger Vestfold fylkeskommune i stor grad sentrale retningslinjer om at kulturminner og kulturmiljøer danner grunnlag for gode lokalsamfunn og næringsutvikling. Undersøkelsene i dette kapittelet viser også at Larvik kommune i stor grad også følger statlige og regionale retningslinjer i forvaltning av kulturminner. I tillegg viste analysen av næringsplanen fra 2001, at Larvik var i forkant av den statlige utviklingen av kulturminner som grunnlag for næringsutvikling. Dette gjør det også nærliggende å tro at politikken om kulturminner som grunnlag for lokal samfunnsutvikling og næringsutvikling har fått gjennomslag i flere byer, noe som også studiene til forskerne i prosjektet *Kulturarv og stedsidentitet* viste.²⁶⁸ Derimot så viste gjennomgangen av planlegging i Sandefjord kommune at den tradisjonelle kulturminneforvaltningen, som i størst grad handlet om vern og ikke-kommersiell bruk, og at det er identitet og ikke attraktivitet som fortsatt er gjeldende. Til tross for at Sandefjord også ønsker å tiltrekke seg en attraktiv befolkningssammensetning og næringsetableringer, så inngår ikke bruk av kulturminner og historie i en slik utvikling. På en annen side, så er derimot ikke Sandefjord fremmed for bruk av kulturminner til eksterne formål, da kommunen aktivt har brukt deler av historien sin til å etablere et bilde av Sandefjord som ”hvalfangerbyen.”

²⁶⁶ Kommuneplan for Sandefjord kommune. Vedtatt 2010:12

²⁶⁷ Ibid:12

²⁶⁸ Jf. kapittel 1.2.2

5 Kulturminner i bruk

I forrige kapittel analyserte jeg regionale og kommunale planer for å gjøre rede for hvordan de sentrale retningslinjene har blitt utformet i Vestfold fylke og kommunene Sandefjord og Larvik. I dette siste analysekapittelet har jeg som siktemål å undersøke hvordan og i hvilke grad kulturminner brukes til verdiskaping på lokalt nivå og belyse eventuelle konsekvenser av en slik politikk. Dette vil jeg gjøre gjennom to mindre casestudier fra studieområdet. Fra Larvik kommune vil jeg gå nærmere inn i Verdiskapingsprosjektet Hammerdalen (heretter VSP Hammerdalen) som er et nedlagt industriområde hvor man har tatt i bruk gamle bygninger til ny bruk. Fra Sandefjord kommune vil jeg ta for meg saken om riving eller bevaring av de gamle industrilokalene til Vera Fabrikker.

De to casene er på mange måter ulike. VSP Hammerdalen var i perioden 2006-2010 en del av Verdiskapingsprogrammet til Riksantikvaren og hadde som målsetting å gjennomføre statlig kulturminnepolitikk om bruk av kulturminner som ressurser. Vera Fabrikker på den andre siden er tomme bygninger som ikke inngår i lignende prosjekt og vil dermed ikke ha samme utgangspunkt. I saken om Vera Fabrikker handler det om bygningene skal bevares eller rives mens dette allerede er avklart for VSP Hammerdalen. Av likhetstrekk derimot, er begge casene tidligere industrilokaler som har blitt vurdert som verdifulle både av Vestfold fylkeskommune, og deler av den respektive kommunale forvaltningen. Både Hammerdalen og Vera Fabrikker er lokalisert sentralt i byene og i nærheten av havnen. Begge er også eid av store kapitalsterke, private selskap, henholdsvis Treschow-Fritzøe i Larvik og Jotun i Sandefjord. Til slutt er begge casene lokalisert i Vestfold og er slik underlagt samme myndighet og regionale planlegging.

5.1 Verdiskapingsprosjektet Hammerdalen

VSP Hammerdalen ble i 2007 gjort til ett av pilotprosjektene til Verdiskapingsprogrammet på kulturminneområdet. Hammerdalen er et område i Larvik by hvor de sentrale produksjonsenhetene og bygningene til Fritzøe Jernverk lå.

I utgangspunktet var Hammerdalen et konsentrert område langs vestsiden av Farriselva som fikk navnet etter lyden av hamrene fra jernverket. Området som i dag kalles Hammerdalen inkluderer også anleggene for trelastindustri og mølledrift på østsiden av elva.²⁶⁹

Figur 3 Kart over Larvik sentrum. Kjerneområdet for verdiskapingsprosjektet er avgrensa med stipla linje.
Kilde: VSP Hammerdalen²⁷⁰

Hammerdalen var tidligere et lukket industriområde og ble med *Kommunedelplan Larvik by 2006-2018* vedtatt å innlemmes i bysenteret, som en del av en omforming av Larvik sentrum. Denne omformingene handlet i stor grad om å åpne bykjernen mot fjorden, etablere bedre kontakt mellom de ulike bydelene og ny bruk av udisponerte arealer. Ett av målene til kommunedelplanen var at kulturarven skulle sikres og brukes som en ressurs i videreutvikling av byen. Dette innebar blant annet at kommunen gjorde området Hammerdalen til spesialområde for bevaring.²⁷¹ Som det ble vist i kapittel fire ble det i *Strategisk Næringsplan 2001-2005* for Larvik kommune etablert at kulturarven skulle brukes som ressurs i byutvikling og i næringsutvikling. I denne planen ble det også lansert en målsetting om at fraflyttede og bynære næringsarealer skulle utvikles til egnede formål, og arealene i

²⁶⁹ Fritzøe Verk, "Fritzøe Verk i Hammerdalen", <http://www.fritzoeverk.no> (Lastet ned 19.4.2011)

²⁷⁰ Rapport Hammerdalen. Verdiskapingsprogrammet på kulturminneområdet 2011:6

²⁷¹ Kommunedelplan for Larvik by 2006-2018:13, 35

Hammerdalen ble nevnt som eksempel.²⁷² Det var altså allerede et ønske om å benytte de gamle industrilokalene til nye formål som kunne være med å utvikle byen og næringslivet, før området ble en del av Verdiskapingsprogrammet.

I tillegg til at prosjektet hadde forankring i lokale planer hadde Hammerdalen også et godt feste i regionale planer, og Larvik kommune var sammen med Vestfold fylkeskommune initiativtakere til prosjektet. Industrielle kulturminner er et nasjonalt satsningsområde²⁷³ og industrihistorie er, i tillegg til jernalder, et satsningsområde i kulturminneplanen for Vestfold. Vestfold fylkeskommune har også en klar og tydelig profil om at kulturminner er ressurser til verdiskaping.²⁷⁴ I tillegg til initiativtakerne Larvik kommune og Vestfold fylkeskommune, har samarbeidende aktører i prosjektet vært eier Treschow-Fritzøe, Larvik innovasjons-, nærings- og kompetansesenter, Høgskolen i Vestfold og Larvik museum.

I kulturminneplanen til Vestfold fylkeskommune var det riktignok Eidsfoss Jernverk og ikke Hammerdalen som ble trukket fram som eksempelområde.²⁷⁵ Det kan derfor være rimelig å anta at Hammerdalen ikke var det fremste eksempelet på industrihistorie som hadde grunnlag for verdiskaping slik Vestfold fylkeskommune presenterte det i sin kulturminneplan. I prosessen om å avgjøre hvilket prosjekt som skulle være med i Verdiskapingsprogrammet til Riksantikvaren ble både Hammerdalen og Eidsfoss vurdert som prioriteringsprosjekter av fylkeskommunen.²⁷⁶ Etter en lengre prosess vant Hammerdalen fram med begrunnelsen om at dette prosjektet også omfattet kystkultur, som var et av satsningsområdene til Verdiskapingsprogrammet. Et interessant poeng her er at det kommer fram i prioriteringsdokumentet til Vestfold fylkeskommune at prioriteringen kunne ha vært annerledes dersom det kun var snakk om forhold internt i fylket.²⁷⁷ Dette kan ha flere årsaker. Et av de avgjørende elementene kan ha vært at Hammerdalen er et område eid av en stor privat aktør og møtte dermed en annen av målsettingene til Riksantikvaren som gjaldt å skape samspill mellom offentlige og private aktører. Det var også viktig at Riksantikvaren ønsket at

²⁷² Larvik kommune. Strategisk Næringsplan 2001-2005:19

²⁷³ St.meld. nr. 16 (2004-2005):30

²⁷⁴ Jf. kapittel 4.1

²⁷⁵ Kulturarv i en ny tid. Fylkesdelplan for bevaring av kulturminner i Vestfold 2005-2008:32

²⁷⁶ Det var i alt seks søknader i Vestfold: Berger i Svelvik kommune, Eidsfoss i Hof kommune, Karljohansvern i Horten kommune, Hammerdalen i Larvik kommune, Tønsberg havn og en felles satsing mellom Frederiksvern Verft i Stavern i Larvik kommune og Karljohansvern Verft i Horten kommune

²⁷⁷ Vestfold fylkeskommune. Pilotprosjekt i Miljøverndepartementets verdiskapingsprogram - prioritering av prosjekter, 24.1.2006

det skulle være et spleiselag mellom offentlig økonomisk støtte og private ressurser.²⁷⁸ Det at Hammerdalen ble prioritert over Eidsfoss vakte misnøye, blant annet hos Fortidsminneforeningen i Vestfold som mente at de offentlige midlene fra Verdiskapingsprogrammet kunne betraktes som støtte til privat eiendomsutvikling for Treschow-Fritzøe.²⁷⁹ Dette vil jeg komme tilbake til litt senere i kapittelet.

5.1.1 En ny bydel med 600 års historie

I Verdiskapingsprogrammet til Riksantikvaren skulle man gjennom det som totalt ble tolv pilotprosjekter, medvirke til at kulturarven skulle brukes som ressurs i samfunnsutviklingen og danne grunnlag for verdiskaping. I tillegg skulle man gjennom programmet ta bedre vare på kulturarven og vinne ny kunnskap for framtidig forvaltning. Verdiskapingsbegrepet skulle i arbeidet med pilotprosjektene forstås bredt og favne om både kulturell, sosial og økonomisk verdiskaping.²⁸⁰ Når det gjelder kulturell verdiskaping blir dette i rapporten fra VSP Hammerdalen definert som "(...) hvordan kulturarven kan bidra til å styrke selvforståelse og trivsel, og dermed bidra til økt kunnskap og opplevelse".²⁸¹ Dette er i stor grad sammenfallende med hvordan Riksantikvaren betrakter begrepet og viser til en kobling mellom kulturarv og mer tradisjonelle verdier som selvforståelse og kunnskap. Slik det ble påpekt i kapittel 3.2 har kulturell verdiskaping også et økonomisk tilsnitt. Dette kommer fram i den avsluttende rapporten til VSP Hammerdalen hvor det hevdes at viktige nøkkelord for å definere kulturell verdiskaping er "identitet, særpreg ved sted, symbolbruk, omdømme og attraktivitet (...)".²⁸² Identitet er med på å danne menneskers selvforståelse, men slik VSP Hammerdalen bruker begrepet er det tale om områdets identitet som et historisk sted og kulturmiljø.²⁸³ Det vil si den mening som menneskene tilegger stedet.²⁸⁴ Fra VSP Hammerdalen er det et ønske om å formidle og bevare en forståelse for stedets historie og det kulturmiljøet som befinner seg der. På en annen side er det ikke bare bevaringen av området som er sentralt. Ved at rapporten under overskriften "kulturell verdiskaping" lister opp ulike aktiviteter og bruksområder for bygningene, dannes det et inntrykk av at det er områdets

²⁷⁸ Riksantikvaren, "Programnotat", <http://www.verdiskaping.info> (Lastet ned 1.4.2011)

²⁷⁹ Fortidsminneforeningen i Vestfold, "Eidsfoss på topp", <http://www.fmfvestfold.net> (Lastet ned 17.3.2011)

²⁸⁰ Jf. kapittel 3.2

²⁸¹ Rapport Hammerdalen. Verdiskapingsprogrammet på kulturminneområdet 2011:16

²⁸² Ibid:16

²⁸³ Ibid:16

²⁸⁴ Berg og Dale 2004:49

historie som er viktig å ta vare på, mens bevaringen av bygningene eller selve kulturminnet i større grad har et økonomisk formål. Dette forsterkes av at bygningene er tilrettelagt for nærings- og kompetansemiljøer.²⁸⁵ Det økonomiske tilsnittet er så tilstedeværende i rapporten at en kan få inntrykk av at bevaring av bygningene som kulturminner eller rester fra fortiden, blir en legitimering av, eller i alle fall et utgangspunkt for eiendomsutvikling.

Under kulturell verdiskaping blir også omdømme og attraktivitet trukket fram som nøkkelbegreper og vitner om en mer økonomisk motivasjon for denne type verdiskaping. Rapporten viser til at gjennom ulike aktiviteter, arrangementer og oppmerksomhet i media har Hammerdalen blitt "(...) satt på kartet og har et godt omdømme".²⁸⁶ Selv om økonomisk verdiskaping virker som å være svært innvirkende på kulturell verdiskaping, er det viktig å påpeke at prosjektet også har bidratt til at Larvik museum samarbeider eier Treschow-Fritzøe om bedriftsarkiv, fotosamlinger og samling av gjenstander fra industrien, samt utført omfattende dokumentasjon og en rekke formidlingsaktiviteter. I tillegg har Larvik Museum arrangert flere omvisninger, foredrag og formidlingsprosjektet "Minnefinnerne" som ble arrangert i kulturminneåret 2009.²⁸⁷ VSP Hammerdalen har slik resultert i økt kunnskap og opplevelse av områdets historie.

"Sosial verdiskaping" ble i kapittel 3.2 definert som lokal bevissthet og engasjement rundt kulturarven som ressurs, og samarbeid og samhandling ble trukket fram som viktige sider ved begrepet.²⁸⁸ Når det gjelder samhandling blir arbeidet som er gjort for økt samarbeid mellom brukerne av Hammerdalen vektlagt i rapporten ved presentasjon av et felles nettsted, fritzoeverk.no.²⁸⁹ På nettsiden får de ulike aktørene og Verdiskapingsprogrammet presentert seg, i tillegg til at nettsiden synliggjør ulike aktiviteter og arrangement. Rapporten legger også vekt på at samarbeidet mellom aktørene i prosjektet er godt, til tross for ulike interesser. I følge rapporten har VSP Hammerdalen fått en sterkere forankring i lokalmiljøet ved gjennomføring av ulike tiltak og arrangement. Med rapporten følger det en liste over utførte arrangement og tiltak, men det er vanskelig å lese hvilke tiltak som er rettet mot lokalbefolkningen og rapporten nevner heller ingen eksempler. Dette gjør at det blir uklart

²⁸⁵ Rapport Hammerdalen. Verdiskapingsprogrammet på kulturminneområdet 2011:14

²⁸⁶ Ibid:16

²⁸⁷ Ibid:16

²⁸⁸ Jf. kapittel 3.2

²⁸⁹ Rapport Hammerdalen. Verdiskapingsprogrammet på kulturminneområdet 2011:15

hva VSP Hammerdalen mener de har oppnådd i forhold til å øke lokal bevissthet og engasjement rundt bruk av kulturarven som ressurs.

I den endelige rapporten omtales VSP Hammerdalen som et byutviklingsprosjekt som skal ta vare på og bruke den materielle og den immaterielle kulturarven. Samtidig er det også et stedsutviklingsprosjekt som satser på en bærekraftig utvikling innen næring og kultur.²⁹⁰ Et byutviklingsprosjekt kan i denne sammenhengen forstås som et bevaringsprosjekt. Ved at de gamle industrilokalene blir satt i stand og nye aktiviteter flytter inn, er dette en form for vern gjennom bruk. Dette er også et av utgangspunktene for den statlige kulturminnepolitikken.²⁹¹

Figur 4 Sliperiet. Larvik kulturskole og Larvik Ballettskole har virksomhetene sine her i dag.
Foto: Roger Berg, bildet er utlånt fra fritzoeverk.no

Som et stedsutviklingsprosjekt er det nærliggende å tro at det i stor grad handler om utvikling av Hammerdalen som ”location”.²⁹² Det vil si at prosjektet utvikler området i forhold til lokalisering av ulike næringsvirksomheter, ved å styrke de ytre betingelsene for området som et sted som egner seg for nærings- og kompetansemiljøer. Stedsutviklingsprosjektet dreier seg

²⁹⁰ Rapport Hammerdalen. Verdiskapingsprogrammet på kulturminneområdet 2011:14

²⁹¹ St.meld. nr. 16 (2204-2005):55

²⁹² Jf. kapittel 2.1.3

også om utvikling av Hammerdalen som ”sense of place”.²⁹³ Som det ble påpekt ovenfor arbeidet man i VSP Hammerdalen for å formidle og bevare Hammerdalens historie og kulturmiljø. Ved at man med prosjektet ønsket å styrke folks forståelse og kunnskap om Hammerdalens historie, vil arbeidet kunne være med på å utvikle et sted som er avgrenset ut i fra hvordan menneskene oppfatter og tolker det.

I rapporten er det utvikling av stedet som tillegges mest vekt, og det handler i stor grad om eiendomsutvikling. Dette framheves blant annet ved at rapporten legger vekt på Hammerdalen som et attraktivt område under utvikling og med en unik beliggenhet. Utvikling av området handler ikke bare om restaurering og gjenbruk av gamle bygg, men også om ny eiendomsutvikling som blant annet oppføring av hotell, leiligheter, kulturhus og næringsbygg.²⁹⁴ Hammerdalen som et historisk område med kulturminner og kulturmiljøer kan slik anses å være med å øke verdien på, og gjøre nærliggende områder mer attraktive ved at man kan tilby et unikt område med utgangspunkt i industrihistorie og kulturarv. En slik stedsutvikling er også nært knyttet opp mot VSP Hammerdalen som et byutviklingsprosjekt. Dette da området blir transformert til en ny bydel i Larvik basert på nyskaping og kulturaktiviteter som har utgangspunkt i områdets historie. Slik som Berg og Dale påpeker er det muligheter for steder å utvikle noe nytt med utgangspunkt i noe særegent ved stedet.²⁹⁵ Det at Larvik kommune i samarbeid med blant annet Treschow-Fritzøe utvikler en ny, attraktiv bydel kan betraktes i lys av et ønske om, og behov for å skape et konkurransefortrinn i kampen om næringsetableringer og innflyttere. Som påpekt i forrige kapittel ønsker Larvik en endring fra produksjon av ting av jern og metall, til utvikling av ”kreative mennesker” og kulturbaserte arbeidsplasser.²⁹⁶ I følge Aspen kan en slik overgang fra industriproduksjon til tjenesteytende næringer være blant årsakene til at kultur som strategi for byutvikling benyttes i konkurransen om å skille seg ut og bli lagt merke til.²⁹⁷

Av resultater knyttet til økonomisk verdiskaping framheves det i rapporten at områdets historie brukes i profilering av aktørenes egen virksomhet. I forrige kapittel ble det vist hvordan Vestfold fylkeskommune mener at historie og kulturarv kan brukes til profilering av

²⁹³ Jf. kapittel 2.1.3

²⁹⁴ Rapport Hammerdalen. Verdiskapingsprogrammet på kulturminneområdet 2011:14

²⁹⁵ Berg og Dale 2003:49

²⁹⁶ Jf. kapittel 4.2.1

²⁹⁷ Marling mfl. 2007:6-10; Aspen 2005:5

stedet de befinner seg på.²⁹⁸ I kontrast til dette mener aktørene i VSP Hammerdalen at områdets historie og kulturminnene profilerer virksomhetene som befinner seg på stedet, og de produktene de leverer. Ved å bruke kulturminner og historie til å profilere nærings- og kompetansemiljøet i Hammerdalen ønsker man altså at kulturminnene og kulturmiljøet skal gi en merverdi eller økonomisk vinning. Dette gjøres ved at man får en høyere omsetting av produkter og tjenester som befinner seg i, eller som er produsert i dette området.²⁹⁹ Det kommer også fram av prosjektplanen fra 2007 at økonomisk verdiskaping har vært svært sentralt: ”Verdiskapingsprosjektet Hammerdalen har lagt til grunn en forståelse av verdiskapingsbegrepet som økonomisk verdiskaping, dvs. direkte økonomiske verdier ved bruk”.³⁰⁰ Her blir det brede verdiskapingsbegrepet som Riksantikvaren legger til grunn i Verdiskapingsprogrammet, satt til side til fordel for økonomisk verdiskaping. Verdiskapingen skal i følge prosjektplanen realiseres gjennom eiendomsutvikling, ny bruk av bygningene og næringsvirksomhet. Det kan dermed antas at økonomisk verdiskaping er en økonomisk gevinst som kan måles gjennom bruk av kulturminner for produksjon av ulike varer og tjenester.³⁰¹ Immaterielle verdier som identitet og opplevelse er i følge prosjektplanen til VSP Hammerdalen også viktige suksessfaktorer, men disse skal i følge prosjektplanen danne grunnlaget for lønnsomme bedrifter.³⁰²

Undersøkelsene ovenfor viser at VSP Hammerdalen følger retningslinjer gitt i planer fra Larvik kommune om ny bruk av kulturminner og kulturmiljøer, og at området skal inkluderes som en del av Larvik by. Gjennomgangen viser også at det er økonomisk verdiskaping som er mest sentralt i VSP Hammerdalen og at det i stor grad dreier seg om eiendomsutvikling. Dette har møtt kraftig kritikk fra Fortidsminneforeningen i Vestfold:

Fortidsminneforeningen karakteriserer pilotprosjektet Hammerdalen Verdiskaping gjennom 600 år som en dårlig kamuflert foring for grunneierens utbyggingsinteresser i det viktige kulturmiljøet og påpeker at Riksantikvaren har satt seg i en situasjon hvor direktoratet legitimerer eiendomsutviklerens næringsinteresser.³⁰³

²⁹⁸ Jf. kapittel 4.1.1

²⁹⁹ I 2011 var det godt over 40 virksomheter i området, fra flere ulike kunstnere, verksteder og kulturinstitusjoner til treningssenter, barnehage, regnskaps- og ingeniørbedrifter.

³⁰⁰ VSP Hammerdalen. Fremtidens verdiskaping med 600 års erfaring. Prosjektplan:7

³⁰¹ Baadsvik og Daugstad 2003:7

³⁰² VSP Hammerdalen. Fremtidens verdiskaping med 600 års erfaring. Prosjektplan:7

³⁰³ Fortidsminneforeningen i Vestfold, ”Utfordrer Riksantikvaren”, <http://www.fmfvestfold.net> (Lastet ned 5.5.2011)

Fortidsminneforeningen i Vestfold kritiserer Riksantikvaren for å bruke statlige midler til å legitimere privat eiendomsutvikling med grunnlag i kulturminner, og for at embetet har tillatt riving og nedbygging av historisk viktige plasser til fordel for grunneieren. Kritikken går også på at Fortidsminneforeningen i Vestfold mener at Treschow-Fritzøe har en for sterk maktstilling og bruker det historiske området til privat utbygging. Treschow-Fritzøe er eier av området og er slik en sentral aktør i prosjektet. Etter avsluttet prosjekt skiftet området som omfattet VSP Hammerdalen navn til Fritzøe Verk, og viser at bedriften også vil være sterkt inne i forvaltningen av kulturminnene og kulturmiljøet også i framtiden. Jeg vil ikke gå nærmere inn på en analyse av hvorvidt kritikken fra Fortidsminneforeningen i Vestfold er berettiget eller ikke, men det er viktig å trekke dette fram som en mulig konsekvens av at kulturminner og kulturmiljøer skal danne grunnlag for økonomisk verdiskaping.

5.2 Vera Fabrikker

Industrianlegget til gamle Vera Fabrikker ble i desember 2010 vedtatt å skulle rives etter søknad fra eier Jotun. Anleggets historie går tilbake til begynnelsen av 1900-tallet og da hvalfangst var en ekspanderende næringsvei. Den voksende etterspørselen av herding av hvalolje førte til grunnleggelsen av Vera Fedtraffineri i 1911. Selskapet gikk konkurs i 1922 og ble kjøpt opp av Odd Gleditsch senior i 1930. Gleditsch senior hadde i 1926 etablert selskapet Jotun.³⁰⁴ Vera Fabrikker var en stor og viktig bedrift i Sandefjord som framstilte linolje for malingsproduksjon og ulike typer fett og olje til næringsmiddel- og kosmetikkindustri. Anlegget består i dag av fem enkeltbygninger i betong og med fasader av tegl. De fire eldste er fra ca. 1920 og er sammenbygget (bygning F). Bygning F er forbundet med en nyere bygning fra 1950-tallet (bygning E). Området ligger ned mot Sandefjordsfjorden og er i den nåværende kommuneplanens arealdel avsatt til industriformål.

³⁰⁴ Jf. kapittel 2.3.1

Figur 5 Bygning E (til høyre) og F (til venstre). Foto: Per Langevei. Kilde: sb.no

Jotun sendte i juni 2010 en søknad om riving av bygning E og F samt fjerning av to deponier. Årsakene til ønsket om riving var at bygningene er i dårlig forfatning og standard. Bygningene har i følge Jotun høye driftskostnader som til tider overgår inntektene og egner seg ikke til utleie eller nytte.³⁰⁵

5.2.1 Bevaring eller riving?

Sandefjord kommune sendte saken over til Vestfold fylkeskommune og ba om en uttalelse. Kommunen skriver i oversendelsen at den foreløpige vurderingen er at man bør tillate riving av bygning E, mens ”bygg F har fasader i tegl som kan representere en viktig del av Vestfolds historie og også er av arkitektonisk interesse”.³⁰⁶ Før kommunen sendte over søknaden om riving til fylkeskommunen som faglig rådgivende instans, påpekte saksbehandlerne i Sandefjord at bygning F kunne representere viktige regionale verdier. I uttalelsen fra Vestfold fylkeskommune, avdeling Kulturarv, påpekes det at bygningene er nært knyttet til Jotuns

³⁰⁵ Jotun v/ Aagaard, 20.7.2010, ”Jotun - Veløyveien 17, Grn. 111/2 - Riving av industribygg”

³⁰⁶ Sandefjord kommune v/ Piombiono, 13.8.2010, ”Jotun - Veløyveien 17, Grn. 111/2 - Riving av industribygg”

historie og er en kilde til lokal industri- og kulturhistorie i Sandefjord.³⁰⁷ Mens saksbehandleren i Sandefjord kommune anser bygningen for å ha regionale verdier, vektlegger fylkeskommunen bygningenes lokale verdier for Sandefjord og for bedriften.

Fylkeskommunen påpeker også at saken berører nyere tids kulturminner.³⁰⁸ Nyere tids kulturminner favner om alle historiske minner fra etter reformasjonen i 1537. Disse er ikke automatisk fredet etter kulturminneloven og er et omfattende begrep som favner over alle spor etter mennesker. Hvilken verdi kulturminnet har, blir da en skjønnsmessig vurdering. For å vurdere om kulturminner er bevaringsverdige, eller verneverdige, legger Vestfold fylkeskommune Riksantikvarens kriterier til grunn.³⁰⁹ Etter vurdering og befaring på området mente fylkeskommunens avdeling Kulturarv, at den eldste delen av området, bygning F, "(...) representerer klare kulturhistoriske verdier, og er bevaringsverdig".³¹⁰ Det at fylkeskommunen mener at verdiene til bygning F er "klare" kan tolkes som at bygningen åpenbart er viktig og slik nesten automatisk krever bevaring. Dette er et sterkt uttrykk fra den regionale kulturminneforvaltningen. Fylkeskommunen mener også at bygningen har arkitektur- og bygningshistoriske verdier. Av kriteriene til Riksantikvaren trekker fylkeskommunen også fram at området har høy autentisitet med åpenbare arkitektoniske verdier. Et kriterium for vern som Riksantikvaren legger vekt på er alder. Dette trekker ikke fylkeskommunen fram. Fylkeskommunen legger heller ikke vekt på bruksverdi, som også er et av kriteriene til Riksantikvaren. Bruksverdi har, som det ble påpekt i kapittel to, vært en av de sentrale begrunnelsene for bevaring av kulturminner. Selv om fylkeskommunen ikke nevner bygningenes bruksverdi, gjør man kommunen oppmerksom på at bevaring i liten grad vil legge begrensninger på utnyttelse av resten av området da bygningene ligger i utkanten.³¹¹ Dette kan tyde på at fylkeskommunen mener bevaring ikke vil legge bånd på bruk av området rundt, selv om selve bygningene ikke tas i bruk.

³⁰⁷ Vestfold fylkeskommune v/ Gansum og Hanch-Hansen, 13.9.2010, "Jotun A/S /Vera fabrikker - Veløyvn. 17, gbnr. 112/2, Sandefjord: Uttalelse til søknad om riving"

³⁰⁸ Ibid.

³⁰⁹ Vestfold fylkeskommune, "Kriterier for verneverdi" <http://www.kulturarvvestfold.no> (Lastet ned 13.5.2011)

³¹⁰ Vestfold fylkeskommune v/ Gansum og Hanch-Hansen, 13.9.2010, "Jotun A/S /Vera fabrikker - Veløyvn. 17, gbnr. 112/2, Sandefjord: Uttalelse til søknad om riving"

³¹¹ Vestfold fylkeskommune v/ Gansum og Hanch-Hansen, 13.9.2010, "Jotun A/S /Vera fabrikker - Veløyvn. 17, gbnr. 112/2, Sandefjord: Uttalelse til søknad om riving"

I Larvik ble det allerede i 2001 lagt inn i kommuneplaner at Hammerdalen skulle tas i bruk i byutviklingen og reguleres til spesialområde for bevaring. I kommuneplanen til Sandefjord er området hvor Vera Fabrikker ligger, regulert til industriformål. Det har ikke foreligget noen vurdering av hva området skal brukes til dersom industrivirksomheten faller fra. Det foreligger heller ingen plan for hva Jotun ønsker å bruke området til. Dette er fylkeskommunen skeptisk til og henstiller Sandefjord kommune om å se søknaden om riving i et større perspektiv. Med større perspektiv viser fylkeskommunen til at det i de utfyllende bestemmelsene i kommuneplanens arealdel, stilles krav om at det ikke kan settes i gang endringstiltak som påvirker verneverdig bebyggelse og kulturminneinteresser før området inngår i en regulerings- eller bebyggelsesplan.³¹² For å kunne fatte et vedtak må det dermed gis dispensasjon fra kommuneplanens utfyllende bestemmelser. I følge plan- og bygningslovens § 19-2 kan kommunen gi dispensasjon fra bestemmelsene i kommuneplanens arealdel dersom fordelene ved endring er klart større enn ulempene. I følge både rådmannen i Sandefjord og Vestfold fylkeskommune, er de kultur- og bygningshistoriske verdiene bygning F representerer, såpass store at riving vil medføre en klart større ulempe enn bevaring.³¹³ I tillegg mener begge instansene at bygning F ligger i et hjørne av eiendommen og ikke vil være et stort hinder for framtidig videreutvikling av eiendommen. Nabobygningen (bygning E) anser fylkeskommunen som å ha lavere kultur- og bygningshistorisk verdi, og mener at riving bør kunne tillates. Det samme gjelder fjerning av deponiene.

I doktoravhandlingen *Fabriken som kulturarv. Frågan om industrilandskapets bevarande i Norrköping 1950-1985* hevder Annika Alzén at anvendelse og en eventuell forandring av kulturarven, kan være en mulig strategi for bevaring. Ved at man ikke har eiere eller brukere til et bygningsmiljø, hevder Alzén at det ut i fra et økonomisk perspektiv vil være vanskelig for forvaltningen å hevde at kulturminnet skal bevares.³¹⁴ Dette kan være tilfellet i Sandefjord. Jotun har slik det har blitt påpekt, ikke interesse av at bygningene bevares. Det kan derfor bli vanskelig å kreve bevaring for området da en eventuell bevaring vil medføre vedlikeholdskostnader. Om det er rimelig for kommunen å kreve at Jotun som eier skal bekoste dette og om det eventuelt blir aktuelt for kommunen å bevilge midler, blir spørsmål man må ta stilling til. Forslaget som ble fremmet i plan- og bygningsutvalget tok nettopp dette

³¹² Kommuneplan for Sandefjord kommune. Vedtatt 2010:Utfyllende bestemmelser punkt 1.2

³¹³ Sandefjord kommune v/ Piombino, 2010. Saksframlegg. Rådmannens innstilling. Jotun - Veløyveien 17, GNR 111/2 - Riving av industribygg

³¹⁴ Alzén 1996:126

opp til vurdering: ”Som overvekt av grunner anføres at bygningenes arkitektoniske kvaliteter ikke veier opp for kostnadene for å holde bygningene ved like, mot hensynet til mulighetene for en hensiktsmessig utnyttelse av næringsområdet”.³¹⁵ Med dette anser plan- og utbyggningsutvalget området for å ha muligheter til næringsutnyttelse. Dette står det ingen ting om i søknaden, det finnes heller ingen planer for det i følge Jotun. Men det er nærliggende å tro at Jotun ønsker å benytte området i framtiden, ettersom de vil ha bygningene fjernet. Et spørsmål som reiser seg er hva som vil skje når bygningene er revet. Ettersom det ikke foreligger noen plan for bruk av området er det heller ikke mulig å vurdere om de gamle bygningene kunne ha blitt tatt i bruk, om enn med et annet formål enn industri.

Etter at plan- og utbyggingsvalget i desember 2010 vedtok å gi Jotun dispensasjon fra kommuneplanen, og tillate riving av bygningene kom det flere kommentarer i Sandefjords blad. Ansvarlig redaktør Jan Roaldset spør hva det er som egentlig skjer når Sandefjord for første gang i nyere tid risikerer å miste et industriminne.³¹⁶ Han framhever at Vera-bygningen (bygning F) framstår som et symbol på hva kjemisk industri har betydd for næringslivet og innbyggerne i Sandefjord. Som det kom fram av kapittel 2.4.1 så var industrien en del av Sandefjords suksess innen hvalfangstnæringen. Roaldset siterer også et tidligere innspill i avisen av Astor Andersen: ”Denne debatten handler ikke lenger om dårlig teglstein, men om Sandefjords sjel. Uten noen bevarte industribygg fra byens «gullalder» blir vi et fattigere lokalsamfunn”.³¹⁷ Disse meningene kan illustrere en tematikk som ble tatt opp i kapittel 4.2.4. Sandefjord har lenge satset på hvalfangsthistorie. På denne måten kan det være at deler av historien blir glemt, eller valgt bort. Det at plan- og utbyggingsutvalget tillot riving av bygningene kan tyde på at man ikke anser historien som bygningene representerer, som viktig. Det som Roaldset og Andersen derimot påpeker er at bygningene ikke representer en annen historie, men utdyper fortellingen om Sandefjords tilknytning til hvalfangst.

I følge innspillet til Andersen handler det ikke bare om sjel og identitet, eller lokalhistorie, men også om muligheter for verdiskaping og kreativ industri. Dette gjør han ved å sammenligne fabrikkene med Hamnerdalen i Larvik. Dette gjør også Roaldset som snakker varmt om at en bevaring vil måtte rommes med innhold og mennesker. Området må kunne

³¹⁵ Sandefjord kommune, 15.12.2010, Møteprotokoll. Plan- og utbyggingsutvalget/ faste utvalg for plansaker

³¹⁶ Roaldset 22.12.2010, ”Vi må ta vare på industriarven”, Sandefjords blad, s. 10

³¹⁷ Andersen 21.12.2010, ”Kampen om Vera Fabrikker (1): Industriarv og kystkultur”, Sandefjords blad, s. 12-13

disponeres av eier Jotun til å romme bolig- og næringsutvikling.³¹⁸ Andersen mener at bygningene ikke skal bevares som pynt, men som et næringspolitisk verktøy, næringsklynge for kreativ industri, tiltrekke seg nyetableringer, unge mennesker, utvikling av urbanitet og ny identitet.³¹⁹ Disse meningene er tett knyttet til tematikk i den foregående analysen. Roaldset og Andersen mener at bygningene har en potensiell bruks- og økonomiskverdi. Dette sammen med at en ny bruk av bygningene kan gjøre at Sandefjord framstår som mer attraktiv for turister og tilflyttere, gjør at det kan tenkes at trendene om bruk av kulturminner og kulturmiljøer i en interurban konkurranse også har nådd Sandefjord, selv om plan- og bygningsutvalget og Jotun har tatt dette i betraktning.

I statlig kulturminnepolitikk og regionale planer i Vestfold ønsker man at det legges til rette for at kulturminner og kulturmiljøer skal danne grunnlag for verdiskaping og næringsutvikling. Som det ble påpekt i kapittel tre så utgjør dette et kulturarvparadigme hvor kulturminner og kulturmiljøer anses som midler til å møte ulike samfunnsbehov. Dette problematiserer Skogheim og Vestby ved å spørre om bevaring av kulturminner og kulturmiljøer er avhengig av økonomi:

Når kulturarven i økende grad betraktes som instrument og ressurs for andre formål, kan det bryte med forestillinger om kulturens autonomi, der kulturens suksesskriterier er knyttet til dens egne, interne kvalitetskriterier. Et spørsmål som kan reises er om kulturarvens berettigelse i stor grad hviler på at den er økonomisk lønnsom.³²⁰

Som illustrert ovenfor anser ikke Jotun bygningene for å være økonomisk lønnsomme eller egnet til bruk, noe de fikk medhold i hos plan- og utbyggingsutvalget. Det kan derfor hevdes med bakgrunn i problematiseringen til Skogheim og Vestby at en mulig konsekvens av den nye kulturminnepolitikken kan være at det vil kunne foregå en seleksjon på bakgrunn av interesser og økonomi i bevaring av kulturminner.

³¹⁸ Roaldset 22.12.2010, "Vi må ta vare på industriarven", Sandefjords blad, s. 10

³¹⁹ Andersen 22.12.2010, "Kampen om Vera Fabrikker (2): Riving eller kulturpark?", Sandefjords blad, s. 10-11

³²⁰ Skogheim og Vestby 2010:8

I tillegg til økonomi handler det om vilje og interesse for bevaring fra eier sin side, og eventuell ny bruk av området. Men bevaring av kulturminner skal ikke kun være et privat anliggende. Slik som Roaldset påpeker er det ikke bare Jotun sitt ansvar å sørge for at kulturminner blir bevart. Det er også et offentlig anliggende som innebærer deltakelse fra sentrale kulturmyndigheter og en plan for bevaring fra Sandefjord kommune og Vestfold fylkeskommune.³²¹

5.3 Delkonklusjon

Gjennomgangen i dette kapittelet viser at Hammerdalen ble framfor Eidsfoss, prioritert som pilotprosjekt til Verdiskapingsprogrammet. I tillegg til kystkultur var det også samspillet mellom private og offentlige aktører, samt spleiselag mellom offentlig økonomisk støtte og private ressurser som var utslagsgivende årsaker til dette. Undersøkelsene viser også at verdiskaping i VSP Hammerdalen i stor grad dreier seg om økonomi og tilrettelegging av bygningene for nærings- og kompetansemiljøer. Sentralt er også eiendomsutvikling ved oppføring av ulike nye bygg i tilgrensende områder.

Larvik kommune følger gjennom VSP Hammerdalen sentrale retningslinjer og regionale planer om bruk av kulturminner i stedsutvikling og omdømmebygging. Prosjektet er også en gjennomføring av planer i næringsplanen fra 2001 om at kulturarven skulle brukes som ressurs i byutvikling og i næringsutvikling. Dette har møtt kritikk hos Fortidsminneforeningen i Vestfold som mener at Riksantikvaren gjennom Verdiskapingsprogrammet bruker statlige midler til å legitimere privat eiendomsutvikling.

I det andre casestudiet ble det vist at det er vedtatt å rive Vera Fabrikker til tross for at rådmannens innstilling og uttalelse fra Vestfold fylkeskommune mener at bygning F er bevaringsverdig og representerer lokal industri- og kulturhistorie, både for Sandefjord og for Jotun. Jotun ønsker å rive bygningene da de ikke anser det for å være økonomisk lønnsomt å bevare dem. Det har blitt påpekt at det kan være vanskelig å hevde bevaring av kulturminner ut i fra et økonomisk perspektiv, ved at bruksverdien til kulturminner og kulturmiljøer tillegges stor vekt. Etter vedtaket om riving kom det reaksjoner lokalt i media som blant annet

³²¹ Roaldset 22.12.2010, ”Vi må ta vare på industriarven”, Sandefjords blad, s. 10

sammenlignet fabrikkene med bygningene i Hammerdalen og at en eventuell ny bruk ville kunne tiltrekke seg nyetableringer og mennesker som søker en moderne by med unike kvaliteter. Det ble også påpekt at det er lokale meninger om at Sandefjord mister en del av sin sjel og lokalhistorie ved riving av bygg som representerer en betydningsfull næring i Sandefjord.

6 Konklusjon

I denne oppgaven har jeg avdekket en endring fra vern til verdiskaping i den statlige tilnærmingen til kulturminneforvaltning og undersøkt hvordan politikken har blitt utformet i et ekspansivt område hvor presset på kulturminner er stort. Ved å ta for meg to lokale casestudier har jeg også kunnet avdekke noen mulige konsekvenser av den nye kulturminnepolitikken. Jeg har tatt utgangspunkt i at kulturarv anses som et middel til å møte behov som oppstår i samfunnet. Ved ytterligere å støtte meg til teorier og kunnskap om stedsutvikling har jeg kunnet belyse hvordan kulturarv inngår som et element i utvikling av attraktive steder.

Siktemålet i kapittel tre var å finne svar på *når og hvordan koblingen mellom kulturminner og verdiskaping oppstår i statlig kulturminneforvaltning*. Ved å bruke illustrasjonen av kulturminner som grunnlag for verdiskaping i St.meld. nr. 16 (2004-2005) *Leve med kulturminner* som et startpunkt for analyse, har jeg belyst hvilke målsettinger bruken av kulturarv skal møte i samfunnet. Jeg har også undersøkt når elementene som omfattes av verdiskapingsbegrepet dukker opp. Instrumentell bruk av kulturminner er ikke noe nytt og kulturminneforvaltning har i utgangspunktet vært basert på ikke-kommersielle interesser som kunnskapsverdi og identitet. Bruk av vikingskipene i konstruksjonen av nasjonen Norge med røtter 1000 år tilbake i tid, vitner om dette. I denne type bruk har målgruppen i stor grad vært intern, ved at man har rettet seg mot stedets egen befolkning. Dette har endret seg fram mot vår tid. Gjennomgangen av statlige dokument viser at det allerede på begynnelsen av 1980-tallet var sentralt i kulturpolitikken at kulturarv var gjensidig avhengig av og utviklende for et ytre mål, eller behov som samtiden hadde. For 30 år siden var dette behovet å verne om det norske i møte med det internasjonale og stimulere til utvikling av bygde- og bysamfunn. Det skulle tas hensyn til kulturhistoriske verdier i planlegging og utvikling av steder og slik bidra til en positiv samfunnsutvikling.

Den mer økonomiske tilnærmingen kom omtrent et tiår senere i forbindelse med endring av kulturminneloven. Med lovendringen i 1992 ble kulturminner og kulturmiljøer definert i formålsparagrafen som ressurser til samtidens og kommende generasjoners virksomhet. Denne endringen viser at dette var sentralt i kulturminneforvaltningen ettersom formålsparagrafen viser den overordnede programerklæringen på kulturminnefeltet på

begynnelsen av 1990-tallet. Det ble også åpnet for mulighetene til å se kulturminneforvaltning i sammenheng med næringsutvikling. Dette viser at den økonomiske siden av verdiskaping er framme allerede i 1991. Kulturminner og kulturmiljøer ble her ansett som økonomiske verdier som kunne brukes i videre utvikling av kommuner.

Kulturminner og kulturmiljø som middel til utvikling av lokalsamfunn økte utover på 1990-tallet. I 1996 ble det holdt en konferanse i forkant av KMÅ, hvor utgangspunktet var kulturminner som kilder til verdiskaping. Formålet med konferansen var i følge daværende miljøvernminister Thorbjørn Berntsen å fokusere på utfordringer som vil oppstå i arbeidet med å finne næringsvirksomheter som både skulle sikre levedyktige bygde- og kystsamfunn og samtidig respektere kulturarven. Her ser vi at vern forutsetter bruk av kulturminner og at bruken er med på å verne kulturminner, slik det blir illustrert i St.meld. nr. 16 (2004-2005). Det at vern av kulturminner er avhengig av bruk, gjør at kulturminners bruksverdi blir en sentral del av begrunnelsen for bevaring. Dette kan sies å være sammenfallende med det Ashworth kaller ”the conservation paradigm”. Til tross for at brukskriteriet ikke er enerådende i norsk kulturminneforvaltning i siste halvdel av 1990-tallet, har bruken av kulturminner for å oppnå ytre mål blitt mer framtrædende enn tidligere. Daværende miljøvernminister Berntsen mente at bruk av kulturminner var et viktig distriktpolitisk virkemiddel. Det at kulturminneforvaltning får en sterk posisjon innenfor et politikkområde, distriktpolitikk, som har vært svært sentral i norsk politikk over lang tid, og fortsatt er det i dag, viser at det er i ferd med å skje et skifte til ”the heritage paradigm”. Det Berntsen omtalte som distriktpolitikk i 1996, har mot midten av 2000-tallet endret seg til en mer generell næringspolitikk i både sentrale og perifere strøk.

På begynnelsen av 2000-tallet ble det sentralt at kulturminner og kulturmiljøer danner grunnlag for verdiskaping i næringslivet og positiv stedsutvikling. Noe av begrunnelsen for dette lå i hvordan Kulturminneutvalget og Miljøverndepartementet mente at kravet om utvikling og nyskaping i byer og steder måtte kombineres med en utnyttning av kulturminner og kulturmiljøer. Bruken har slik i større grad rettet seg mot en ekstern mottakergruppe i håp om å tiltrekke seg mennesker, arbeidsplasser og næringsetableringer. Skogheim og Vestby hevder i rapporten fra prosjektet *Kulturarv og stedsidentitet* at den statlige tilnærmingen til kulturarv gjennomgikk et paradigmeskifte på midten av 2000-tallet. Dette innebar at kulturminner og kulturmiljøer ble betraktet som middel til en rekke formål i samfunnet. Mine

undersøkelser viser derimot at elementer i et slikt paradigmeskifte kan spores lenger tilbake i tid og at dette skiftet muligens skjedde noe tidligere, kanskje allerede i siste halvdel av 1990-tallet med blant annet konferansen *Kulturarv – en kilde til verdiskaping* i 1996, og talen til daværende miljøvernminister Berntsen. Det er derimot også slik at et paradigmeskifte ikke vil være endelig. Det vil si at man hele tiden vil finne representanter og holdninger fra foregående paradigmer. Vern av kulturminner og kulturmiljøer er fortsatt en sentral del av den norske kulturminneforvaltningen, og det vil det trolig alltid være. Det som denne oppgaven har belyst, er at verdiskaping i økende grad har blitt sidestilt med bevaring.

I kapittel tre tok jeg også for meg den nye plan- og bygningsloven og hvordan hensynet til kulturminner og kulturmiljøer og ressursene disse representerer, i større grad enn tidligere skal bli ivaretatt i regional og kommunal planlegging. Gjennomgangen viste at kulturminner og kulturmiljøer har fått en sentral plass i loven og at den gir en åpning for å vurdere disse som verdifulle også fra et nyttemessig perspektiv i areal- og samfunnsplanlegging. Disse funnene dannet utgangspunktet for problemstillingene i kapittel fire hvor jeg søkte svar på *hvordan kulturminner som grunnlag for verdiskaping har blitt utformet i regional og lokal planlegging*.

Analysen av kulturminneplanen til Vestfold fylkeskommune viser at kulturminner og kulturmiljøer skal danne grunnlag for blant annet verdiskaping i regionen. Verdiskapingstanken er tredelt og fylkeskommunen anser kulturminner for å ha en direkte økonomisk verdiskaping ved at bruk av kulturminner og kulturmiljøer kan måles gjennom produksjon og omsetning av ulike varer og tjenester. Verdiskaping går også ut på at vedlikehold av kulturminner har miljømessige gunstige fordeler samtidig som dette er med å skape indirekte økonomiske verdier gjennom etterspørsel av varer og tjenester. Til slutt bidrar kulturminner til at det skapes immaterielle verdier som gir steder historisk dybde og symbolsk betydning. Dette vil si at kulturminner kan skape identitet, tilhørighet, refleksjon og stolthet. Til tross for at Vestfold fylkeskommune anser kulturminner for å danne grunnlag for en bred verdiskaping er det økonomiske aspektet allikevel mest framtrede.

I den gjeldende regionale planen og kulturminneplanen til Vestfold fylkeskommune er konstruksjon av regional identitet og posisjonering av Vestfold som et vikingfylke sentralt. Fylkeskommunen ønsker å styrke nasjonale symbolverdier og slik høste anerkjennelse fra

andre om at Vestfold er en historisk viktig region. I analysen av de regionale planene fant jeg også at bruken av kulturminner og kulturmiljøer i stor grad skal rettes utad, mot de som står utenfor regionen, ved blant annet å øke Vestfoldbyenes konkurransekraft. Det vil si at kulturminner og kulturmiljøer skal skape attraktive steder som kan hevde seg både i nasjonale og internasjonale markeder om flere arbeidsplasser og næringsetableringer. Sentralt for fylkeskommunen er også å tilstrebe en utvikling som tiltrekker seg unge mennesker, med høy kompetanse og kreativitet som kan skape ytterligere virksomheter og arbeidsplasser. Dette er i stor grad sammenfallende med det Richard Florida kaller den ”kreative klasse”. Et av virkemidlene til å hevde seg i konkurransen om de kreative menneskene og ønskede næringsetableringer, er å ta i bruk stedets særegne kvaliteter i omdømmebygging. Vestfolds kulturminner og kulturmiljøer er slik fylkeskommunen ser det med å skape det gode bosted og er også viktige elementer i markedsføring av regionen. Undersøkelsen av de regionale planene viser også at Vestfold fylkeskommune eksplisitt sier at brukbarheten til kulturminner og kulturmiljøer må konstrueres og argumenteres for. Dette kan tyde på at kulturminner og kulturmiljøer blir produkter som styres og konstrueres av prosesser for å imøtekomme ulike behov i den regionale forvaltningen i Vestfold. Slik kan det hevdes at ”the heritage paradigm” i stor grad er gjeldende i Vestfold.

Dette viser at Vestfold fylkeskommune i stor grad følger den statlige kulturminnepolitikken om at kulturminner og kulturmiljøer utgjør grunnlag for næringsutvikling og utvikling av gode lokalsamfunn. På samme måte som Miljøverndepartementet i St.meld. nr. 16 (2004-2005) hevder at kulturminner og kulturmiljøer danner grunnlag for lokal samfunnsutvikling og verdiskaping i næringslivet, stadfester Vestfold fylkeskommune at kulturminner og kulturmiljøer øker steders attraktivitet og konkurransefortrinn. Det viser seg også at begge instansene benytter seg av et språk som slår fast positive virkninger av dette, uten å problematisere en slik utvikling, og uten konkrete bevis for at det faktisk er slik.

Mens Vestfold fylkeskommune anser kulturminner og kulturmiljøer som å være sentrale verdier til å skape identitet og attraktivitet i sin planlegging, er kulturminner og kulturmiljøer å regne som lokale ressurser ettersom det er kommunene som er den viktigste forvalteren av kulturminner. I analysen av planene til Larvik kommune har jeg kommet funnet at Larvik også legger stor vekt på kulturminner og kulturmiljøers rolle i stedsutvikling og verdiskaping. Kommunen var også tidlig ute med å inkludere dette i sin overordnede planlegging og

publiserte allerede med i 2001 sine planer om å bruke kulturminner til å danne grunnlag for næringsetablering. I den gjeldende kommuneplanen så skal Larvik børste støv av sine gamle kulturskatter og ønsker å bruke kulturarven som en ressurs i kommunens utvikling. Historien skal vises fram historien med nye farger og tyder på at den skal gjøres mer attraktiv, både for kommunens egne innbyggere og for en ekstern mottaker gruppe. For Larviks befolkning skal kulturarven skape stolthet og identitet og stimulere til en felles plattform for deltakelse og samhandling. Samtidig skal kommunen øke innbyggernes kunnskap om Larviks historie. Det at kommunens historie skal vises fram med nye farger har også en ekstern mottakergruppe, ved at man henvender seg til innflyttere og næringsetableringer. For å styrke Larviks eksterne image og omdømme som et godt sted, ønsker kommunen å ta i bruk bevaring og utvikling av blant annet kulturminner og stedsidentitet. Strategiene har siden begynnelsen av 2000-tallet, vært å gjøre kommunen til et attraktivt sted hvor den tidligere tunge industriens nyskapende ”ånd” skal danne grunnlaget for nye arbeidsplasser og videreføres i kulturindustri.

I Sandefjord kommune derimot, har ikke den statlige kulturminnepolitikken og de regionale føringene for bruk av kulturminner til verdiskaping fått like stort utslag som i nabokommunen Larvik. Den gjeldende kommuneplanen til Sandefjord viser at kommunen i stor grad viderefører den tradisjonelle kulturminneforvaltningen, hvor vern og ikke-kommersiell bruk er sentralt. Kommunen ønsker å bevare kulturminner og historie da dette utgjør en del av kommunens og innbyggernes identitet, og kommunen ønsker å videreføre dette til kommende generasjoner. På en annen side er Sandefjord kommune ikke fremmed for bruk av kulturminner og historie til et ytre formål. Kommunen har i en årrekke aktivt har brukt hvalfangshistorien for å etablere et bilde av Sandefjord som ”hvalfangerbyen”. Slik som Vestfold fylkeskommune ønsker å etablere bildet av vikingfylket har Sandefjord blitt uløselig knyttet til hvalfangst. Ved å utvikle Hvalfangstmuseet til en hovedattraksjon for turister og andre besøkende henvender kommunen seg til en ekstern mottakergruppe. Samtidig er det sterke fokuset på hvalfangst med på å skape et merkenavn for kommunen. Dette kan tyde på at kommunen ønsker å skille seg ut og markere seg på kartet ved å selge et bilde av Sandefjord som ”hvalfangerbyen”.

Gjennomgangen av kommuneplanen viser at også Sandefjord anser seg som deltakende i en interurban konkurranse om en attraktiv befolkningssammensetning og næringsetableringer. Derimot så inngår ikke bruk og utvikling av kulturminner og kulturmiljøer som en del av

denne strategien slik det gjør i Vestfold fylkeskommune og i nabokommunen Larvik. Kommunen har en klar målsetting om at Sandefjord skal være et godt sted og bo, men bevaring og bruk av kulturminner og historie er ikke knyttet opp mot, eller i alle fall ikke eksplisitt uttrykt som et element i en slik utvikling.

Ettersom både Vestfold fylkeskommune og Larvik kommune har tatt til seg mye av den statlige politikken om bruk av kulturminner og kulturmiljøer til næringsutvikling og samfunnsutvikling ville det være nærliggende å tro at dette også var tilfellet i Sandefjord kommune. Derimot så viser denne oppgaven at dette ikke er tilfellet. Det kan hevdes at Vestfold fylkeskommune og Larvik kommune representerer kulturarvparadigmet slik Ashworth skisserer det ved at forvaltningen av kulturminner i fylkeskommunen og Larvik i stor grad handler om bruk av kulturminner og kulturmiljøer til ytre mål. Ved at Sandefjord ikke følger i spor og bruker kulturminner til ytre mål i samme grad viser at paradigmeskiftet ikke er komplett. Det vil si at det fortsatt finnes sterke representanter for tidligere paradigmer slik som ”the conservation paradigm”. Nå må det sies at selv om Vestfold fylkeskommune og Larvik kommune er sterkt representert i kulturarvparadigmet og ønsker å bruke kulturminner og kulturmiljøer som middel i samfunnsutviklingen, så er bevaringsinteressene og linjene fra ”the conservation paradigm” gjeldende også her.

Ved at Larvik og Sandefjord kommune har svært ulike tilnærminger til forvaltning og bruk av kulturminner, vil dette kunne illustrere ulike sider ved den nye kulturminnepolitikken. I kapittel fem stilte jeg derfor spørsmålet om *hvordan og i hvilken grad kulturminner brukes til verdiskaping*. For ytterligere å belyse den nye tilnærmingen i kulturminneforvaltning ville jeg også finne ut *hvilke konsekvenser verdiskapingstanken kan få for bevaring av kulturminner*.

Larvik kommune har de siste årene drevet aktivt med byfornyelse ved blant annet å innlemme det gamle industriområdet Hammerdalen som en del av bykjernen. Dette ble gjenspeilet i VSP Hammerdalen hvor utviklingen både skulle være et byutviklingsprosjekt og et stedsutviklingsprosjekt. Når det gjaldt byutviklingsprosjektet er det i stor grad bevaring av bygningene og kulturmiljøet det er snakk om og hvordan dette tas i bruk for å transformere en bydel i Larvik. Ved at de gamle bygningene tas i bruk og skaper et attraktivt sted for næringsutvikling og kompetansebedrifter, vil dette kunne være med å styrke Larviks

omdømme som et godt sted å bo. Det vil kunne være et område som er godt egnet for kreative mennesker og næringsetableringer som tiltrekkes av bestemte kvaliteter ved et sted. Denne oppgaven har ikke hatt som siktemål å vurdere måloppnåelsen av kommunens satsinger og jeg vil ikke begi meg ut i å spekulere om Larvik anses som et attraktivt sted for en bestemt type mennesker og bedrifter.

VSP Hammerdalen skulle også være et stedsutviklingsprosjekt. Ved å ha analysert rapporten og den måloppnåelsen prosjektet hevder å ha hatt, vil jeg påstå at det i stor grad handler om eiendomsutvikling. Dette kommer også eksplisitt fram av planen. Det som er interessant er at det ikke bare handler om utvikling av de allerede eksisterende bygningene og kulturminnene, men også om oppføring av nye bygg som leiligheter, næringsbygg, kulturhus og hotell. Det økonomiske tilsnittet er såpass framtrede at det blir grunn til å spørre om bevaring av bygningene som kulturminner blir et utgangspunkt for eiendomsutvikling. Hvis så er tilfellet blir da den private grunneierens og utbyggerens rolle svært sentral i forvaltning av kulturminner. En av målsettingene ved Verdiskapingsprogrammet var at det skulle bidra til et bedre samspill mellom offentlige og private aktører og et spleiselag mellom offentlige og private midler. Dette er VSP Hammerdalen et eksempel på, og var en utslagsgivende årsak til at Hammerdalen ble valgt framfor Eidsfoss som verdiskapingsprosjekt. Dette er derimot ikke helt uproblematisk, slik som Fortidsforeningen i Vestfold også mener, da private interesser og mulighetene for økonomisk vinning kan veie tyngre enn andre bevaringsinteresser.

I spørsmålet om riving eller bevaring av Vera Fabrikker er de private eiernes ønsker også tungtveiende. Jotun anser bygningene for ikke å være lønnsomme eller egnet til bruk, noe de fikk medhold i hos plan- og utbyggingsutvalget. Selv om bygning F ble vurdert som bevaringsverdig både i følge rådmannens innstilling og Vestfold fylkeskommune, så ble bevaringsspørsmålet stilt opp mot at det ikke ville være økonomisk lønnsomt å ta vare på bygningen. Dette kan illustrere at det vil kunne være vanskelig å hevde bevaring fra et økonomisk perspektiv. Sammen med funnene i studiet av VSP Hammerdalen kan dette tyde på at en mulig konsekvens av den nye kulturminnepolitikken kan være at eier og private interesser får stor innflytelse på hvilke kulturminner som blir bevart. Dersom dette er tilfellet er det mulig at det vil foregå en seleksjon på bakgrunn av interesser og økonomi i bevaring av kulturminner, ved at bruksverdien går framfor andre bevaringskriterier som representativitet og arkitektur- og kulturhistoriske verdier.

Språkbruken i både statlige dokument og i regionale planer i Vestfold, er slik at den framhever bruk kulturarven som noe positivt uten å problematisere dette. Det vil være viktig ikke bare å fokusere på mulighetene bruk av kulturarven gir, men også problematisere hvilke svakheter som finnes ved satsingene til den nye kulturminnepolitikken. Denne studien av to mindre case viser at det innenfor dette feltet er rom for ytterligere studier og mer informasjon.

Det har også reist seg flere aktuelle forskningsspørsmål som faller utenfor denne oppgavens siktemål. På den avsluttende konferansen til Verdiskapingsprogrammet sa Jostein Løvdal at Riksantikvaren vil sende boken *Kulturarv som varer* til alle landets kommuner.³²² I denne ”inspirasjonsboken” presenteres alle pilotprosjektene og resultatene de har oppnådd, i tillegg til fine illustrasjoner av kulturminner og kulturmiljøer. Et spørsmål som reiser seg er om en mulig årsak til verdiskapingspolitikken er at Riksantikvaren og Miljøverndepartementet ønsker at kommunene skal ta større ansvar for kulturminner og kulturmiljøer, ved å gjøre det attraktivt og økonomisk verdifullt å ta vare på dem.

³²² Løvdal, ”Kulturarv som varer”, <http://www.verdiskaping.info> (Lastet ned 15.5.2011)

Kilder og litteratur

Alzén, Annika (1996). *Fabriken som kulturarv: frågan om industrilandskapets bevarande i Norrköping 1950-1985*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.

Amundsen, Arne Bugge (2007). Utfordringer med verdiskaping i et kulturarvperspektiv, i *Kulturminner og verdiskaping i Norden: nordisk workshop, Oslo, 2.-3. mai 2007*, redigert av Omland, Atle, Birgitte Skar og Knut Fageraas. København: Nordisk Ministerråd.

Andersen, Astor (2010). Kampen om Vera Fabrikker (1): Industriarv og kystkultur. *Sandefjords blad*. 21.12.2010.

Andersen, Astor (2010). Kampen om Vera Fabrikker (2): Riving eller kulturpark? *Sandefjords blad*. 22.12.2010.

Anker, Marie Louise (2007). *Kulturminnevern, skjønn og forutsigbarhet: en studie av offentlig arealplanlegging og bevaring av kulturminner*. Trondheim: Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet. Institutt for byggekunst historie og teknologi.

Aronsson, Peter (2002). Historiekultur, politik och historievetenskap i Norden. *Historisk tidskrift*, 122,2(2002): 189-208.

Aronsson, Peter (2004). *Historiebruk – att använda det förflutna*. Lund: Studentlitteratur.

Ashworth, G. J. (2008). Paradigms and paradoxes in planning the past, i *Selling or telling? – paradoxes in tourism, culture and heritage. ATLAS reflections 2008*, redigert av Smith, Melanie K. og Leontine Onderwater. Arnhem: Association for Tourism and Leisure Education.

Aspen, Jonny (2005). By og byliv i endring. *Plan: tidsskrift for samfunnsplanlegging, byplan og regional utvikling* 02(2005): 4-9.

Baadsvik, Karl og Karoline Daugstad (2003). *Kulturminner og kulturmiljøer som grunnlag for verdiskaping, NINA oppdragsmelding; 783*. Trondheim: NINA, Norsk institutt for naturforskning.

Berg, Nina Gunnerud og Britt Dale (2004). Sted – begreper og teorier, i *Mennesker, steder og regionale endringer*, redigert av N. G. Berg mfl. Trondheim: Tapir akademisk forlag.

Bernt, Jan Fridthjof og Ørnulf Rasmussen (2009). *Frihagens forvaltningsrett*. 2. utg., [foreløpig utg.] Bergen: Fagbokforlaget.

Berntsen, Thorbjørn (1997). Kulturminner og næringsutvikling – børs eller katedral. Politiske hovedutfordringer, i *Kulturarv - en kilde til verdiskaping. Rapport fra konferansen i Sandefjord 23. og 24. september 1996*, redigert av M. Brandtsegg. Lillehammer.

Bjerke, Odd (1996). *Byen mellom elvene*. Larvik: Østlands-Postens Boktrykkeri.

Borgos, Magnus Nilssen (2009). *Hamningberg – et pilotprosjekt innenfor verdiskapingsprogrammet for kulturminner*. Trondheim: Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet. Institutt for historie og klassiske fag.

Brattli, Terje (2006). *Fortid og forvaltning – en analyse av norsk kulturminneforvaltning i perioden 1990-2005, med hovedvekt på arkeologiske forhold*. Trondheim: Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet. Institutt for arkeologi og religionsvitenskap.

Bugge, Hans Christian (2009). *Lærebok i miljøforvaltningsrett*. 2. utg. Oslo: Universitetsforlaget.

Bull, Ida (2006). Regionhistorie og regional identitetsbygging. *Heimen*, 43(2006):83-92.

Børrud, Elin (2010). *Kulturarv som operativt begrep i stedsutvikling. Kulturarv og stedsidentitet*. Ås: Universitetet for miljø og biovitenskap. Institutt for Landskapsplanlegging.

Dahlström, Margareta, Brita Hermelin og Grete Rusten (2005). Att analysera kopplingarna mellan filmproduktion och regional utveckling, i *Film och regional utveckling i Norden*, redigert av M. Dahlström. Stockholm: Svenska filminstitutet.

Dalen, Thea Grobstok (2010). *Bevaring gjennom bruk – en problemfri utvikling for kulturminneforvaltningen?* Trondheim: Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet. Institutt for historie og klassiske fag.

Finne, Marie og Holme, Jørn (2005). Kapittel 1 – Formål og virkeområde, i *Kulturminnevern: lov, forvaltning, håndhevelse. Bind 2. Økokrims skriftserie; nr. 12*, redigert av J. Holme. 2. utg. Oslo: Økokrim.

Florida, Richard (2002). *The rise of the creative class ...and how it's transforming work, leisure, community and everyday life*. New York: Basic Books.

Gaukstad, Even (2005). Kulturminneforvaltningen i Norge, i *Kulturminnevern: lov, forvaltning, håndhevelse. Bind I. Økokrims skriftserie; nr. 12*, redigert av J. Holme. 2. utg. Oslo: Økokrim.

Gitlestad, Silje (2007). *Kampen omkring Cultiva : kultur som byutviklingsstrategi i Kristiansand*. Oslo: Universitetet i Oslo. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi.

Graham, Brian, G. J. Ashworth og J. E. Tunbridge (2000). *A geography of heritage : power, culture and economy*. London: Arnold.

Grundberg, Jonas (2004). *Historiebruk, globalisering och kulturarvsförvaltning. Utveckling eller konflikt?* Göteborg: Göteborgs universitet. Institutionen för arkeologi.

Helland, Amund (1915). *Jarlsberg og Larvik amt*. Bind 3. Vol. 3, *Norges land og folk*. Kristiania: H. Aschehoug & CO. (W. Nygaard).

Håpnes, Tove, mfl. (1982) *Sandefjord kurbad: fra kurbad til kulturbad*, Bø: Telemark distriktshøgskole.

Innst.O.nr.73 (1991-1992) *Innstilling fra kommunal- og miljøvernkomiteen om lov om endringer i lov av 9. juni 1978 nr. 50 om kulturminner*. Kommunal- og miljøvernkomiteen.

Isaksen, Arne (2005). *Den kreative klassen og regional næringsutvikling i Norge*. Arbeidsnotat 22/2005. Oslo: NIFU STEP Studier av innovasjon forskning og utdanning.

Jensen, Bernard Eric (2003). *Historie: livsverden og fag*. København: Gyldendal.

Jensen, Bernard Eric (2008). *Kulturarv: et identitetspolitisk konfliktfelt*. København: Gads forlag

Johansen, Liv Bjørnhaug (2008). Kulturminneåret 2009. Dagliglivets kulturminner. *Lokalhistorisk magasin* 19, 3(2008):6-9.

Johansson, Marit (2006). *Kaupang - kulturminner og lokalbefolkning: et møte mellom nåtid og fortid*. Oslo: Universitetet i Oslo. IAKH.

Johnsen, Oscar Albert (1923). *1. bind. Larviks historie indtil 1814*. Redigert av O. A. Johnsen. Bind 3. Vol. 1, *Larviks historie*. Kristiania: Grøndahl & Søn's boktrykkeri.

Jårvik, Kristine (2008). *Verdens kulturarv – en "kulturarv for alle?"*. Stavanger: Universitetet i Stavanger. Institutt for medie,-kultur-og samfunnsfag.

Langeland, A. St. 1953. *2. bind. 1814-1885*. Bind 2. Vol. 3, *Larviks historie*. Larvik: Ant. Anderssens trykkeri.

Langeland, A. St. 1963. *3. bind. 1885 -1940*. Bind 3. Vol. 3, *Larviks historie*. Larvik: Ant. Anderssens trykkeri.

Langseth, Linn (2005). *Lovverk og forvaltning. Vern gjennom kulturminneloven eller bevaring gjennom plan- og bygningsloven?* Oslo: Univeristetet i Oslo. IAKH.

Larsen, Einar Krohn (1980). Sandefjord, i *Vestfold. Bygd og by i Norge*, redigert av V. Møller. Oslo: Gyldendal.

Larvik kommune (1996). *Kommuneplanens arealdel 1995-2006 med langsiktig utbyggingsmønster*.

Larvik kommune (2001). *Strategisk næringsplan 2001 - 2005*.

Larvik kommune (2006). *Kommunedelplan Larvik by 2006-2018*.

Larvik kommune (2009). *Kommuneplanens samfunnsdel 2009-2020*.

Leitner, Helga og Eric Sheppard (1998). Economic uncertainty, inter-urban competition and the efficacy of entrepreneurialism, i *The Entrepreneurial city : geographies of politics, regime, and representation*, redigert av T. Hall og P. Hubbard. Chichester: Wiley.

Lysgård, Hans Kjetil (2007). Regioner som forestilte fellesskap - hvordan og hvorfor? *Heimen*, 44(2007): 85-95.

Magnussen, Tone, mfl. (2009). *Midtvegsevaluering av verdiskapingsprogrammet for kulturminner*. Bodø og Bø: Norlandsforskning/Telemarksforskning.

Marling, Gitte, mfl. (2007). *Fun city*. Copenhagen:Arkitektens forlag.

Nielsen, Line Thuen (2009). *Kulturplanlegging i Bjørvika: en studie av kultur som strategi for byutvikling*. Oslo: Universitetet i Oslo. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi.

Nord, Einar (1980). Larvik, Stavern, og kommunene omkring, i *Vestfold. Bygd og by i Norge*, redigert av V. Møller. Oslo: Gyldendal.

NOU 2002:1 *Fortid former framtid: utfordringer i en ny kulturminnepolitikk*. Oslo: Statens Forvaltningstjeneste. Informasjonsforvaltning.

Olsson, Krister (2003). *Från bevarande till skapande av värde: kulturmiljövården i kunskapssamhället*. Stockholm: Kungliga tekniska högskolan. Institutionen för infrastruktur.

Olstad, Finn (1995). *Sandefjords historie, Bind 1*. Vol. 2 Sandefjord: Sandefjord kommune.

Olstad, Finn (1995). *Sandefjords historie, Bind 2*. Vol. 2 Sandefjord: Sandefjord kommune.

Omland, Atle (2007). Innledning. Verdiskaping i Norden basert på kulturminner og kulturmiljøer, i *Kulturminner og verdiskaping i Norden : nordisk workshop, Oslo, 2.-3. mai 2007*, redigert av A. Omland, K. Fageraas og B. Skar. København: Nordisk ministerråd.

Opsvik, Kari Vartdal (1998). *Rapport om Kulturminneåret 97*. Oslo: Fellessekretariatet for Kulturminneåret 97.

Ot.prp. nr. 51 (1991-1992) *Om lov om endringer i lov av 9. juni 1978 nr. 50 om kulturminner*. Miljøverndepartementet.

Ot.prp. nr. 32 (2007–2008) *Om lov om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven) (plandelen)*. Miljøverndepartementet

Rapport Hammerdalen. Verdiskapingsprogrammet på Kulturminneområdet (2001). Oslo: Riksantikvaren.

Roaldset, Jan (2010) Vi må ta vare på industriarven. *Sandefjords blad*. 22.12.2010

Sandefjord kommune (1996). *Kommuneplan 1996*.

Sandefjord kommune (1999). *Strategi for byutvikling*.

Sandefjord kommune (2010). *Kommuneplan for Sandefjord kommune*.

Seland, Bjørg (2007). Sørlandsk identitet - det vi valgte og det vi valgte bort. *Heimen*, 44(2007):109-115.

Skogheim, Ragnhild og Vestby, Guri Mette (2010) *Kulturarv og stedsidentitet: kulturarvens betydning for identitetsbygging, profilering og næringsutvikling*. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning.

Stavseth, Hege (2008). *Hamningberg: fra fiskevær til minneste*. Tromsø: Universitetet i Tromsø. Det samfunnsvitenskapelige fakultet.

St.meld. nr. 58 (1996-1997) *Miljøvernpolitikk for en bærekraftig utvikling. Dugnad for framtida*. Miljøverndepartementet.

St.meld. nr. 22 (1999-2000) *Kjelder til kunnskap og oppleving. Om arkiv, bibliotek og museum i ei IKT-tid og om bygningsmessige rammevilkår på kulturområdet*. Kulturdepartementet.

St.meld. nr. 34 (2000-2001) *Om distrikts- og regionalpolitikken*. Kommunal- og regionaldepartementet.

St.meld. nr. 31 (2002-2003) *Storbymeldingen: om utvikling av storbypolitikk*. Kommunal- og regionaldepartementet.

St.meld. nr. 48 (2002–2003) *Kulturpolitikk fram mot 2014*. Kultur- og kirke departementet.

St.meld. nr. 16 (2004-2005) *Leve med kulturminner*. Miljøverndepartementet

Stugu, Ola Svein (2008). *Historie i bruk*. Oslo: Samlaget.

Svensson, Ronny (1995). *Kulturen som drivkraft: konkrete effekter av nio större kultursatsningar i en region*. Torsby: Heidrun.

Swensen, Grete (2009). *Kulturarv og stedsidentitet: prosjektsammendrag, NIKU tema; 31*. Oslo: NIKU.

Swensen, Grete, mfl. (2009). *Kulturarv og stedsidentitet: byers kulturmiljø i kryssilden mellom bevaring og utvikling, NIKU tema; 31*. Oslo: NIKU.

Vestfold fylkeskommune (1995). *Fylkesplan 1996-99*.

Vestfold fylkeskommune (1999). *Fylkesplan 2000-2003*.

Vestfold fylkeskommune (2005). *Kulturarv i en ny tid. Fylkesdelplan for bevaring av kulturminner i Vestfold 2005-2008*.

Vestfold fylkeskommune (2006). *Regional utviklingsstrategi Vestfold. Vestfold i en bærekraftig vinnerregion. Fylkesplan 06–09*.

Vestfold fylkeskommune (2009). *Handlingsprogram for verdiskaping Vestfold 2009*.

Vestfold fylkeskommune (2010). *Strategisk kulturplan for Vestfold 2011-2014*.

VSP Hammerdalen *Hammerdalen. Fremtidens verdiskaping med 600 års erfaring. Prosjektplan.* (2007).

Wasberg, Gunnar Christie (1971). *Larvik. Hva byen var, og slik den ble.* Larvik: Ant. Anderssens trykkeri.

Lover

Lov om kulturminner (av 9. juni 1978 nr. 50)

Lov om kulturminner (av 9. juni 1978 nr. 50) (før lovendringen i 1992)

Plan- og bygningsloven (av 14. juni 1985 nr. 77) (Opphevet)

Plan- og bygningsloven (av 27. juni 2008 nr. 71)

Nettsider

Ariadne. Kunnskapsbase for kulturfagene ved Universitetet i Oslo, *Epoker og periodisering* [Lastet ned 18.4.2011]. Tilgjengelig fra <http://www.intermedia.uio.no/ariadne/idehistorie/teori-og-metode/generelt/epoker-og-periodisering>

Fortidsminneforeningen avdeling Vestfold, *Utfordrer Riksantikvaren* [Lastet ned 5.5.2011]. Tilgjengelig fra <http://www.fmfvestfold.net/nyhetssaksider6/17-utfordrerRA.html>

Fortidsminneforeningen i Vestfold, *Eidsfos på topp* [Lastet ned 17.3. 2011]. Tilgjengelig fra <http://www.fmfvestfold.net/nyhetssaksider/eidsfosvedtak.html>

Hansen, Kjeld-Willy, *Giske åpner Florida-konferansen i Larvik.* Østlands-Posten, 28.8.2008 [Lastet ned 13.5.2011]. Tilgjengelig fra <http://www.op.no/citisense/article3737372.ece>

Hofseth, Arne, *Odda trassar konservatoren.* Bergens Tidende, 22.9.2010 [Lastet ned 21.4. 2011]. Tilgjengelig fra <http://www.bt.no/nyheter/lokalt/Odda-trassar-konservatoren-1784507.html>

Høgskolen i Vestfold, *Fra Industrikultur til kulturindustri* [Lastet ned 18.4.2011]. Tilgjengelig fra <http://www.hive.no/fra-industrikultur-til-kulturindustri/category4157.html>

International whaling comission, *IWC Information* [Lastet ned 4.5.2011]. Tilgjengelig fra <http://iwcoffice.org/commission/iwcmain.htm#history>

Jotun, *Jotun-konsernet* [Lastet ned 5.5.2011]. Tilgjengelig fra <http://www.jotun.no/>

Kulturarv, Vestfold fylkeskommune, *Kriterier for verneverdi* [Lastet ned 13.5.2011]. Tilgjengelig fra <http://www.kulturarvvestfold.no/Artikkel/R%C3%A5d-og-tips/Kriterier-for-verneverdi/10001099.php>

Larvik kommune, *Historie* [Lastet ned 26.3.2011]. Tilgjengelig fra <http://larvik.kommune.no/Om-Larvik/Fakta-om-Larvik/historie/>

Løvdal, Jostein, *Kulturarv som varer* [Lastet ned 15.5.2010]. Tilgjengelig fra <http://verdiskaping.info/Nyheter/Arkiv/verdiskapingskonferansen/Jostein%20Loevdal.pdf>

Miljøverndepartementet, *Verdiskapingsprogrammet på kulturminneområdet. Riksantikvarens midtveisseminar, 3. februar 2009* [Lastet ned 27.3.2010]. Tilgjengelig fra http://www.regjeringen.no/nb/dep/md/aktuelt/taler_artikler/politisk_ledelse/statssekretaer-soerensen/2009/verdiskapingsprogrammet-pa-kulturminneom.html?id=547775

Riksantikvaren, *Målstruktur* [Lastet ned 1.4.2011]. Tilgjengelig fra http://verdiskaping.info/om_verdiskapingsprogrammet/maalstruktur/

Riksantikvaren, *Programnotat* [Lastet ned 1.4.2011]. Tilgjengelig fra http://verdiskaping.info/om_verdiskapingsprogrammet/programnotat/

Sandefjord kommune, *Historie* [Lastet ned 26.3.2011]. Tilgjengelig fra <http://sandefjord.kommune.no/Om-Sandefjord/Historie/>

Statistisk sentralbyrå, *KommuneFakta - Vestfold* [Lastet ned 26.3.2011]. Tilgjengelig fra <http://www.ssb.no/kommuner/regioner/main-07.html>

Store norske leksikon. *Kapital* [Lastet ned 16.4.2011]. Tilgjengelig fra <http://www.snl.no/kapital/beholdning>

Store norske leksikon, *Larvik* [Lastet ned 29.4.2011]. Tilgjengelig fra <http://snl.no/Larvik>

Store norske leksikon, *Sandefjord* [Lastet ned 29.4.2011]. Tilgjengelig fra <http://snl.no/Sandefjord>

Vestfold fylkeskommune, *Fylkesvåpen for Vestfold* [Lastet ned 26.3.2011]. Tilgjengelig fra <http://www.vfk.no/vfk/Internett/Om%20Vestfold/Fylkesvaapen.aspx>

Vestfold fylkeskommune, *Om Vestfold* [Lastet ned 26.3.2011]. Tilgjengelig fra http://www.vfk.no/default.aspx?sc_itemid={B144BC5D-B9E0-4EE1-9D28-30000360D9E0}

Vestfold fylkeskommune, *Vikingtid kan bli verdensarv* [Lastet ned 13.5.2011]. Tilgjengelig fra <http://www.vfk.no/Losartikler/Bannere/Verdensarv.aspx>

Treschow-Fritzøe, *Årsrapport 2009* [Lastet ned 5.5.2011]. Tilgjengelig fra <http://www3.fritzoe.no/upload/fritzoe2/pdf/regnskap2009.pdf>

Verk, Fritzøe, *Fritzøe Verk i Hammerdalen*. Fritzøe Verk [Lastet ned 19.4.2011]. Tilgjengelig fra <http://www.fritzoeverk.no/artikkel.php?art=10083>

Verk, Fritzøe, *Virksomheter på verket* 2011 [Lastet ned 7.5.2011]. Tilgjengelig fra <http://www.fritzoeverk.no/artikkel.php?art=10085>

Vestfold fylkeskommune, *Årsrapport 2010*. [Lastet ned 17.4.2011]. Tilgjengelig fra <http://arsrapport.vfk.no/>

Vestfoldmuseene, *Om oss*. Vestfoldmuseene [Lastet ned 18.4.2011]. Tilgjengelig fra http://www.vestfoldmuseene.no/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=38&Itemid=38

Visit Vestfold, *Visit Vestfold* [Lastet ned 15.5.2010]. Tilgjengelig fra <http://www.visitvestfold.com/>

Saksdokument

Aagaard, Svein (20.7.2010). Jotun - Veløyveien 17, Grn. 111/2 - Riving av industribygg, Sandefjord kommune. Att: Julien Piombino.

Sandefjord kommune v/Julien Piombino (2010). Saksframlegg. Rådmannens innstilling. Jotun - Veløyveien 17, GNR 111/2 - Riving av industribygg. Plan- og utbyggingsutvalget/ faste utvalg for plansaker.

Sandefjord kommune v/ Julien Piombino (13.8.2010). Jotun - Veløyveien 17, Grn. 111/2 - Riving av industribygg. Til: Kulturarv, Vestfold fylkeskommune.

Sandefjord kommune (15.12.2010). Møteprotokoll. Plan- og utbyggingsutvalget/ faste utvalg for plansaker.

Vestfold fylkeskommune (24.1.2006). Pilotprosjekt i Miljøverndepartementets verdiskapingsprogram - prioritering av prosjekter.

Vestfold fylkeskommune v/ Terje Gansum og Eivind Hanch-Hansen (13.9.2010). Jotun A/S /Vera fabrikk - Veløyvn. 17, gbnr. 112/2, Sandefjord: Uttalelse til søknad om riving. Til arealplanseksjonen, Sandefjord kommune v/bygnings- og arealplanseksjonen